

N. K. MEHTA

કલાપી

RAJKOT

કલ્પાપીનો વિરહ

કર્તા

કવિ, ત્રિભુવન પ્રેમશંકર.

રાજકોટ.

ધી ગણાત્રા પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સ.

વિ. સં. ૧૯૬૯, ઇ. સ. ૧૯૧૮.

મૂલ્ય સપ્તાશીઓ

સર્વે હક સ્વાધીન

૩૪૨૩૩

સુલંદ સુરથી પુકારે નામ તાહરે ;
ગજની મુકું લોક લોક નામ તાહરે.

આનંદી મધુર પંખી આ આલાપતાં જ્યાં ;
જુલાવું એહ કંઠમાં હું નામ તાહરે.

સુમન પીયૂષ પાવ, ભૂંગ શુંજતા પીએ ;
એ મસ્ત-આનમાં જુલાવું નામ તાહરે.

શૈલનાં ચે-શુંગ લીલગથી જડ્યા પછે ;
આંકું હું લીલી રોશનીમાં નામ તાહરે.

સ્થાન સ્થાન ઇંદિરાના ભોગ વિસ્તાર્યા ;
વસાવું વનસમૃદ્ધિમાં હું નામ તાહરે.

નૃત્ય ધારતા અનિલની ગતિ મંહી
અમોઘ હા ! હિડાવું સદા નામ તાહરે.

ગગનમાં ખીલી રહી અગમ્ય રોશની ;
અંતર એહને ભરું હું નામ તાહરે.

અથાગ અંતરિક્ષમાં ભ્રમણ કરી કરી
જપાવું અમરને મુખે હું નામ તાહરે.

ભમી ભમી આ ખલકની ગંજારમાં ખલે
 ઐદ લોકમાં ખપાવું નામ તાહરું.

દિશે દિશે છેડા મંહી અનંત વ્યોમમાં
 પ્રતિસ્વરે ત્રિભુ ગગનને નામ તાહરું.

ઉપોદ્ધાંત

ગુણાઃ પૂજાસ્થાનં ગુણિયુ, ગુણી જનોના ગુણુ ગુણી જન જ ગાય, ને સ્નેહી જનોના સ્નેહને સ્નેહી જન જ સંભારે. એમ દ્વપતરામે ઇ. સ. ૧૮૬૭-૬૮માં દ્વારજસવિરહની સ્નેહકથા ગાઇ. તે પછી અનેક ન્હાના ન્હાના વિરહ રચાયા, પણ આજ ૪૫ વર્ષે મુંઝી એ ગુણુગાથા જોડી વગરની રહી. આપણા ગુજરાત જેવા સુકોમળ હૃદયવાળા દેશમાં લાંબો કાળ એ સ્નેહકીર્તન અદ્વિતીય રહે એવો સંભવ તો હોય જ નહિ. આજે એ વિરહને યે દીપાવે એવું ગુજરાતી સાહિત્યના નવયુગનું આ યુગ્મદંપતિ કાવ્ય પ્રગટ થતાં ક. દ. ડા. ના આત્માને સવિશેષ આનન્દ થશે.

૨, કલાપીસાહિત્ય

રા. જા. મણિશંકર, રતનજી ભટ્ટે દશેક વર્ષ પૂર્વે કેકારવમાનો કાવ્ય-સંગ્રહ પ્રસિદ્ધ કર્યો ત્યહારથી કલાપીસાહિત્યનો જગીચો રોગાયો, ને ધીરે ધીરે લેના પરિમળ પ્રસરવા લાગ્યા. કલાપીના સંવાદો, કાશ્મીરનો પ્રવાસ, સ્વીડનખોર્ગના ધર્મવિચાર, સાગરનું લખેલું ભાવગ્રાહી વિસ્તૃત અવસોકન, માલા ને મુદ્રિકા નામની નવલકથા, હમીર કાવ્યના ત્રણ ભાગ : એ અને એવી ન્હાનીમ્હોટી વિવિધ લેખાવલિ પ્રગટ થઇ. કાન્તે એ વડલાનું મૂળ થડ રોગ્યા પછી અનેક વડવાઘઘેની ઘટા ફટીને ફરતી પથરાઇ રહી છે, અને એ વિશાળ ઘટચોરસ તીએ કલાપીના અક્ષય કીર્તિમન્દિર ૩૫ આજ આ વિરહ પણ રચાયો. હવે કલાપીના જીવન-ચરિત્રની પરખ એક મંડાવી અધૂરી છે, કે જે વિશામે જગતના યાત્રા-ગુઓ થાક ઉતારે, ને સહજોધિનાં જળ ખી નવચેતના પામે. એ ઉણુપ પૂરવી તે કલાપીના વિશાલ રસીક ને સંસ્કારી મિત્રમંડળનું ધર્મકર્મ છે. કલાપીનું જીવનચરિત્ર કલાપીસાહિત્યમાલાનો ખૂટતો મણુક છે, અને

કલાપીના સ્વજનમંડળમાંથી કોઈક સજ્જન એની ખોટ પૂરશે એવી ગુજરાતને આશા ને આસ્થા છે.

૩, કલાપી

રાજવીકવિ કલાપીનું ચિરંજીવ નામ ગુજરાતી સાહિત્યના કોઈ અભ્યાસીથી અજાણ્યું નથી. સંસ્થાન લાઠીના સ્વર્ગસ્થ હાકોર સાહેબ શ્રી સુરસિંહજી, પ્રભાતના શુક્રની પેઠે, થોડું આયુષ્ય ભોગવી ભરપૂરતામાં જ વિદેહ થયા, પણ પોતાના એ તખલ્લુસને ગુર્જર ગિરાની અંગમાં જ ગૂંથી દબાવે વાણી જેટલું આયુષ્ય અર્પી ગયા છે. કલાપી આ યુગના ગુજરાતના મજનું હતા, અને એમનાં કાવ્યો પણ મોટા ભાગે વિપ્રલંભ શૃંગારની પરિદેવનાનાં છે. સનમને દેવવાને જ જાણે તેમણે જન્મ લીધો હતો. એ મજનુંની ધસ્કભાવના મોહની હતી કે સ્નેહની ? કે પાંચે નિમાઝે જૂકતી મયખાનાની બાંગ સમી એ કવિતાનું સત્ત્વ શું અને કેટલું ? અથવા સંયોગશૃંગારની કાતુ જીવનમાં એસતાં એમની કવિતાવેલડી કેવાં રંગસુગંધનાં ફળપૂલપત્રે પાંગરત ? કલાપીના સાક્ષરજીવનના કે કાવ્યશૈલીના આવા પ્રશ્નો નિર્ણય કે વિચાર પણ કરવાનું આ સ્થાન નથી. અંહી તો એટલું જ પૂરતું છે કે ગુર્જર સાહિત્યની રસવાટિકામાં એમની ચે એક રસદેરી છે, અને એ દેરીમાંના એ રસદેવ છે, અને એ દેવ ને એ દેવની દેરી ઉભય પોતાનાં તેજોબળ ને પ્રતાપપ્રતિભાથી સુપ્રખ્યાત છે.

૪, મસ્ત કવિ

આ વિરહના રચનાર કવિ ત્રિભોવન પ્રેમશંકરનું નામ લોકવર્ગમાં એટલું પરિચિત નથી, જે કે સાક્ષર વર્ગમાં તો સુવિદિત જ છે. દેવ-ભુવન ને દેવવિહારથી શોભતું, માન સરોવર સરિખડું ન્હાનકડું, સૌન્દર્ય અને રસનાં નીરથી છલકાતું, મીઠી મીઠી પણ લાંબી લહરીઓએ લહેરાતું, વિભાવરીસ્વપ્ન નામનું એમનું કાવ્ય પ્રસિદ્ધ થયું ત્યારથી ગુર્જર કાવ્યના રસિકોમાં સત્કારાયું છે. ઘણે અંશે કવિતા તો કવિનો જીવનપ્રવાહ

છે, અને એ પ્રવાહની જહેલુદિશા બદલાતાં એનાં જળનાં રંગે બદલાય છે. આરસના આરાઓમાં થઇને વહેતી નર્મદાની શોભા અને કરનાળીના ઉંચા તીર્થઘાટોની ઢાયા હૈયામાં ધારી વહેતી ઊંડાં ઘેરાં નીરની ગંભીરતા ભિન્ન જ હોય. ત્રિભુવન કવિની કવિતાનો ઇતિહાસે એવો છે. સ્નેહની ચન્દ્રિકા એમના જીવનમાં હળી હતી તે આથમી ગઇ, અને જીવનની એ જ્યોત્સ્ના ખરેખર રાત્રિનું સ્વપ્ન જ થઇ ગયું. પછી નવું ચોધરિયું બેઠું, નવો દિવસ હોયો, નવીન મિત્રમંડળી આશપાશ આકર્ષા-
ઇ આવી, અને કવિતાએ પણ નવો સ્વાંગ ધારણ કર્યો. સ્વરૂપપુષ્પાંજલિ નામનો રહસ્યભર્યો બજનસંગ્રહ છપાયા પછી આ હેમનો ત્રીજો અને આત્માનાં પૂરથી ઉભરાતો ગ્રન્થ છે. કવિ પોતે સંસારી સાધુ જેવા છે, અને જીવનભર કાવ્યમસ્તીમાં જ ઉન્મત્ત રહ્યા છે. યોગ માર્ગનાં એ કવિ પ્રવાસી છે, પણ સમાધિનાં અગાધજલ શાન્તિતીર્થે હજી એમને લાગ્યાં નથી. અનન્તતાના આકાશમાં ઉંચે-ઘણે ઉંચે વલખાં મારતા એ ગરૂડરાજ છે. પગની પાનીને અડકે એવો લાંબો અંચળો, વિશાળ ને ઉપસેલા મકના માતંગના જેવા કુંભસ્થળ, તેજની જ્વાલાઓ ઝળકતાં હેમનાં લોહવિલોહ નેત્રબિંબ, મેઘગર્જના સમોવડ ઘેરો શબ્દ-
ટંકાર, સ્વ કાજેના રણસંગ્રામમાં ચહાવેલા પિનાક્યુગલ સમા શ્રુતિચાપ, બાંધી દડીનો કઠૂણ ને સ્નાયુબદ્ધ ખડક સમોવડો દેહદુર્ગઃ એ સહુ શરીર-સમૃદ્ધિ તે મસ્ત કવિની આત્મવિભૂતિઓ ગણાવતા મંત્રો જ છે. આજ તો એ કેસરીને કાળજે એ વજૂળાણુ વાગ્યું છે, ને કહાડનાર કોઇ નથી. એ હૃદયવેધી શલ્ય હૃદયમાં નિશદીન સંધરીને જ ભવાટવિમાંનું અવશેષ ભ્રમણ એમને ભમવાનું છે.

૫, કવિકલાપીની મૈત્રી

દુનિયાના ઇતિહાસમાં સ્નેહસૌભાગ્યવન્તાં આદર્શ દંપતી દુર્લભ છે, તેમ મિત્રસ્નેહની એ મૂર્ત બેલડી સુલભ નથી. ઉચ્ચનાનાં શિખરો તો વિરલ જ હોય. કેકાવલિ લલકારતા રાજવીકવિ અને મર્મવેધી આ વિરલ પોદા-

રતા મસ્ત કવિ રસનાં શિખરો છે, અને એમની સ્નેહકથા યે વિરલ જ હતી.

ભારત યુદ્ધનો ભાર હું-પાથરનો જે ઉપરે
સારથી સરજનહાર સુર વિણ સૂતો કવિ.

એ કરુણ પણ મરદાની શબ્દમન્ત્રમાં ગત કાલનું પોતાનું જીવનઅવ-
લંબન અને સૂતકારભરી વર્તમાનદશા વિરહકારે વર્ણવી છે. ગાંડીવ-
ધન્યા અર્જુનના યે કુશ્મેત્રમાં સંગ્રામનેતા શ્રી કૃષ્ણ હતા, તેમ આ
વિકટ સંસારસંગ્રામમાં પોતાના જીવનઆધાર રૂપ કવિ કલાપીને
જણાવે છે. ‘હું-પાર્થનું એ જ્ઞાન સુર ઓ ! કૃષ્ણ-નું જાતાં ગયું.’ શ્રી
કૃષ્ણની ઉત્તરક્રિયા કરી ઇન્દ્રપ્રસ્થ વળતાં કાળાઓમાં જેવી સવ્યસાચીની
બાણવિધા ઓસરી ગઇ, કલાપી જતાં તહેવું જ જ્ઞાનવિસ્મરણ કવિને
ઘડીભર લાગે છે. પુત્ર પિતા મિત્ર રાજવી સદ્ગૃહસ્થ કવિ ચિન્તકઃ એમ,
એક મણિના અનેક પહેલ જેવાં, કલાપીનાં યે ઘણાં દર્શન છે, ને એ
સહુમાંથી આ કાવ્યમાં માત્ર મિત્રદર્શનનું જ પ્રગટીકરણ છે. કવિકલા-
પીની મૈત્રી અદ્ભુત હતી. કલાપી પ્રત્યેના કવિના ભાવનું તો આ વિરહ
ભાગવંત જ છે. અને કલાપીનો સ્નેહભાવે એટલો જ ભરપૂર હતો. એ
મિત્રયુગલ કૃષ્ણસુદામાના અલૌકિક મિત્રયુગલને સ્મરાવે છે. શ્રી દ્વારિકા-
ધીશની પટરાણીઓએ સુદામાજનાં ટાળ ને સેવા ઉભય કીધાં હતાં, તેમ
મસ્ત કવિને યે ઓછાંવધતાં બન્ને મળ્યાં છે. દુનિયાના ધનમાં રંક પણ
આત્મિક ધનમાં મહાશ્રીમન્ત કવિ ભણી કલાપીના રાજકુટુંબની મમતા
હતી. મૈત્રી એ પરસ્પરના ગુણો પ્રત્યેનો પૂજ્ય ભાવ છે, ને એ બન્ને
ગુણીજનો એકબીજાના ગુણોથી આકર્ષાઇ રહ્યા હતા. દર વર્ષે એચાર
માસ કવિકલાપી સત્સંગમાં ગાળતા. દલપતરામે ભાખ્યું કે દારબસની
કબરનો હું સુખવર છું ; મસ્ત કવિ બાંગ પુકારે છે કે ‘હું દુહાગી દ્વંદ્વીર
શહેરનાહ સુરસિંહનો.’ કલાપીના અવસાન પછી કલાપીના મિત્રો કવિને સાં-
હાય આપતા રહ્યાં છે, અને ગોહેલકુલભૂપણ ભાવનગરના નરેશ તથા

વડિયાના દરબાર સાહેબે કવિને નોધારા ન રહેવા દેતા વર્ષાશન બાંધી દીધાં છે. મસ્ત કવિ સમા અવધૂત અને કલાપી સમા રાજવતો રનેહ-યોગ કે ધન્ય પળની જ પ્રસાદી હતી. કવિની પ્રકૃતિ સુદામાજીના જેવી મુશીલ નહિ પણ તેજસ્વી છે, અને એનાં ઉખાજવાળ ઝીલી નિભાવી લેવામાં કલાપીની મહાનુભાવિતા હતી. કવિની વાગીશ્વરી પણ ત્રિશૂળ-ધારિણી છે, અને તેનાં તીખાં ત્રિકૂળાં આણુ પણ કલાપી હસતે મુખડે હૈયામાં સંઘરતા. રાજદરબારની સુઘડ સંસ્કારિતામાં કુદરતની ભાત હોય તેમ કવિની અસંસ્કારિતાને કલાપી વધાવી લેતા. જડબરતના વંશજ સમા કવિ ગોરમનાથ કે ઓઘડનાથના ચેલા જેવા છે, છતાં રાજરમણીઓમાં પૂજ્ય ને વંધ હતા. કવિની નિસ્સ્પૃહા ને વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય ઉત્તમ છે, પણ એ ગુણો થે અવગુણ ગણાય એટલી એમની જ્યાલા કદી કદી દાખવતા, છતાં કુદરતના રસિયા કલાપીને તો એ કુદરતનું બાલક દેવ જેવું જ લાગતું. ઉભય કવિઓની આત્મપ્રભા ચન્દ્રિકા ને સૂર્ય-તેજ જેટલી વિભિન્ન છતાં મહાવૃક્ષોનાં પાંદડાઓની પેઠે એમનાં કિરણવૃન્દ ગૂંથાઈ જીવનજાળ રચાઈ હતી. માટીનાં થર નીચેનાં રતો સમોવડાં આ રતોની જીવનકથાનો સતપ્રકાશ વધારે જણાશે તેમ વધારે સત્કારાશે. કૃષ્ણસુદામાના પુરાણપ્રસિદ્ધ રનેહયુગલને ભૂતકાલમાં રમરી રમરી ગુજરાતે સાચવ્યું, દલપતદારબસની મિત્રબેલડીને વર્તમાનમાં પરખી ને વધાવી, તેમ કલાપી ને મસ્ત કવિની પ્રીતિવાર્તા થે ભવિષ્યમાં ભાવથી ભણશે ને સંભારશે.

૬, રૂપરેખા

અક્ષાંડવ્યાપી અને અક્ષાંડપર પરઅક્ષના ભેદ ઉઘાડવા મથતું આ મહાકાવ્ય હેમાંના વિષય જેટલું અટપટું નથી. મંગળાયરણમાં 'ગજનન પુત્ર ગવરીના'નું સ્તવન કરતાં કરતાં જ, સાગરતીરની ખાડીમાંથી કે નૌકા એકાએક મહા-સાગરનાં મહાજલમાં ઝૂકાવી દે એમ, કવિ અક્ષવાર્તાનું મંડાણ માંડે છે. ગણુ-

પનિજનું પૌરાણિક સ્વરૂપ વર્ણવતાં એ ‘રાગી-વિરાગી મૂરત’ને ‘હુંમાં’ ને
 બ્રહ્માંડે રે બ્રહ્માંડપાર બેઠદમાં’, પરમાત્માની પેઠે, વ્યાપેલા કવિ નિરખે
 છે, ને ‘પ્રાણ સહુના પોમે રે તત્ત્વે પૂરી જીવનના’ એમ પરબ્રહ્મની
 જ કૃતિપ્રકૃતિના વાધા કરિ ગણપતિને ધારણ કરાવે છે.

સુરસિદ્ધ જાતાં સૂતકાર વ્યાખ્યો છે, અને એ સૂતકાર અનુભવતાં વિરાગ-
 ની ઉમિ ઉડે છે, ને એમ કાવ્યની શરૂઆત થાય છે. સહુને સ્નેહીની
 ચિતા સન્મુખ જન્મે છે તેવી આ વિરાગની માધ પહેલી ને આછોતરી
 ઉમિ જ છે. પૂર્વ સ્મરણો ખરાં થતાં બગીચો ને બગીચા મંદીનો ગોધ
 સાંભરે છે, ને કવિ પોકારી ઉડે છે કે:—

પૂરાં હજી સુખથી ના તવ વાક્ય છૂટયાં,

ત્યાં તો અરે ! જીવન એ તુજ આવી ઉડયાં.

ઉડી જતા મિત્રઆત્માને સલામી કરી સ્વાર્પણમાં જ તે હોમાયો, ને એમ
 હોમાતું એ પરાપૂર્વનો ક્ષત્રિયધર્મ છે એમ કહી પાછા કવિ વિરાગ-
 વાર્તામાં ઉતરે છે. પરિબ્રહ્મમાં જીવ જોડ, જગત અને જગતના સંબંધો
 માત્ર કલ્પના છે, વિશ્વ એટલે તો માત્ર અહમ્પદનો જ ગપ્પારો છે, માટે
 માલેક સાથે લગતી લગાડો; એ ભક્તિ દ્વારા દેવભક્તત્વું અઠૈત સધાશે.
 આમ છતાં જે

ઓ સુર ! તુજ સમ નથી શરો, દેવ તું-હું માનવી.

કવિ કહે છે કે હું તો દુઃખદૂખ્યો છું, મહારી વૃત્તિઓ તો એકધારી તુજમાં
 જ છે; હંસ તો સદા મોતી જ ચરે. લૌકિક મુગટ ઉતારી તહે કીયો અલૌકિક
 મુગટ ધારણ કર્યો છે તે મ્હને કહે, એટલી એંધાણી આપ, એટલે તહને
 ફૂંદું ને ઝાળખું.’ એમ પોકારતા કવિ વિરહની અશ્રુધારાઓમાં પ્રવેશે છે.

ખીજા ભાગમાં કવિ અશ્રુનાં પૂર છુટાં મૂકે છે. સુહૃદ-સ્નેહજ્વલમ પૂરી જવાથી
 સૂતાં નગરમાં હળતાળો પડી, ને ભર્યા બ્રહ્માંડમાં પોતે એકાકી હોય એમ
 ભાસ્યું. ત્રીસામણે મ્હડેલા મિત્રને અલૌકિક સામગ્રી સમર્પી કવિ મનાવવા
 મથે છે, ને માફી છેવટે પોકારે છે કે

અમે રે વિયોગી યોગીઓ, ખેડા હુણી ધખાવી.

પૂર્વ સ્મરણો ખડાં થઈ સન્તાપે છે, પંચીઓની દુઃસ્વસ્તકંઠિ ગમતી નથી, અવશેષ રહેલા સ્નેહીનામધારીઓના સ્નેહ અદર જેવા લાગે છે, ને કવિને ભાન થાય છે કે ‘હંસલાના જેવા અમારા ચે હાલ.’ જગતના સ્નેહને પોતાનો આરો માનતા નથી, ને સંસારની દુઃકપટની ચોપાટમાં દેવ નહિ, મનુષ્યો નહિ, પણ કવિને ભૂતકાં જ ખેલતાં ભાસે છે. સંસારીઓનાં હૃદયજલ છિદ્ધરજલ જેવાં દેખાય છે, પૃથ્વીના કંઠ કંઠ મહેસો ખાટકીખાના જેવાં લાગે છે, દુઃખની સન્ધિકામાં સર્વત્ર ઝાંખું દર્શન કરતાં કવિ અટકે છે, ને ગીતા સંભારી ભાળે છે કે અચળ થતાં ચે માનવી તો નિમિત્ત છે, અને સદાસર્વથા સર્વની શુદ્ધિ કાળે તો પ્રભુની દયા જ વરસે છે, અહ્લાંડમાંની અહલવ્યવસ્થાનો વાંક નથી. વળી જીવાત્માને શોકની ઉર્મિ ઉડી, ને દિલે લેવું દુનિયામાં નિરખવા લાગ્યો સુહૃદ્દેવને કાળે ધરણીને, ગોપી પેઠે, તક્ષસતી નિહાળી, શાન્ત મુનિ સમ પહાડના ચે ઉરમાં અગ્નિજ્વાલા જ્વેષ, ને દાહમળના પરમ દર્દનું ગુણુકીર્તન કીધું. પછી ગજરાજ જેવી ગભરામણ થઈ, દ્રૌપદી પેઠે ધાય નાંખ્યા, સૂકાની જતાં જીવનખેડલી યુગવા લાગી, લેા ચે જગજીવન જોતો નથી એમ ફરિયાદ પુકારી. વળી ઉર્મિ પલટાઈ, ને ધીરજથી વીનવવા માંડ્યું કે

આણુ આણુ પ્રભુ ! તિમિર તણો અન્ત.

વળી મનને સહખેધથી સંખેધે છે કે ‘વારંવાર વિદેશે નવ બનીએ વંડેલા.’ વળી એક વાર મિત્રસ્નેહ ને પોતાની સ્નેહપરવશતા, મિત્રશોધ ને જગતની સાક્ષી પ્રત્યક્ષ થાય છે, પણ દિલ એક સાક્ષી પૂરતું નથી. અશ્રુવર્ષા વરસી રહી હોય એમ ધડીક સચેત થાય છે, વિવેકવિચાર જાગે છે, ને રાહ પણ જગતિના ગવાય છે ; પણ તે ધડીક. ફરી સહશુર સાંભરે છે, ને અવિચિત્ર પ્રવાહ આંસુનો છોડી મૂકાય છે. વળી વિવેકશુદ્ધિ જગત થતાં પ્રપંચ પાસલાથી છૂટવા નિશ્ચય કરે છે, સાચો સંબંધ પરિબ્રહ્મનો કવિ માને છે, મુખ તો મોહપ્રમાદ વધારનારું છે, વિપત્તિનાં વાદળને તૂટી પડવા નોતરે છે,

અનંતરની વિભૂતિઓ-હૃદયાળામાં 'આંખા મ્યેરે તેમ-લિપાતની ઝાળમાં
જ કેળે છે, એમ શ્રવણી આસનાવાસના કરતાં કરતાં ને એ એક
દીનના રાજદંડનું સ્મરણ સ્મરતાં સ્મરતાં ણીજે ભાગ સમાપ્ત થાય
છે.

પ્રકાશ નામના ત્રીજા ભાગમાં ધીરે ધીરે રાત્રિ મટી દિવસનાં દિરંગો
જન્મતાં જાય છે. શાંકર સિદ્ધાન્તના કેવલાદિત વાદનું સાંપ્રદાયિક દર્શન
આમાં દર્શે કે નહિ, પણ તે પ્રાચીન સત્ત્વના ઉદ્દઘાટનમાં યે એક અવનવી
તાઝગી તો છે જ. વિરહમાંનું તત્ત્વજ્ઞાન વેદાન્તગ્રન્થોમાંથી ઉપાડી
લઈ કવિતામાં નથી ગૂંથ્યું, પણ પ્રત્યેક મુમુક્ષુને ન્હાનામ્હોટા અ-
શ્રદ્ધાતાં ને સંશયોનાં વનોમાં થઈને કાઢેલા પ્રયાણને અન્તે અનુભવ ને
વિચારનું મન્થનનવનીત ગળે છે. તે આ વિરહમાં છે, ને તેથી જ
પુરાણાં છતાં આમાંના સત્યોનાં અમૃતચિન્દુ તાઝા જ તાઝા નવ જ નવ
વરસતાં લાગે છે. કર્મભોગ ભોગવવાના છે, મન જગો, એમ સહમન-
વતાં યે જટીલયોગમાં તે ગળતું નથી. પિશાચોને રૂપસત દેવા મથે છે,
ને પ્રવૃત્તિની પાઠશાળામાં સત્ત્વશાસ્ત્ર નથી જડતાં. એ ઉપાધિરૂપ પ્રવૃત્તિ-
નો પરાજય કરવાનો વિધિ શોધતાં કાંઈક જડે છે. પ્રવૃત્તિના લાગીને જ
દેવતાં દર્શન થાય, તે જ આતમદર્શી છે, તે જ શૂન સાધુ છે એમ સહમ-
ન્ય છે. પણ હજી ગુરૂનો પ્રેમપંજરે કવિને ળરામર વાગ્યો નથી, મા-
લિકામ્ભમનો નિશો હજી પૂરો ચડયો નથી, ને બ્રહ્મસાગરની ઉર્મિઓમાં
ડોલાતું નથી. ધૃમ્મસ ઉઘડ્યા પછી સૂર્યકિરણ સ્પષ્ટ થાય તેમ મનની
અમૂંઝણો વિખરાતાં માર્ગનો પંટ કંઈક પ્રગટ થાય છે, દર્શનના અધિકારીનાં
લક્ષણની ઝાંખી ખૂલ્લે છે, ને બ્રહ્મ તથા બ્રહ્મના બ્હાનાની પતમાં વિશ્વાસ
વિરામે છે, ને કવિ શ્રદ્ધાથી પોકારે છે કે

અલખના તારમાં તારો મિલાવી તાહરા તું દે.

•

જન્મમૃત્યુ તો નવાંજૂતાં પાંદડાં જેવાં છે, ને મૃત્યુ તો માત્ર અમારપણા-
નું વિનાશક છે. શ્રવાત્માની યાત્રા અંતે તહેલે કરેલાં અનેક જન્માન્તર-

નાં તીર્થનું અદ્ભુત વર્ણન કરી કવિ કહે છે કે એ સહુ છતાં કેસરીને બન્ધન છે જ નહિ, સાધુ તો જીવન્મુક્ત જ છે, ને નિજ દેશમાં જ જશે. એને અર્થે સોહમ સાધે, અન્તરની અનહદ સમૃદ્ધિ બહારે, અહ્માંડલીલા તો કલ્પિત છે, સર્વ વિશ્વા ને વિશ્વાના ખેલ એક જ જ્યોતિનાં અજ-વાળિયાં છે. હવે કવિ ખરેખર સાવધાન ને સચેતન થાય છે, એ બ્રાહ્મો સ્થિતિનું દર્શન થતાં લાવણીના મરદાની પદ ગાવા માંડે છે, ને મદમસ્ત દ્રકીર અલખ નિરંજનનાં જૂના અખાડાની ધુનમાં એકધુન થાય છે. પછી જ્ઞાનસ્મૃતિ લાધતાં સાધુ દ્વિભાં દીપક કરતો ભાસે છે, અને અન-ન્તતાના અંશ અનન્તતામાં ભેળવી, વિરલા કો માણે એ વિધે, મસ્ત કવિ પોતે અખંડ પ્રકાશની ભોમમાં અખંડ સુરસતસંગ માણતા થાય છે.

પણ એ સહુથી અગગો ચોથો ભાગ, આત્મન્દ, આ વિરહમન્દિરનું શિ-ખર ને ધ્વજ છે. અલખઉપાસીને પ્રેમનો અગર ખાસો પીવાના આ-મંત્રણથી તેનું પગરણ મંડાય છે. પછી રટનની સમાધિમાં વિલીન થઇ, ઉપાધિની ખાખ ઉડાવી દઇ, પરમ પદની પ્રાપ્તિ અને ખુદાઇ જામ પી-વાની મજા કવિ ગાય છે. અવધૂત પોતાની શકેનશાહીનું સૂચન સૂચવી રસમસ્તીમાં મશગૂલ વસે છે. તે પછી એક ખંડપોડશીમાં પરમ મેઘ-વૃષ્ટિનું વિસ્તૃત વર્ણન છે. સહુ સુન્ન વાયકને વાંચતાં સ્પષ્ટ જ થાય છે કે મેઘનું તો માત્ર રૂપક છે, અને સૂચન કાંઈક અનેરૂં જ છે. જમ્બીશમાં ખંડમાં કવિ સ્પષ્ટતાથી કહે છે કે

બ્રહ્મ વરસ્યો બ્રહ્માંડ, વિશ્વને તૃપ્તિ થઇ અંગાંગ ;

ત્રિભુ આત્મતૃપ્ત ઉભા અંહી ;

બહાલિય રે ! શું સ્હમજાનું ?

એ બ્રહ્મવૃષ્ટિ પછી સૃષ્ટિ શાન્તિખેળે સુપ્રત્ત થાય છે, અને ધીરે ધીરે અન્ધેરૂપલીલા દાખવતો ચન્દ્રરાજ આકાશમાં ઉગે છે. કવિનું કહેવું એવું છે કે એ અનેકલીલાસ્વરૂપી ચન્દ્રદર્શનનાં વર્ણનોમાં દૃષ્ટિકેશના કેટલાક મહાત્માઓનાં વર્ણન પોતે યોગ્યતા છે, અને એમ કંઈ હોય તો તે યથાર્થ

જ છે. અહાટ્ટિ પછી અમૃતકુંભવન્તા સીનાંશુ યોગીરાજેની મુકતદશા-
નાં દર્શન સુલભ અને સુગમ જ થાય. અને 'અભરસભીનો અન્ન
ઉગન્તા' કવિને અદ્ભુત દર્શન થાય છે. રસમસ્તીની જગૃતિ, આનન્દની
પરમ પ્રતીતિ, અભયમંડપમાં રમતા અમરાધુરના વારસીના રાસ, પરબ્રહ્મની
સર્વવ્યાપી ને સર્વજ્ઞવલ્લભ જ્યોતિમાં દિવ્યભરનાં દર્શન, અભ્રતા વિરાટ-
દેહનાં અંગેઅંગમાં એ સુદૃઢદેવની સાક્ષી. અને એ દિવ્ય લોચનિયાં ઉચે
ચ્છડતાં ચ્છડતાં, મન્દિરના શિખર ઉપરના ધ્વજપટમાંની મૂર્તિની પેડે, એ
ઉચા ઉચા આનમાં પણ નકલેક-ગિત્રની નિષ્કલેક મૂર્તિનાં દર્શન: પાંચ-
નાર! કવિતા કે તત્ત્વજ્ઞાનને આથી ઉચે કેટલેક ઉડતાં જોવાં છે ?
સંપ્રદાયનાં સત્યો ઠરતાં માનવહૃદયમાંથી, પ્રેરણાની પેડે, ઉછળતી સત્ય-
ધારાઓ ઓર છે. કવિના આત્મામાંથી જે તેજસ્વાસ આ વિરહમાં
ઉડ્યા છે તોના જ પ્રતાપે આ વિરહ દુનિયાના સાદિત્યમાં જે ઉચ્ચ સ્થાન
ભોગવશે. રૂદન છે, પણ એ રૂદને બ્રહ્માંડના પરદા ફોડવા મથન કીધું,
છે, ને બ્રહ્મદર્શનની અદ્ભુત જાંખી કીધી છે. મનુષ્યાત્મા એટલે ઉચે
ઉડતો થાય તો એ ઓછી અવધિ નથી.

૭. ગુજરાતી વિરહો

ગુજરાતી ભાષાના રસિકોમાં શરબસવિરહ સર્વજ્ઞાત છે, પણ ગોવર્ધન-
રામભાઈની સ્નેહમુદ્રા જે વિરહ જે એ વાર્તા ઘણાને નવી જેવી લાગશે. સ્નેહ-
મુદ્રાનું મૂળ સ્વરૂપ સંસ્કૃતમાં આદ્યાર્યેલી રૂઢિતા, અને તેમાંના કેટલાક
ભાગનું ભાષ્યસ્વરૂપ તે સરસ્વતીચન્દ્ર. જે કે સરસ્વતીચન્દ્રમાંનાં પાત્રોની પેડે
સ્નેહમુદ્રામાંનાં જે પાત્રોની અંતિહાસિકતા સ્પષ્ટ નથી, છતાં એટલું તો નિર્વિવા-
દિત છે કે મૃત્યુનું બાણ વાગ્યે જ સ્નેહમુદ્રાની કાવ્યગંગા કવિહૃદયમાંથી પ્રગટી
નીકળેલી છે. એ એ ગુર્જર વિરહ અને આ કલાપોના વિરહને કેટલુંક સામ્ય ને
કેટલીક ભિન્નતા જે છે. દલપતરામ અને મરત કવિના નાયક લોકમાન્ય છે.
દલપતરામ તેમ જ ગોવર્ધનરામ બન્નેમાં સ્નેહીના મૃત્યુપ્રસંગમાંથી સંસાર-
શાસ્ત્ર તારવવાની, લોકહિત અને લોકસેવાનાં નવનીન ઉતારવાની પ્રધાનતા છે,

ને કે સ્નેહમુદ્રામાં તત્ત્વજ્ઞાનની ધૂંધવણુ ભરી બૃહબૃહામણી યે થોડી નથી. ત્રિભુવન કવિનો પ્રયત્ન અહ્મના બેદ ઉદ્દેશવાનો છે, સંસાર તો તેમને મતે મૃગ-વારિની વાડી છે. દક્ષપતરામે તેમ જ ત્રિભુવન કવિએ જે કંઠણા રસની હૃદય-વેધી જમાવટ કરી છે તેના પડ્યા ગુજરાતભરમાં પડ્યા છે ને પડશે, પણ તે કંઠણારસ સ્નેહમુદ્રામાં નથી. દ્વારજસવિરહ, ઓડોનેની પેડે, ગ્રેરણા જ છે, ખીજ છે, સ્વભાવજન્ય શોકોદ્ગાર જ છે, ક્ષયુંકૂલ્યું વૃક્ષ નથી, તત્ત્વચિન્તનનાં જલસીંચનથી ઉછેરવામાં આવેલું નથી. સ્નેહમુદ્રા અને કલાપીનો વિરહ ઉભય પ્રકૃત્વ વૃક્ષરાજ છે, અને વિવેકગુહિનાં પાણી પાછ તેમને ડોળાવેલાં છે. પૂર્વ-પશ્ચિમનાં કિરણો ગૂંથાય છે-ધસાય છે તે વર્તમાન યુગમાં દ્વારજસવિરહ ઉભય પક્ષે વાંચી વિચારી સ્હમજવા જેવો છે; દેશહિતનાં સેવાકથાણુના યજ્ઞ-ના વાન્નિકે સ્નેહમુદ્રામાંના આશયભિમાય ઊદા અન્તરમાં આશોચવા જેવાં છે; ને સંસારની કાંચળી ઉતારી એક અહ્મજ્યોત નિરખવા મથતા યોગ-માર્ગી અદ્વૈત તીર્થના યાત્રાળુ એ આ મસ્ત કવિવિરચિત વિરહ અભ્યાસ કરવા જેવો છે.

૮, ઇંગ્રેજી વિરહો

ઇંગ્રેજી ભાષામાંના પણ બે યશસ્વી કવિઓના બે વિરહ સુપ્રખ્યાત છે. ક્રીટ્સ કવિના મૃત્યુપ્રસંગે શેલી કવિએ લખેલો ઓડોને, અને ઇતિહાસકાર હેલોગના પુત્ર આરથરના દેહઅવસાન પછી રાજકવિ ટેનિસનનો લખેલો ઇન મેમોરિયમ્: એ બન્ને ઇંગ્રેજી ભાષામાં ઉત્તમ કાવ્યો છે, અને ઉભયનાં આ વિરહ સાથે સામ્ય તેમ જ ભિન્નતા છે. ઓડોને તેમ જ કલાપીનો વિરહ ઉભય કાવ્યોના નાયક ને લેખક કીર્તિવન્તા કવિઓ છે. ઓડોનેમાંનો કંઠણ રસ દ્વારજસવિરહ સમો ઊંડો ભરપૂર ને લોકપ્રતિધ્વનિત છે, અને ઇન મેમોરિયમ્માંનો, સ્નેહમુદ્રામાંનાની પેડે, તત્ત્વજ્ઞાનના ધર નીચે દગાઇ ગયેલો છે. આ વિરહમાંનાં રસનાં ભાવનાં અને કલ્પનાનાં ઉડ્યન ઓડોનેમાંનાં જેવાં છે, પણ તત્ત્વચિન્તનની પ્રણાલિકા ઇન મેમોરિયમ્ના જેવી છે. શેલીમાં સમાનતા છતાં ટેનિસનની દ્વિલસુરી Christ to be-આગામી

પ્રીતમાં શ્રદ્ધાવન્તી પ્રીતી ધર્મની છે, અને ત્રિભુવન કવિનું તત્ત્વજ્ઞાન કેવલાદ્વૈતના શાંકરવાદનું છે. કવિઓનાં કાવ્યોનાં જીવન તહેમનાં સાંપ્રદાયિક તત્ત્વજ્ઞાન નથી, પણ તેમનામાંની બ્રહ્મવર્ચસ્વિની કવિતા છે, અને તેથી જ આગ તત્ત્વજ્ઞાનના સંપ્રદાયભેદ છતાં ટેનિસન તેમ જ મસ્ત કવિ હિમ્મતનાં કાવ્યો ચિરંજીવ છે. ઉભય કવિઓનો કવિતા વિચારતાં એ ધન મેમોરિયમ્માંનો ટેનિસનની સૂક્ષ્મ કલા મસ્ત કવિના આ વિરહમાં નથી, તેમ જ આ વિરહમાં 'અમરાપુરના વાસી'ના જે 'રાસા હદ-ખેહદના' છે તે ટેનિસનના ઇન મેમોરિયમ્માં નથી. શેલીના અને મસ્ત કવિના વિરહ, કોયલ કોયલને કાળે ટહુકે એમ, કવિના કવિને માટેના ટહુકાર છે, પણ એટોનેના સુર ઝીણા છે, ને કલાપીના વિરહના સુર યુગ્લંદ છે. પદાર્થશાસ્ત્રની સમકાલીન પ્રગતિમાં ટેનિસન રસ લેતા તે રસ ત્રિભુવન કવિને નથી, પણ વિશ્વવ્યાપી ને ત્રિશ્વપર અનન્તતાનાં ચિરંજીવ સત્યોના મહાસાગરમાં જે હુબકી ત્રિભુવન કવિ મારવા ગયે છે એની નિર્ગન્ધ ને નિરવધિ સાહસિકતા ટેનિસનમાં નથી. હૃદયમાંથી નિર્ગરતું એટોને મધુરું ઝરણુ છે, વનઉપવનના તીર્થધાટ આગળ થઇ વહેતો ઇન મેમોરિયમ્ મહાનદ છે, અને કલાપીનો વિરહ ઉછળતો દૂધવતો મહામસ્તાનો મહાસાગર છે.

ત્રણ ગુજરાતી અને બે ઇંગ્લેશ વિરહોની સરખામણી બહુ બોધક આનન્દદાતા અને અણુદીઠાં અનેક જ્ઞાનરશ્મિ પાડનાર નીવડે, પણ અંહી એને માટે કાળ કે સ્થાન નથી. છતાં અભ્યાસેચ્છુઓને એક સૂચન કર્યા વિના નથી રહેવાતું કે એ વિરહપંચાયતનની પૂર્ણાહૂતિમાં પાંચે કવિવરોએ નિજ-નિજના કાવ્યના સારરૂપ જે જે દર્શન વર્ણુઓ છે તે દર્શનોત્તું જ પૃથક્કરણ ને સરખામણી કર્યે કંઇ કંઇ અજવાળાં ઉઘડશે.

૯, આ વિરહમાંના ઢાળ

મસ્ત કવિનું વ્યક્તિત્વ કાવ્યના રસભાવકલ્પનાવિચારના પ્રવાહમાં જેટલું પ્રગટે છે એટલું જ તહેમની છન્દરચનામાં એ સુસ્પષ્ટ છે. કવિના છન્દ-પ્રચન્ધનો વણાટ દેશજ છે, અને તહેની વાણુતાણુની ગૂંથણી સુધે ને

પોતદાર છનાં ખડખડી છે. વિભારીસ્વાન, સ્વપ્નપ્રાંજલિ, કે
કલાપીના વિરહમાંની છન્દમાલા નરસિંહમીરાંથી માંડીને દલપતનર્મદ સુધી-
ના કેઇ પણ કવિવરની છન્દસામગ્રીથી પ્રધાનપણે યતોખી જ છે. ઘણાં
બજતો, કેટલીક ગઝલો, થોડાક સોરઠા, ને જુજ વૃત્તોમાં આ વિરહની
રચના છે. વૃત્તોની અછતનો અર્થ એવો હશે ખરો કે કવિને કે કવિની
આમાંની કવિતાને પિંગળની સુનિત્યદૃઢ ગણુબદ્ધતાની નિયમિતતા રચી-
કર નથી? સોરઠાને સોરઠામાં દૂદા કહે છે, અને કંઈકુરસની જમા-
વટની તે સચોટ સામગ્રી છે, એમ દલપતરામે પણ દ્રારખસવિરહમાં
સિદ્ધ કર્યું છે. તીખાં શબ્દખાણુ જેવાં તે મર્મવેધી છે, અને સૂત્રાત્મકતા-
ના તેમ જ વજ્રવેધકતાના અર્ક લેખનાં ફળાંને ચ્દગ્રવેશ હોય છે. મસ્ત
કવિની મસ્તી અને ઉછળાટ ઝીલી પ્રગટાવવા માટે ગઝલો અનુત્તમ સાધન
છે. દ્રારસી કવિઓએ અને લેખના ગુર્જર અનુયાયીઓએ જે વેગ વૃદ્ધ-
વાદ ને તરંગમયતાનાં પ્રચંડ તોદ્ધાન ગઝલોમાં બર્યાં છે તે કાવ્યરસના
બકતોને તો સુવિદિત છે. હરિગીત છન્દની માત્રામેળતા ગઝલના
એક રૂપાંતરને મળતી છે, ને તેથી-જાણેઅજાણે-તે છન્દની પસંદગી
થઈ હશે. કવિ કહે છે કે લેખની મિત્રમંડળી આ વિરહમાંની ગઝલો બિહાગ
અને ભીમપલાશીના પ્રસંગ સુરમાં જાડુ હૃદયંગમતાથી ગાય છે. પણ
આ કાવ્યમાંની છન્દરચનાનું વિલક્ષણુ વ્યક્તિત્વ તો લેખાંનાં બજનસમુ-
ચ્ચયમાં જ છે. એ સંપ્રદાયઢીલીનું પ્રગટીકરણુ અન્ય એક પ્રસંગે કરેલું
છે, ને લેખાંથી કેટલોક ભાગ અંદી ઉતારવાથી સવિશેષ સ્પષ્ટતા આવશે.

“આ ગ્રંથમાંનાં બજતોનો રંગ ખીન્ન બહિરસનાં બજતોથી યતોખી
જતતો જ જણાયો. આ દેશના કે પરદેશના બજનિકાનાં બજનથી આ પૃથા
જૂદી જ છે. નરસિંહમીરાંનાં બજતોનો શુકવંશી સંપ્રદાય છે, અને દયા-
રામનો વલ્લભવંશી છે, પણ આ સંગ્રહમાંનાં કીર્તનોની પરંપરા તો ગોરખ-
વંશી સંપ્રદાયના જેવી છે. જો કે હવણુ સાદેજ અને મોરાર સાદેજનાં
અને ખીન્ન કેટલાંક પદો નરસિંહમીરાંનાં પદોની જ્ઞાનનાં છે, છતાં જેમાં

તેમનું પોતાપણું ઉભરાય છે તે પ્રદો તો નિરાળી જ રીતનાં છે. આ અજ-
 ધૂતોંતી વાણી અને વિચારનો મરદાની મરોડ ઓર જ છે. એમની પરિભાષા
 યોગની છે, એમની કહેણી શૂરવીરની છે. એ સંપ્રદાયનાં ભજન ‘શબ્દ’
 કહેવાય છે, અને સૂત્રોના જેવા તહેમના સચોટ શબ્દવેધી પ્રયોગો છે. ઘણું
 ભાગે તેઓ પોતાના જ અનુભવ ગાય છે. ‘પ્રેમે વીંધાણા મારા પ્રાણ રે,
 સદ્ગુરુએ અમને મારેલ શબ્દોનાં બાણ.’ એમનાં ભજન તો ‘શબ્દોનાં
 બાણ’ છે, અને સાંભળનારનાં પ્રાણ તે પ્રેમથી વીંધે છે. એવા પ્રેમે
 વીંધાઈ તેઓ હરિનાં દર્શને સંચરે છે. ‘જ્ઞાનગરીખી’, ભક્તિ, ભજન,
 કીર્તન, વૈરાગ્ય એ એમનાં સાધન છે. જપતપ એમને ગૌણ છે, યોગ
 જ એમને પ્રધાન છે. એ સાધનો વડે ‘જ્યાં પરમ ધામ પરમેશા, કોઈ
 ચલો હમારે દેશા.’ એ દેશમાં તેઓ વિચરી અલખ નિરંજનનાં દર્શન
 લહે છે. આ અજધૂત યોગીઓને તો એ પરમ દર્શન મોક્ષથી યે વિશેષ છે.
 ‘સદ્ગુરુ નિરવાણી નિરવાણી, જ્યાં મુક્તિ ભરે છે પાણી’. એ દર્શનની
 વેળાએ આત્માપરમાત્માની જે લગતી લાગે છે, એક દ્રષ્ટિ થાય છે, તે યોગ ;
 અને એ યોગની એક દ્રષ્ટિ લાંબો કાળ ટકે તહેનું નામ સમાધિ. એ યોગ અને એ
 સમાધિનાં આ ભક્તજનો પોતાનાં ભજનોમાં વર્ણન વર્ણવે છે. તે યોગદશા-
 માં નિરખેલ ઝળહળ જ્યોત અને તે સમાધિદશામાં સુણેલ અનહદ નાદના
 અનુભવ તેઓ લોકને જણાવવા મથે છે. એ અશોકિક અનુભવને લૌકિક
 વાણીમાં ઉતારવા મથતાં એમની વાણી ફૂટ રહે છે, અને ભાવે કેટલીક
 વાર અદ્ધર અટકે છે. અખો જેને બાવનપર ત્રેપનમો કહે છે, તહેને બા-
 વનમાં ઉતારવો અધરો છે, એ વાતની પ્રતીતિ આ ભક્તોનાં ભજનોમાં
 પણ છે. એ પરમ દર્શન અને પરમાત્મયોગ થતાં પરમ અર્થ એમને
 પ્રાપ્ત થાય છે. ‘આનન્દકો ઘર પાયો, અખ મેં આનન્દકો ઘર પાયો.’
 અને વાણી પણ મૂક થતી લાગે છે. ‘ક્યા બોલે, અખ ક્યા બોલે, મન
 મગન ભયા, અખ ક્યા બોલે?’ એ સમાધિદશામાં સુણેલા અનહદ
 નાદના એમનાં અનુભવવર્ણનો યે કવિત્વમય છે. ‘જૂવો ને ગગનાં

હેરી, 'સાં જાંસરી જાજે ઘેરી.' 'દેખંદા કોઇ આ દિલ માંય,
 ઝણુણુ ઝણુણુ ઝણુ ઝાઝરી વાગે.' 'ગગનમંડળમાં ગડ ગડ અનહદ
 વાગે રે જી.' 'અખધુ ! રણુ રણુ રણુ વાગે રે, ગગનમંડળ ઘર માંય રે જી.'
 'વાહ વાહ ! મેરા દિલ મગન બયા ગગનાંશબ્દ સુનકે'. અનહદ નાદનો
 પોતાનો અનુભવ એ અખધૂતોએ એમ ગાયો છે. 'અધર તખત ઉપર
 જે ઝળહળ જયોત' વિરાજે છે એહનાં દર્શનનો યે અનુભવ આ યોગીઓ-
 એ વર્ણવ્યો છે 'જી સોહાગણુ ! જી રે, ગગનમાં જ્યોત ઝલત હે, જી.'
 'ઝરમર વરસે, સહસ્ર પરસે, દરસે ઝરમર વરસે, નિર્મળ નૂર નેનનકે આગે,
 પૂરા નૂરી પરસે, જન્યત જોગી બ્રહ્મરસભોગી ધ્યાન નિરંતર ધરસે.'
 આ સમાધિ ને યોગ સાચાં થયાં છે, અને માત્ર આંખમીંચામણી નથી
 એ પારખવાનો યે આ સંપ્રદાયનો એક તાળો છે. "સો જોગી મતવારા,
 જાંકે અંતર બયા ઉઝરા." 'જોગીઆ સોહ રે ગગનમં વાસા, સહજ
 શબ્દમં કીયા રે પ્રકાશા.' જેને અંતર ને જાહર પ્રકાશ થયો છે એ જ ખરો
 રાજયોગી. સમાધિસ્થ એવા સાધુજનોને માટે ત્રીકમ સાહેબ કહે છે,
 'ત્રિવેણીનાં તીરમાં રે મોતીડાંની હાર રે, સાધુજન નિજ હંસની હારો, જેને
 હીરાનો છે આહાર રે.' આ અખધૂતોના સંપ્રદાયનો સારભાગ ભીમ સાહેબે
 જીવણુ સાહેબને ઉપદેશોના નીચેના ભજનમાં છે.

જીવણુ ! જીવ જ્યાં રાખિયે, વાગે અનહદ તૂર રે,

ઝીલમીલ જ્યોત્યું ઝળહળે, વરસે નિર્મળ નૂર રે; જીવણુ.

પાંચ તત્વ ને ત્રીન ગુણુ, પચવીસાં વિચારી રે,

મથન ગોતો ને મૂળનાં, તત્વ લેજો તારી રે; જીવણુ.

ગંગા યમુના સરસ્વતી, ત્રિવેણીને ઘાટ રે,

સુખમન સુરતા રાખિયે, વળગી રહીએ ધ વાટ રે; જીવણુ.

આણીઆગર પર એક છે, હેરો રમતા રામા રે,

નિશદીત નિરજો નેનમાં, સત પુરૂષ સામા રે; જીવણુ.

અધર ઝણકારા હોઈ રહ્યા, 'કર ખીન વાજનં વાજે રે,
સુરતા ધરીને તમે સાંભળો, ઘન ગગનમાં ગાજે રે; ઇવણુ.

નુરતસુરતની સાધના પ્રેમી જન કોઈ પાવે રે,
અંધારૂં ટળે એની આંખનું, દૂર નજરે આવે રે; ઇવણુ.

સંદેશો સત્ લોકનો, ભીમ સાહેબે ભેજ્યો રે.

પત્ર લખ્યો ગુરૂએ પ્રેમનો, ઇવણુ ! લગનેથી લેજો રે; ઇવણુ."

યોગવેદાન્તભજનસંકારની પ્રસ્તાવનામાંથી.

આ વિરહમાંની વાણી અને છન્દરચના એ જોમવન્તા સંપ્રદાયની જ્વલ-
ન્ત પદ્ધત્યનુસાર છે. મસ્ત કવિનો કશ્ચારસ મરદાની છે, વૈરાગ્યની ચોટ પણ
હોડી ઉરવેધણુ છે, પ્રકારનો પ્રચંડ જ્યોતિ પણુ ઝગહગ ઝગહગ ઝગહગ
છે, અને આનન્દનો દેશ જ્યાં ઉઘડે છે ત્યાં પણુ રસગસ્તીનો ઉત્સાહ ને
ઉદ્વાસ અજામ છે. એ શાન્તદર્શી જલમાં યે અન્તર્વાસી હોડી ઘૂમાઘૂમ ફે.

૧૦, આ વિરહમાંની દ્વિલસુદ્ધી

આ વિરહમાંના તત્ત્વચિંતનનાં મુખ્ય લક્ષણુ જે છે: ૧. તે દ્વિલસુદ્ધી
વેદાન્તગ્રંથોના અભ્યાસજન્ય નથી, પણ અન્તરના અનુભવજન્ય છે, ૨.
તે દ્વિલસુદ્ધીનો કવિની કવિતા સાથે ગંગાયમુના સમા એતપ્રોત સંગમ થ-
યેલો છે. છતાં કોઈ પણ પટના રૂપેરી તાણા ને સોનેરી વાણા ઉભય ભિન્ન ભિન્ન
પારખી શકાય, તેમ કવિની કવિતા ને દ્વિલસુદ્ધીનાં યે નિરનિરાણાં દર્શન કરી
શકાય. હિમાલય એકલશૃંગી નથી, તેમ હિન્દમાંની દ્વિલસુદ્ધી પણ અનેક
શિખરવન્તી છે. ૫૨ દર્શનકાર, આર ભાષ્યકાર, અનેક સંપ્રદાયપ્રવર્તકો: એ
સહુના પ્રવાહ, એક અલસાગર લણી વહતા અનેક નદ સમા, એકલક્ષ્ય ને
એકદૃષ્ટ છતાં, જૂજવા છે. એ સર્વમાંથી મસ્ત કવિ શાંકર મતના કેવલાદૈત
સંપ્રદાયના અનુયાયી ગણાય છે. અલ્પસ્વરૂપના વિષયમાં કવિ Transcen-
dental-અહાંડઅવશેષઅલ્પવાદી છે.

જાગી રહી એ જ્યોત હુંમાં તુમાં આભમાં ;
પૃથ્વીમાં એતપ્રોત, અહાંડ પાર, એહદ બધે.

અહાં અવશેષ અલ્પ, કવિને મને, માત્ર ‘દર્શનુવ્ર’ જ નથી, પણ ‘બેહદ’ છે. સૃષ્ટિના અસ્તિત્વની ખાજતમાં કવિ અન્તનવાદી છે. જગત અસલ છે, તોમને મને, માત્ર કલ્પના જ છે, વન્ધ્યાપુત્રનો વિસ્તાર છે. ‘એ દશ્ય તારી દૃષ્ટિ નથી ગાન્ય થયું સાચાં વિશે’. છતાં જીવાત્માના પુર્નજન્મ ને જન્માન્તરની યાત્રાઓ વિશેના કવિના સિદ્ધાન્તો પ્રકાશ ભાગના ૨૭મા ખંડમાં ઉચ્ચ રસિકતાવાળા કવિત્વથી વર્ણવાયેલા છે. એ યાત્રાને અંતે મુક્ત અવસ્થામાં, આત્માપરમાત્માનું કવિ અદ્વૈત માને છે. પરમાર્થ અને સ્વાર્પણની ભાવનાઓ યે આ વિરહમાં છે, છતાં To live in God—અલ્પજ્યેષ્ઠિમાં જીવન એ ભાવ ઉપર જેટલો ભાર મૂકાયો છે, તેટલો To live for God—અલ્પપરાયણ જીવન ઉપર મૂકાયો નથી. ઉપરાંત

મુખે અદ્વૈત ઉચ્ચારી, લલ્લી મનથી પડે, કિસ્મત !

કવિતા આ બકાવાનું ક્યું ને દેન કાં? કિસ્મત !

કેવલાદ્વૈત વાદના આપણા સમર્થ ઉદ્દેશોદ્દેશને જે એ ઝીણી ને રસિક દેનશેષ દર્શાવે હતી એવી યે કાંઈ દૈન્યશંકા કવિને પડી લાગતી નથી. સકલ ને સમગ્ર ચિન્તનવ્યાપારના સનાતન આધારરૂપ, કવિને મને, અદ્વૈત એ એકજ સ્થંભ છે.

૧૧, આ વિરહમાંની ખામીઓ

આપા રસમરપૂરને મનોરેષી કાવ્યમાં જે ખામીઓ નથી એમ નથી. અમૃતસ્તોતરથી અન્દરાજમાં યે લાંછન છે; નકસંક નામ એક પરચક્તનું. સદૃશ કલાવિધાયકતા કલાવિધાનમાં મુખ્ય એ વાતો જોવાની હોય છે: ૧ સમય ચિત્રની ભાવના; ૨. એ ભાવના પ્રત્યક્ષ દરવાજા આલેખનકલા. કેટલાક કલાવિધાયકોની કલ્પનાકલા, હાથીની સૂઢની પેડે, સોયથી માંડી તરવર હુધી ન્હાનું મ્હોટું સંવધારક હોય છે, ને જીવન કેટલાએકની એ કાવ્યચકિત, આભલાંની પેડે, આકાશકિરણમાં જ રમનારી હોય છે. ત્રિભુંવન કવિની કાવ્યપ્રતિભા ખીજ પ્રકારની છે. ભાવનાની વિશાળતા છે, કલ્પનાનું પૂર ને વેગ ક્રમય મ્હોટાં છે, છતાં ઇંગ્લેજ કવિ ટેનિસનની કલામાં જે જડિયાની

ઝીણુવટ છે, પ્રત્યેક ચરણમાંના શબ્દમણિને પહેલ પાડવાનો-ઓપ આપવાનો જે કાવ્યવિવેક છે, તે ત્રિભુવન કવિમાં નથી. એમની કવિતવિ-
દ્યુતના ચમકારને બ્રહ્માંડ આરપાર વીંધી માપવા મથવું, કે નિરર્વાધ બ્રહ્માદિ-
માં ઝંપલાવવું, સુગમ ને પરિચિત છે ; પણ તે પ્રયતાત્મનું નથી થઈ, ને
તેથી જગત્તમનોમાં ઉતરી જનવાસના ખંડખંડને નથી અજવાળતી. મ-
હાકાશમાં વિચરતી તે મહાશક્તિ અણુઆકાશમાં ઉતરવાની ના પાડી
દૂર જ ઉભી રહે છે. મહાકાવ્યની વિગટબાવના મસ્ત કવિની મસ્ત પ્રતિ-
ભાને અગમ્ય નથી, પણ શબ્દેશબ્દને, મોતીના દાણાની પેઠે, ઉજ્જવળ
કરી કાવ્યપંક્તિઓમાં પકાવવાની, અર્થેઅર્થના અણુપરમાણુમાંનાં અ-
ન્તર્વાસી તેજ પ્રગટાવવાની ક્લાસિકમતા ત્રિભુવન કવિમાં નથી. આ
કારણથી કવિ પોતાના કવિત્વના તપોબળથી જે રસભવન સરજે છે તે
સર્વાંગસુંદર રાજમહેલ જેવું નથી, પણ પ્રમુખઅંગસુંદર ને ભવ્યદર્શન
પર્વતશૃંગ જેવું છે. ત્રિભુવન કવિ સ્થગિત છે, પણ શીર્ષી નથી ; ને તેથી
તેજસ્વી આરસની છતાં યે, એમની શબ્દશિલાઓ ખડબચડી રહે છે,
અને કાવ્યના ચોક, પ્રભાવન્તા ને મનોહર છતાં યે, કેટલેક સ્થળે
ખૂંચે છે. કવિની છન્દચના પણ આવા જ પ્રકારની ખડબચડી છે.
કવિતા તે કવિના જીવનપ્રકાશનું પરાવર્તન છે, અને અંહી પણ
કવિની પ્રકૃતિ જ પ્રગટી વિકાસ પામેલી છે. મૂળ સ્વભાવે મહામૂલ
હીરો છતાં સંસ્કૃતિ કે સંસ્કારના પાસા કાઢવે જ પડેલા નથી, ને એ અસંસ્કા-
રિતા હ્રેમની પ્રતાપવન્તી કવિતામાં પણ પ્રગટે છે. કવિમાં અને કવિની
કવિતામાં કુદરત છે, પણ કલા નથી.

૧૨, ઉપસંહાર

ગયા શતકમાં દિશાકાલના અન્તર ઘટવાથી, ને ઇંગ્રેજ પ્રજા સાથેનો
સંબંધ ઘટ થવા પછી આર્યાવર્ત સરોવર મટી ગયું છે, અને અનેક પ્રજા-
સરિતાથી પોષાતો મનુષ્યજનિનો જે મહાનદ બ્રહ્માદિ બણી વહે છે તે

નદના મહાપ્રવાહમાં આર્યસંસારસરિતાનો યે સંગમ થયો છે. જગતના રંગ હિન્દને ચ્હડતા જાય છે, ને હિન્દનાં રંગછાંટણાં જગતને યે છંટાય છે. હિન્દના સાધુઓ અને તત્ત્વજ્ઞાનીઓ, હિન્દના રાજનીતિવેત્તાઓ અને પદાર્થવિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ, તેમ જ ચિત્રકાર અને કવિઓની પ્રતિભાની પણ પરીક્ષા, હિન્દના હીરામોતીમાણેકાં પાણીની પેડે, જગતના ઝવેરીઓ સન્મુખ જ હવે થશે. મનુષ્યજાતિના જીવનવ્યાપારની એકતાની અમ્મર આપણાં સંસારની સર્વ કક્ષાઓમાં દર્શાય છે, અને સાહિત્યપ્રદેશમાં યે એ લેવડદેવડ શરૂ થઈ ગઈ છે. ભાષાન્તરોથી વિશ્વસાહિત્યની આયાત અને મૂળ ગ્રન્થોથી આપણી યતિકંચિત્ આત્મસમૃદ્ધિની જગતના બાજરમાં નિકાસ થવા માંડી છે. આ જગતપ્રવૃત્તિની ગતિમાં ગુજરાત પણ વહવા માંડ્યું છે એની સાક્ષી-જોઈતી હશે તો-રૂના ઘઉંના કાપડના ઝવેરાતના ગુર્જર વ્યાપારીઓ પૂરશે. ગુજરાતને કાંડે મોતી પાકે, રહેની જગતના ઝવેરીઓ આજ કીમત આંકે છે, તેમ આ વિરહનું યે માત્ર આપણે જ મૂલ મૂલવવાનું નથી. મહાકાવ્યો કંઈ નિત્ય નિત્ય નથી નીપજતાં, તેમ આ કાવ્યે કોઈક દેવચોદિયાની પ્રેરણામાંથી જન્મેલું છે. સદુ સંપ્રદાયીઓની પેડે વેદાન્ત સંપ્રદાયના સંપ્રદાયીઓ પણ એમ જ માને છે કે જગતનો આધ્યાત્મિક ઉદ્ધાર પોતાના સાંપ્રદાયિક તત્ત્વજ્ઞાનથી જ છે. સાંપ્રદાયિક મર્યાદાસત્યોની પેડે એ મતમાં જે સત્યા-સત્ય હો તે હો, પણ એટલું તો છે જ કે શકર ભગવાનનાં પ્રાચીન સત્યો-ને ત્રિભુવન કવિએ પોતાની તેજસ્વિની કવિતાના રસજ્યોતિથી ફરી જ્યોતિવન્તાં કીધાં છે. મરત કવિની કવિતામાં જોમ છે, કલ્પનામાં વેગ છે, ભાવનાં પૂર વિશાળ ને હીડાં છે, રસનાં મરતી અને તોરાનની ઘૂમા-ઘૂમમાં, યે પરમ શાન્તિની ઉત્કંઠા ને અભિલાષ છે. કોઈ કેસરીને હંયામાં બાણ વાગે, ને પછી હૃદયશોણિતથી આંકડા આલેખતો વનનાં વિચરે, એમ કવિએ આ વિરહ હૃદયના રૂધિરને અક્ષરે આલેખેલો છે. આત્માને નિયોળી નિયોળી એ નિયોવણનાં અમૃતમાં આ વિરહની અશોકવાટિકા

કવિએ સીંચી સીંચી ઉછેરેલી છે. કાળજ્ઞતા થા જોમને વાગ્યા છે, હૈયા-
નાં દર્દ જોમણે દોહાં છે, આત્માની ઉદ્ધારક મેદનાઓ જોમણે અનુભવી છે,
તે અનુભવરસના રસિકો તો આ વિરહની દાહમજ્જમાં પરમાનન્દ જ
માણુશે, અને, જોમ અગ્નિશિખા હવિષાત્ત દેવસોમમાં લમ્બ જાય તેમ,
એ અગ્નિની શિખાઓ ઉપર ઉડતાં ઉડતાં ચે, કાવની પેડે, દેવભૂમિનાં
દિવ્ય દર્શનની પરમ પ્રાપ્તિ સાધશે. શિલ્પચુરી કવિતા કે ધર્મની સકળ
પ્રવૃત્તિપરંપરાનું એ જ પરમ વિશ્રાન્તિભવન છે, ને સર્વ પ્રયત્નાત્મનું મુમુ-
ક્ષુઓને લહેની પ્રાપ્તિ સિદ્ધ થશે.

નહાનાલાલ દલપતરામ કવિ

અનુક્રમણિકા

મંગળાચરણ	પા.	૨
વિરાગ	પા.	૩
વિરહ	પા.	૨૭
પ્રકાશ	પા.	૮૨
આનંદ	પા.	૧૨૬
કાવ્યમાંના ખંડોના કાળ	પા.	૧૮૦

કલાપીનો વિરહ

મંગળાચરણ

પ્રારંભે તને પૂજું રે, ગજનન ! પુત્ર ગવરીના !
નિર્વિઘ્ને પાર ઉતારે રે બેડલી મારી સાગરમાં.—ટેક

હરેક મંગળ કાર્યમાં મંગળ તારૂં રૂપ,
અમંગળને મંગળ કરે ગણેશ નામ અતુષ ;
રૂપ તારૂં મંગળ રે તેત્રીશ કાટી દેવોમાં.—પ્રારંભે.

સોભે ઉજ્જવળ અંગ પર વિરાગી સિંદૂર રંગ,
વિરાગ એ વિલસી રહે રિદ્ધિસિદ્ધિની સંગ ;
વાર, વાર, ન્નહિ વારી રે વિરાગી-રાગી મૂરતમાં.—પ્રારંભે.
તે વિરાગે નિજ રૂપમાં સ્થિર સંભાધિ સાધી,
રિદ્ધિસિદ્ધિ રહી રાગમાં એકમેક સહ બાધી ;
પ્રવર્તે એમ વિદ્યો રે રાગે-વિરાગે નિજ કાર્યોમાં.—પ્રારંભે.

શૌદ્ધ લોકતું સત્ય તું, સખળ સૂર્યતું નૂર,
નિર્લેપી નિજ કાર્યમાં હરનિશ છો મશહૂર ;
પ્રાણ સહુના પોષે રે તત્ત્વે પૂરી જીવનનાં.—પ્રારંભે.

રજ્જેરજ આ પૃથ્વીઓ, કણકણ વારી માંલ,
અનંત ગતિએ અનિલ આ લહાણું તારાં લહાય ;
ગગનગોળે અમકારા રે દ્રવતા જાએ ઉડુગણમાં.—પ્રારંભે.

ધન્ય ! વિરાગી-રાગી તું, અલગ પુરૂષ અવતાર
ઘટઘટ માંહી રમી રહ્યો અસંગ તું એકાકાર ;
હુંમાં ને બ્રહ્માડે રે, બ્રહ્માંડપાર બેઠકમાં.—પ્રારંભે.

१

वि० रा० ग०

ચેતો ચેતો, મારા બહાલિડા બંધુ રે !

આવો અવસર નહિ આવે રે ;

કોઇ પળની હવા માનવ મેળો રે,

વણુસી પળમાં જો સહુ જાવે રે ;

ચેતો ચેતો, મારા બહાલિડા બંધુ રે !

સંધ્યાના રંગ નેચી ખીલવણી આ તો રે,

અનુપ રંગીત રમ્ય ભાસે રે ;

રજની વિકાસી મુખ ઉભી જો ! સામે રે,

પળમાંહી હતી-નહોતી થાશે રે ;

ચેતો ચેતો મારા બહાલિડા બંધુ રે !

ગુંજ દ્યો ભમરા ભોગી ! સરોજનાં ફૂલડે રે,

પીયૂષ પીવાનું પી લેવું રે ;

વાસર વીત્યે કમળો કુમળાઇ જાશે રે, ,

તમારે જે તિમિરે હોમાવું રે ;

ચેતો ચેતો, મારા બહાલિડા બંધુ રે !

કુદરતનાં બચ્ચાં ! નાનુક કુમુભો જો કુંજાં રે !

રમજો ક્ષણિક અનિલજૂલે રે ;

શિશિર સદ્રાણી શિરે વૂટી પડેતાં રે

પળમાં ખાખ કરી મેલે રે ;

ચેતો ચેતો, મારા બહાલિડા બંધુ રે !

વનની સમૃદ્ધિ બધી ! રંભી લ્યો રંગે રે,
 એક ખીજને ઉર બેટો રે ;
 ઉભું અંધાઈ તમને લોપવા માટે : રે,
 ઝડપાઈ જશો, નહિ રહે નેટો રે :
 એતો એતો, મારા બહાલિયા બંધુ રે !

જોડી લ્યો શ્વાસે શ્વાસ, ચઢવાક પંખી રે !
 મેળી લ્યો, બહાલાં ! પાંખ પાંખે રે ;
 મૂરજ ભૂમિની આથે છૂપાઈ જતાં રે
 તમને રૂધિર વહેશે આંખે રે ;
 એતો એતો, મારા બહાલિયા બંધુ રે !

૨

હંચા હંચા સુરે માટી તને મનવા ! પુકારે,
 ‘ તારાં શસ્ત્ર છોડી તાળે તું થઈ જ હમારે ; ’
 હંચા હંચા સુરે.

વારીનાદ કણકણ બીતર બેદતાં ઉચ્ચારે,
 ‘ હોમાઈ જવાની તક આ આવી છે તમારે ; ’
 હંગા હંચા સુરે.

વદે છે પ્રલયના આ વેગ ભર્યા વાયુ,
 ‘ અર્ધ નિમિષમાં તારું ખૂટી જશે આયુ ; ’
 હંચા હંચા સુરે.

ગભીરું મહાગગન આ વદન વિકાસે,
 ‘ હવું-નહોતું થવા આવ મુજ મુખ પાસે ; ’
 હંચા હંચા સુરે.

૩

બગીચા મંદી તું બોધ કરતો, ચેતતો, ચેતાવતો,
 ને હૃદય ગળતે નેત્ર ભીનાં મુજ સમીપે લૂછતો ;—
 “આ છવન કુદરતનું બધું આનંદતાને જૂલું,
 ખીછ પળે, રે દોસ્ત મારા ! કાળમુખડે વહી જતું.

આ ભ્રમર ગુંગરજ કરે, આ કુસુમ કુમળાં નાયતાં,
 આ પંખી ચાંચે ચાંચ-પાંખે પાંખ ગૂંથી રાયતાં,
 આ દિવસની સુરખી, કનક શી, સૃષ્ટિને શોભાવતી,
 રે ક્ષણિક શોભા સર્વ, કાળા કાળમુખડે દૂબતી.”

૪

“ચેતી લે, ચેતી લે તું, બહાલિયા બંધુ રે !

• પોકાર પાડીને સુણાવું રે ;
 રેતીના ગંજે જેવું સલિલતું જિંદુ રે,
 પાથિય સુખ એના જેવું રે ;

ચેતી લે, ચેતી લે તું, બહાલિયા બંધુ રે !

તિમિરને ઉદરે જેવાં ભ્રમણાનાં ભૂનો રે

પામર દિલને બડકાવે રે,
 પાર્થિવ દુઃખો એવાં અન્ન હૃદયને રે,
 ચિંતાની ચીસેચીસ પડાવે રે ;

ચેતી લે, ચેતી લે તું, બહાલિયા બંધુ રે !

• કાળી નિશાનાં ઘોર કાળજી ફડાં રે
 ખદોતપાંખને ચમકાવે રે,

અત્તાન દશામાં એમ પાર્થિવ સુખડાં રે
 માનવ દિલને ગહેકાવે રે ;
 ચેતી સે, ચેતી સે તું, બહાલિડા બંધુ રે !

પીપીલિકાની જેવી ઉર્ધ્વે પર રેખા રે
 પવનના પાયમાં અવટાતી રે,
 મૃત્યુનાં પગલાં માંહી માતુપી કીડા રે
 પીલાઈ પળમાં એમ જાવી રે ;
 ચેતી સે, ચેતી સે તું, બહાલિડા બંધુ રે !

વાયુના વેગે જેવી જલધિના જળની રે
 સુંદર ગૂંથાય કાંઈ જાળી રે,
 સમીરસપાટે પાછી ચૂંથાય પળમાં રે,
 એવી જગમોહની હૈયાળી રે ;
 ચેતી સે, ચેતી સે તું, બહાલિડા બંધુ રે !

વીજનો ઝખાકો કાળા મેઘ મંહીથી રે
 ઉડી અણુધાર્યો આવે જોવો રે,
 આગ્યો-ન આગ્યો એમ અલોપ થાયે રે,
 ત્રિભુ! સૃષ્ટિનો સંબંધ એવો રે :
 ચેતી સે, ચેતી સે તું, બહાલિડા બંધુ રે !

૫

પૂરાં હજી સુખથી ના તવ વાક્ય છૂટ્યાં,
 ત્યાં તો અરે ! જીવન એ તુજ ચાક્ષી ઉડ્યાં ;
 પીછાં પ્રસારી, દૃગ ઉર્ધ્વ ધરી, સદાની
 છેલ્લી સલામ જગને કરી પ્રાણુ ઉડ્યા,

મમતાને મેલી મન ! તમે કરી લ્યો નિમેષા ;
 સલામી કરે છે જૂઓ ! શ્વાસ આ ધખેલા ;
 મમતાને મેલી, મન !

ચંદા ને સૂરજની ઢોળી નાંખી જ્યોતિ
 સલામી કરે છે આંખો જૂઓ રોતી રોતી ;
 મમતાને મેલી, મન !

ભાગી ભમર, સુખડાની કાંતિ ઉડંતી ;
 શીતળ નાડી છેલી આ સલામી વઢંતી ;
 મમતાને મેલી, મન !

મસ્ત ફટીર ! કિલ્લો તારો ડગમગ ડોલે ;
 સલામી કરી લે, જો એ પહું પહું ખોલે ;
 મમતાને મેલી, મન !

૬

કર્યો હરિશ્ચંદ્રે હોમ, કુટુંબને રાજ્યસુખનો હોમ,
 સસવંતે સલ નવ છોડિયાં ;
 બહાલિડા રે ! શું સમજવું ?

શરણાગતને કાજ શિબિએ કાપી જમાણાં અંગ,
 અલેખના જમા આઢિયા ;
 બહાલિડા રે ! શું સમજવું ?

રાજ્યધર્મવીર રામ પ્રજાને પ્રિય કરવાને કામ
 નિજ જીવન-સીતાજી હોમિયાં ;
 બહાલિડા રે ! શું સમજવું ?

મયુરધ્વજ મહીપાળ દીર્ઘાં એણે અર્ધ દેહનાં દાન,
શિર સુતસ્ત્રીએ કરવત મેલિયાં ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

યુવાવસ્થાનું દાન દ્વિજને કહ્યું દીધું, નિજ કાય
વૃદ્ધપણાંને બહોરિયાં ;

બહાલિડા રો ! શું સમજાવું ?

પરમ પદ પર પાવ દીધે ને દેહ દહે 'પર કાંજ
કોઇ અમર ભોગના ઓલિયા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

સાવ મંદિર શૂન્ય થાય, બહાલિડા ! સાવ મંદિર શૂન્ય થાય,
ત્રિભુ દરસે નિરંજન નિર્મળા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૭

છે ક્ષત્રી સ્વાર્પણની સીમા, એ ધર્મસ્થંભ જ આર્યનો,
નિજનું બધું ય પ્રજાળીને એ સલ તત્ત્વે વહી જતો.

અગણિત છે દ્રષ્ટાંત એવાં આર્ય ગ્રન્થોની મંહી,
નિજ રૂધિર દેતાં દેવને ધન્યભાગ્ય માને છંદગી.

આ આર્ય ભૂમિના દેવ એ, ને ધર્મ કેરા બ્યોતિ એ,
જે સદિ કારણ પ્રજાવલી આસુર દળ બહોળું હણે.

એ પરમ શાન્તિ પ્રેમ નીતિ ભક્તિ ચક્રદિશ વિસ્તરી,
નિજ અંગને હોમી હુતાશે, જય મહાતત્ત્વે ભળી.

એનાં જ નામો એક ચિત્તે સંત જન આરાધતા,
એના જ સ્થાયી પાણિયા પૃથ્વીપતિ થે પૂજતા.

એના જ યશના ગ્રન્થ કવિઓ પંડિતો કુંઘ ગૂંથતા,
એ નામ પર નિજ પાદશાહી પાદશાહ ઓવારતા.

એ વીરનો મહિમા અનળ કો ભક્ત વિરલા બાણુશે,
સર્વસ્વ અર્પી-સમર્પી હરિને નિજ ગરીબી માણુશે.

લગની લગાડો મારા લાલ સંગાથે રે,
ચિત્તનાં ચિતવન મૂકે રે ;
બ્રહ્મવણીની એ સહુ ભ્રમણા થો ટાળી રે,
સ્વમન્નજે નવ ચૂકે રે ;
લગની લગાડો મારા લાલ સંગાથે રે.

જેવો આ વ્યોમે કાળો વાદળગોટો રે
આપે અદરમાત હડી રે ૩૪૨૩૩
પવનના વહેમાં પાછો વિખરાય પળમાં રે,
થોભ્યો ન રહે, વાત જૂઠી રે ;
લગની લગાડો મારા લાલ સંગાથે રે.

બ્રાંતિની ભ્રમણા એ સહુ મૃગજળ માનો રે,
ટીપુ થે નથી એમાં વારી રે ;
તો થે હરણિયાં એને લલચાય લેવા રે,
ન ગ્રંહાય, મરતાં ધસતાં હારી રે ;
લગની લગાડો મારા લાલ સંગાથે રે,

ગાંધર્વ નગર આ તો ખેલ ખલકનો રે,
 દેખાય દૃષ્ટિએ ન્ખણુ જૂઠું રે ;
 હવાઇ હવેલી એમાં માનવ હવાનાં રે,
 ગારડી વિધાએ સહુ ઉઠ્યું રે ;
 લગની લગાડો મારા લાલ સંગાથે રે.

નહીં દિન રાત્રી, આ તો બેહુનાથી જૂઠું રે,
 સંધ્યાનું વર રહ્યું છાઇ રે,
 વ્યોમ પૃથ્વી બધે રસળસ રેલ્યું રે,
 મૂળ જુઓ તો નથી કાંઇ રે ;
 લગની લગાડો મારા લાલ સંગાથે રે.

સ્વપ્નાની સૃષ્ટિ બહાલા ! સંસાર સારો રે,
 અર્ધ નિદ્રાએ જાગ્યો આપે રે,
 જાગ્યો કે ત્રિલુ નથી જોવાનો એને રે,
 રણે દૂભાતો એના તાપે રે ;
 લગની લગાડો મારા લાલ સંગાથે રે.

૯

ચિત્તનાં ચિંતવન છોડ, બહાલિડા ! જીવ પરિવ્રજ્ય શું બેડ ;
 આબો અવસર નવ ઝૂકિયે,
 બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

મનુષ્યજન્મ અવતાર બહાલિડા ! મોઘો હીરો લઇ હાથ,
 અજ્ઞાનઅમિએ નવ ઝૂકિયે,
 બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

સકળ જોયો સંસાર, અરે હાં! મૃગવારીની હાર ;
 એને મનથી આધો મૂકિયે,
 બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

સહ તત્ત્વની લેહ બહાલિડા ! કદી ન તજીએ તેહ ;
 પરિબ્રહ્મ શું અંતર જોડિયે,
 બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

યેજ બ્રમર હોષ જાય, આપોયું તજી બ્રમર હોષ જાય ;
 ત્રિભુ નિજનું સત્યમાં હોમિયે,
 બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૧૦

રે બહાલિડા ! ત્રય ગુણનો અધ્યાસ મનથી કર પડે,
 એ સૃષ્ટિના યોગે થયો તુજ ઝેરમય જીવનઝરો.

છે કલ્પના કંઈ કારમી, તુજ નયન જે સૃષ્ટિ દિસે,
 એ દૃશ્ય તારી દૃષ્ટિનું નથી માન્ય થયું સાચાં વિશે.

એ કલ્પના કૂડી થકી બિન્નત્વ બ્રહ્મે ભાસતું,
 એ કલ્પનાના ત્રિવિધ તાપે જગત સર્વે ત્રાસતું.

એ કલ્પનાના પોપણે કંઈ અખળ જન્મ જગાડિયા,
 એ કલ્પનાની રમતથી સંબંધ સૃષ્ટિના થયા.

• એ કલ્પનાનાં બિન્દુ આ જો ! આભમાં ઉડુગણ વ્રહે,
 દૃશ્ય દિશમાં દિનનિશ ભમે, સ્થિરતા ન ઉર લેશે લઈ.

એ દૃષ્ટનાની ચંદની થલોંડસિર ઇવાઇ છે,
આ બોમરૂપે વિસ્તરી, કા અજબ રંગ સુદાતી તે.

આ અનિલની લહરી, અને આ કાળની ભરતી, અને
આ હૃદયના હિલગાર-એ સહુ દૃષ્ટનાના ઉર્મિ છે.

આ પૃથ્વી કેસા પાટ, ને પોલાણ આ અંતરિક્ષના,
આ સ્વર્ગ દેવોઃ સર્વ અદ્ભુત દૃષ્ટનાત્રી બાણ, હા !

એ દૃષ્ટનાની કારમી જવાબા બસે, ને જળદળે,
એ જ્યાળને કહી જગત, એમાં આત્મને કંઈ કંઈ દહે.

એ દૃષ્ટનાની જ્યાળની ઉત્તી શિખાની ઉપરે
હું ચે ચઢી ખેડો, સખા ! તુજ નામને રટો ઉરે.

૧૧

આ કાળ વિશ્વની અદ્ભુતપદ્ધતી ઉઠેલી,
ને દ્રવ્યના ઇંધનથી વધુ એ વધેલી ;
જગ્યો પ્રચંડ ભડકો દિલમાં-જગતમાં,
તુંરાગના ધૂત તણી પડી માંહિ હેલી.

બળતો અંગારો આં તો સૃષ્ટિની શોભા રે,
અમુલ્ય ગણી ન માનો, અંધા રે !
અહંતાં એહ અંગે વ્યાકુળતા વાધે રે,
જલી ઉઠે અંગ તારાં સંધાં રે ;
બળતો અંગારો આ તો.

• ભોળા પતંગ ! અંદીથી ઉડી જા આથે રે,
 ભભકતી જ્યોત આંછે એવી રે,
 અડકતાં વેંત તારાં નાજુક અંગો રે
 બાળી દીયે એહના જેવી રે ;
 બળતો અંગારો આ તો.

રખે ! શ્વાતો ધારી ફૂલડાંની માળા રે,
 છે એ મણિધર-કાળ કાળો રે ;
 જો ને ! વરસે એના મુખમાંથી જાળા રે,
 એ હંમે જીવનનો થાય ટાળો રે ;
 બળતો અંગારો આ તો.

• વીણાના સુરે ઓરાં આવો નહીં, હરણાં રે !
 કાળના સુર એ તમારા રે,
 • કિરાત ફૂટે તમને વીંધવા કાળે રે
 પાપના પાસલા પસાર્યા રે ;
 બળતો અંગારો આ તો.

• છછુંદર કાળરૂપે ખોરાક તારો રે,
 રખે ! તુંબાળ એને ગ્રાસે રે,
 ઉદરમાં જાતાં વેંત તને એહ ગારે રે,
 છોડયે જીવન અંધ કરી દેશે રે ;
 બળતો અંગારો આ તો.

• પુરાણો ખાલો બહાલા ! સંસાર સોનાનો રે,
 મમતાઝર માંહી ભાસે રે,

ભૂલે ન લેતો એને કનક ભરોંસે રે,
હોડે અડધે ત્રિભુ જીવન જાશે રે;
બળતો અંગારો આ તો.

૧૨

ઊંડાં અંતરમાંનાં અગ્નિઓ જ્વેતાં રે
ત્રાસ ત્રાસ બધે વ્યાપે રે;
કેમ ઉદ્ધરે એની કળા નથી જડતી રે,
તપી રહ્યો છું ત્રિવિધ તાપે રે;
ઊંડા અંતરમાંના અગ્નિઓ જ્વેતાં રે.

શ્વાનનું વિપ જોવું રંગેરંગ સાલે રે,
અંગેઅંગ દુઃસહ દૂભાવે રે,
તૃષ્ણાની ઝેરજ્વાલા એવી આતીશે રે
રૂધિર કણ્ઠકણ રૂંધાવે રે :
ઊંડા અંતરમાંના અગ્નિઓ જ્વેતાં રે.

સૂકેલાં પાન જેવાં વાયુના વેગે રે
પૃથ્વીએ પડતાં ઉડી જતાં રે,
હલકા હવાલ હમારા પ્રપંચપત્તને રે
અથડાઇ ભોમે અવટાતાં રે ;
ઊંડા અંતરમાંના અગ્નિઓ જ્વેતાં રે.

નાવિક વિનાનાં જેવાં નાવડાં ડોલે રે,
પવન વહે તે દિશ વહેતાં રે,

તવપ્રસાદુએ એવાં અંગ અર્ધારાં રે

દીનપણાએ દોરવાતાં રે ;

જીડા અંતરમાંના અગ્નિઓ જ્વેતાં રે.

ત્રિદોષ રાગ જેવો વ્યાપતાં અંગે રે

ઉન્માદમોજે બધું ઉછળાતું રે,

અધોર ઇચ્છાઓ એવી ઉન્મત્ત બનાવે રે,

હું કોણુ ભાન એ ભૂલાતું રે ;

જીડા અંતરમાંના અગ્નિઓ જ્વેતાં રે.

વીંછીનો ડંખ થાતાં અગ્નિઅંગારો રે

મૂક્યો, તન દાહ તેવો લાગે રે ;

એથી થે કોટિધા દાહે દહંતા રે

ત્રિભુ કામનાના ડંખ વાગે રે ;

જીડા અંતરમાંના અગ્નિઓ જ્વેતાં રે.

૧૩

કરો અલખ આરાધ, બહાલિડા ! કરો અલખ આરાધ
સૃષ્ટિ સાધ આરાધથી ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

મર્ન હૃદય કરો હાથ, બહાલિડા ! રાગદ્રેષ કરો લાગ ;

અંતરથી આપોયું પરહરો ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ભરી મમતા મૂળથી માર, બહાલિડા ! મમતા મૂળથી માર

દોષ દાસ્યને નેર કરો ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

વેધી વાસનાબળ, જગતની વેધી વાસનાબળ,
આંતરને કરજો ઉજ્જવળાં ;

બહાલિડા રે ! શું સમજવું ?

સાવ મંદિર શૂન્ય થાય, બહાલિડા ! સાવ મંદિર શૂન્ય થાય,
ત્રિશુ દરસે નિરંજન નિર્મળા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજવું ?

૧૯

શિરને સાટે દેવ મદં કોઈ ગાણી શકે ;
પાર્થિવ જંતુ જોહ, પામર એ તો અભાગિયાં.

એને નિમિષ મળે ન આરામ રે,
નયને નિદ્રા ન આવે નામ રે,

બહાલિડા ! સંત એ પ્યાસા દેવતા એ છ.

ટાળાવિહોણું હરણિયું રે એમ અંગ સ્થિરતા ન હોય,
દ્રષ્ટિ એની દીન દામણી, ચહુદિશે એ વિદ્વંજ જોય રે ;

બહાલિડા ! સંતએ પ્યાસા દેવતા એ છ.

જેવાં ભૂખ્યાં વલવલે રે જનનીવિહોયાં નાનાં બાળ,
અંગ શિયિલ આધ્રાળતાં, રડતાં રડતાં મૂજો દેહનાં ડાળ રે ;

બહાલિડા ! સંત એ પ્યાસા દેવતા એ છ.

કમળ જેવાં સરોવરે રે મધ્ય રજનીની ગાંઠ
દીન મુખે ડોક ઢાળતાં, એવાં જીવનસૂતાં જણાય રે ;

બહાલિડા ! સંત એ પ્યાસા દેવતા એ છ.

રોગરોમ દહે દુઃખમાં રે, જરીએ રજું નવ જાય,
જળ વિણુ જેવું માછલું જીવન તરણજી સીઝાય રે ;
બહાલિડા ! સંત એ ખ્યાસા દેવના એ જી.

ખરતાં સૂકાં પાંદડાં રે ઉડતાં વાયુ માંહિ હોય,
તન ગમે ત્યાં જઈ પડે, ત્રિભુ એની એને ગમ નહોય રે ;
બહાલિડા ! સંત એ ખ્યાસા દેવના એ જી.

૧૫

લગની લગાડો હવે માલેક સાથે રે,
ચિંતાના ચિંતવન મૂકે રે ;
ભૂલવણીની એ સહુ ભ્રમણા ઘો ટાળી રે,
સ્વપ્રજ્ઞને નવ ચૂકે રે ;
લગની લગાડો હવે માલેક સાથે રે.

આદ્ય અંતે સૃષ્ટિ ન હોતી-ન હોશે રે,
મધ્યે યે મહાજન નવ માને રે ;
અંગેઅંગ એનાં જિડાં અવલોકી રે,
સસલાનાં શૃંગ સમ જાણે રે ;
લગની લગાડો હવે માલેક સાથે રે.

વંધ્યાનો પુત્ર જોને ! વિસ્તાર પામ્યો રે
હું-હુંબેદના સહુ ભાવે રે,
પળમાં છડી છડી લવ થાય પળમાં રે,
સાથે ત્રય લોકને નચાવે રે ;
લગની લગાડો હવે માલેક સાથે રે.

ભીંતનાં ચિત્રો આ તો પુષ્પનાં ગુચ્છો રે,
 હોય સાચાં, લાગે એવાં રે,
 મધુરમધુ એમાં સુવાસ ન હોયે રે,
 બોળા બ્રમર ! ન જાતું લેવા રે ;
 લગની લગાડો હવે માલેક સાથે રે.

સરોજવદને આ તો ઝાકળનાં બિંદુ રે,
 સાચાં મોતી એ નવ માનો રે,
 સૂરજકિરણે બધાં શોપાઈ જતાં રે
 શોધ્યો ન જડશે એક દાણો રે ;
 લગની લગાડો હવે માલેક સાથે રે.

સૃષ્ટિના મોહ સર્વે પિદાચી પીડા રે,
 કલ્પિત જ્વર એ બમાવે રે ;
 સૂરજકિરણે ત્રિભુ અલોપ અંધારાં રે,
 પાછાં નજરે તને નાવે રે ;
 લગની લગાડો હવે માલેક સાથે રે.

૧૬

એ ભક્તિનો પરિપાક થાતાં સ્થૂલ ઉપાધિ છૂટતી,
 ને દેવ ભક્તો જૂજવા એ ભાવના ઉડી જતી ;
 એ ભાવના ઉડી જતાં આ ઉર્ધ્વ સ્થાવર જંગમે
 અંતરિક્ષ સ્વર્ગે એકલો એ ભક્ત આત્મા બની રહે.

એ આત્મ આ લીલાં અરણ્યો લીલમગાલીયા સમાં,
 જ્યાં દરિયું ને સિંહના શિશુ તજી વેર સાથે ભોટતાં ;

શ્રી કૃષ્ણના મુગટ સમા કેટી કળા જ્યાં પૂરતા,
ને દેલડીની સાથ નૃત્યે પ્રેમતાર જમાવતા.

એ આત્મ છે આ વિટપનો વિસ્તાર વિસ્તરતો જયે,
નિર્દોષ ભાવે અદ્વૈતસ્યે જેહ દિશદિશ ઉછળે ;
એને ઉઠે ઉર જેહ માળે પંખીઓનાં પારણાં,
જ્યાં હોયતાં નાણુક અંગે નયન એ ચમકાવતાં.

એ આત્મ છે આ શાંત મુનિ સમે પહાડ મોટા જે ઉભા,
આછાં પયોદ શી ભસ્મ એણે ધારી લીધી ભાલમાં ;
ને રામરાણ સમે ઘેરી વૃક્ષરાજી ડોલતી,
ગાંભીર્યમાં લીલા અલખની એહ સુંદર શોભતી.

એ આત્મ છે આ સરિત સરવર ભર્યાં નીરે નિર્મળાં,
પ્રતિબિંબ કંઈ વૃક્ષો તણાં તટવિહંગનાં ઉર ધારતાં ;
જે તીરે આવી માગી લે તેની તૃપા સહુ જૂઝવે,
સમવિપમ એને ઉર નહીં, એમ તૃપ્તિનું લહાણું ફરે.

એ આત્મ છે આ અનિલ જે ભૂગોળને વીટી પડયો,
ને સ્થાનસ્થાને ચંદ્ર શીતળ મધુર રૂપ જે ઉડતો ;
ને ક્યાંક વનપટ માંહિ વિવ્રુતવૃંદને ચમકાવતો,
ને નિજ ઉરે ચમકાર એહ સમેટી લાછને ધારતો ;

ને ક્યાંક ઉદધિને ઉછાળી ઘોર કરી મૂકી ગર્જના,
એ ગર્જનાને ઉર ધારી દિગંતે પડ્યા જતા ;
ને ક્યાંક પહોંપહોં ડાળેડાળ તરતર ગૂંથતો,
ને ક્યાંક કુમળી લતાકુંજે ફૂલફૂલને ચૂમતો ;—

રે ! શું કહું ! આ સૃષ્ટિ કણકણ જીવજંતુ તમામમાં
એ શ્વાસ રૂપે જો ! સ્ફુરે; ધરી સૂક્ષ્મ દેહો જૂજવા ;
માનવ પણ વિહંગ વિટપો—વિશ્વરાજ સર્વમાં
એ શ્વાસઉચ્છવાસે રમે, જ્યાં જોઈ લાં સમરસસીમા.

એ આત્મ આ સહુ દેવ, ભાર્ગવજ્યોત જે જગ ઝળહળે,
એ ભુવન ત્રણ, એ ત્રૈલોક્ય, બ્રહ્માંડનાં ધડપડ બધે ;
એ વિષ્ણુ ને શિવ, એ જ તેત્રીસ કોટી દેવની મંડળી,
બ્રહ્માથી માંડી રેખ તૂણની આત્મની કૂલમંડળી.

નહિ કાળ કે નહિ દિશા એને એક ક્ષણ લોપી શકે,
સહુ કાળ ને સહુ દિશા એમાં જંતુ ઝીણાવત વસે ;
ન મપાય મનયુદ્ધિ થકી, એવું અનુપમ વિસ્તર્યું,
જ્યાં જોઈ લાં સમ સ્થિર ભીતર ખહાર અદ્ભુત એ રહ્યું.

અદ્ભુત છે એ આત્મ, ને એથી અનંત અગાધ શો,
અવિનાશી અવિગત અચળ સમરસ અલખ અનુપમ વિસ્તર્યો ;
જ્યાં વાણુ ચારે ગુણત્રય નહિ, કાર્યકારણ કંઈ નહીં,
નહિ દૃષ્ટિદર્શન, એક આત્મા વિના બીજું કંઈ નહીં.

એ છે હોતો નિત્ય હશે, ને શન્યશિખરે જ્યોતિ એ
જો ! એકશિખ ને અડોલ ને એક જ પ્રભાએ ઝળહળે ;
એ દેવનો મહાદેવ છે, ને એકમેવાદિતીયમ્ એ,
એ બ્રહ્મનો પરિબ્રહ્મ છે, ને આત્મનો પરમાત્મ એ.

૧૭

એ રીત સાંઝ સવાર કંઈ કંઈ જ્ઞાનગોઠડી માંડતા,
ને આપણે વિધવિધ પ્રદેશે વાતમાં ઝૂકાવતા ;

• નહિ શુદ્ધિશુદ્ધિ, ન જ્ઞાન ભૂખતૃપ્તા તણું લેશે થતું,
સ્થિર શ્વાસ થંભી જાય, એવું એકરસ દિલ થઇ જતું.

થઇ જતું હતું આ સૃષ્ટિનું એકત્વ તું-હુંઉરમાં,
જાણે સકલ ખલાંડ માંદી આત્મ નિજ વિલસી રહ્યા ;
નિજ આત્મ એ ઉદધિ સમા અગણિત લહરે મહાસત્તા,
નિજ ઉર્મિમાં કંઇ નાવડાંને ગ્રેમથી જૈલાવતા.

હું-પાર્થેનું એ જ્ઞાન સુર ઓ ! કૃપ્યુ-તું જાતાં ગયું,
ને ઘોર ઘોર તિમિર ભીતર ખહાર આ રેલી રહ્યું ;
પાશ્વ રહ્યું નથી નામ, જીવન ફૂળતું સૂતકારમાં,
ને ઉર આ અટવાય, અંગેઅંગ દહતાં દાહમાં.

એ માર્ગે તુજ સમ શરનો, નિજનું બધું યે હોમવું,
ને દેવધ્વજામાં વહી નિજ ઉરને સંતોખવું ;
આકાશપૃથ્વી સમેટી લેઇ, સમેટી દિલની સૃષ્ટિ આ,
જે ખલની જ્ઞાણા મંદી દિલમગ્ન ફકીર જલાવતા.

ઓ સુર ! તુજ સમ નથી શરો, દેવ તું-હું માનવી,
સમજાવ્યું જ્ઞાને વર્તને, પણ દુઃખમાં જઈ હું દગ્ગી ;
ગિરિ કોઇ શિર તૂટી પડે તો હું દગ્ગાઈ ન એટલો,
ઓ વીર ! તારા વિરહના દુઃખે દગ્ગાયું જેટલો.

મુજ કલ્પનાની સૃષ્ટિઓ પ્રિય ! તું પર્ણતાં ગઈ પળી,
ને સ્નેહલીલી મુજ કવિતા શોકઝાંખી થઇ રહી ;
મુજ દુઃખદાવાનળ તણી ઝાળે જગત સંધું જળે,
જ્યાં જ્યાં મૂકું હું દૃષ્ટિ, ત્યાં ત્યાં વિરહ તુજ જે ! ઉછળે.

૧૮

હોય હંસની જાત, અમૂલાં મોતી ચૂગે દિનરાત ;
બગલાંઓ એને અડે નહીં,

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

હોય ક્ષત્રીની જાત, ધર્મના યુદ્ધે કરે દેહપાત ;
હીજડાઓ રણે અડે નહીં,

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

હોય ભ્રમરની જાત, કમળના કુંજની લે તે બહાર ;
એ કાદવકાંઠ સમજે નહીં,

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

મ્રજગોપીની લહેર, બહાલિડા ! સ્થૂલપારની લહેર,
એતું સ્વપ્નું ગુગરી સહે નહીં,

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

કયું ગીતાનું પાન, પારથે કૃષ્ણહૃદયનું પાન ;
એ રસ ભીલકાંતે જરે નહીં,

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

અહરસ ભીના ભેદ, અહના અહાંડ મંહીના ભેદ,
ત્રિભુ સંત સુભાગી સમજશે,

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૧૯.

બહાલિડા ! સાચા શૂરા રે, જેની અચળ વૃત્તિ એકધારી
‘માયું મુકી દોરે રે એ ખેલે ખેલદની બહારી. ટેક.’

અનંત પક્ષી સમ આશમાં ભરે અર્ચનિશ કાળ,
સ્થૂળ પૃથ્વી પર ના કંદી રે ધરે પરમ નિજ પાવ ;
સુરતા સત્યે સમાયે રે, ઉતરે નહિ ફરી ઉતારી ;
માયું મૂકી કોરે રે.

મલીન આસુરી મેઘનો અંતરમાં ધ્વનિ જાય,
શિર પછાડી કેસરી રે તલ્કણ છાડે કાય ;
કાયા નિજની રાખે રે, કેસરી નહિ, અન્ય વનચારી ;
માયું મૂકી કોરે રે.

અલ્પભારત્રીનાદમાં મણિધર ડોલે વ્યાળ,
કરંડિયે ઝીંદગી કાઢતાં રે સાવ જની મુદ્દલ
નિજપણાને ત્યાગી રે વીણાની પીતા ખુમારી ;
માયું મૂકી કોરે રે.

ખરાં પ્રેમીલાં પોયણાં પીએ અંદનું નૂર,
શિર અન્ન તૂટી પડે, કે દુઃખનાં વરસે પૂર,
ચૂરેચૂરા ઉર થાયે રે, ચૂકે નહિ તો ય અંદ્ર જરી ;
માયું મૂકી કોરે રે.

મહીમય જીવન ગાળતાં મંદૂક આડે માસ,
જ્ઞાનઘટા નભ જાગતાં રે કરતાં જીવન પ્રકાશ ;
સજીવન પૃથ્વી થાતી રે, ને ગાન ગાયે લલકારી ;
માયું મૂકી કોરે રે.

સમન્તુ ચક્રાર મુદ્રાગિયાં ભક્ષે તેજઅંગાર,
હરવે અગત તેમ અંગમાં રે અનલદ છૂટે બહાર ;
અગ્નિ અમૃત એને રે, જે દીપે જીવન ઉદારી ;
માયું મૂકી કોરે રે.

અધરથી ઝઠપે ચાતકાં, કંટ્રે બ્રહ્મરસપાન,
પૃથ્વિપડયા રસ ઉપરે રે મૂકે ન દૃષ્ટિ નામ :
જેને લગની લાગી રે ત્રિભુ રસની માણે બલિહારી;
માયું મૂકી કોરે રે.

૨૦

હળાહળ વિષની ઝાળ, ધૂર્જટિ કંઠે ધરે વિપન્ન્યાળ,
નવ અમર અન્ય છરવી શકે :

ઠહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

સામવલ્લીનું પાન ઠહાલિડા ! શુદ્ધ બ્રાહ્મણે થાય,
એ અન્ય ઉદરે ના ટકી શકે ;

ઠહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

સિંહણુ કેરાં દૂધ ઝીલવા હોય સુવર્ણનાં પાત્ર.

ના પીતળ પીળાં ગ્રહી શકે :

ઠહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ભક્તહૃદયના ભાવ છરવશે દિવ્ય દેશનાં બાળ,

નહિ પાર્થિવ દિલ ધારી શકે ;

ઠહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

અધર ભોમ છે એહ પંખીની, મનવાણીની પાર,

ત્રિભુ પંચુ જન ના જમી શકે ;

ઠહાલિડા રે શું સમજાવું ?

પંચુ પારાવાર મળી મનુષ્યની મેદની ;

પણ અમર સંતઅવતાર વિરલ હશે કો વિશ્વમાં.

ઓ દર્શનીય દેવ ! શે મુગટે ઓળખું ? સખા !

હું સમર્થનો સેવ, આપ અંધાણી કંઈ મને.

२
वि. २६

સુહૃદ-સ્નેહગમ માહરો કુટી ગયો ;
રસ અમૂલ માંહિનો અલોપ થઇ ગયો.

નામ માત્ર છે રહ્યું બ્રહ્માંડ સૂનું આ,
એહતું યે હીર મધુર એ હરી ગયો.

વિભ્રમે ચઢેલું આ દિગંત દેખું છું,
એની પરમ શાન્તિ-પ્રસન્નતા હરી ગયો.

જેહું શૈલવદન કલ્પલસ્યામતા ભર્યા,
ઉજ્જવળ અંતર એહને એ દાહ દઇ ગયો.

ઠળવળી પડે-ઢળે આ સ્નેહના ઝરા,
એહને યે મ્હાન નીરના ફરી ગયો.

રોમરોમ દીનતા ભરી હરિયાળી આ,
બાલિશ રમ્ય હાસ્ય એહતું હરી ગયો.

હરી ગયો તમામ પ્રભા બ્યોમ માંહિની,
નિઃશ્વર તારલાની મંડળી ફરી ગયો.

પળપળે ઢળે ગરીબ ઉર્મિએ દધિ,
એની ગભીર મસ્ત ગતિ એ હરી ગયો.

હરી ગયો શું ઇશ્વર્યમન-સ્વર્ગની હવા,
વેરાનમાં યે વર્ણિતું વહન ફરી ગયો.

સમસ્ત વિશ્વ માંહિથી આત્મા સમેટીને
આ જીવનજંત્ર ત્રિભુનો ય તે લૂંટી ગયો.

૨

હમે દીન દુઃખિયારાં છ રે

તુજ વિરહઅગનમાં વસતાં. ટેક.

જલી ઉડે છે જ્વલન જવાળે અંગોઅંગ હમારાં.

ગુરુ મારા ! અંગોઅંગ હમારાં :

તુજ દર્શનનાં પૂરણુ ખ્યાસાં, સમર્થ સરજનહારા !

હમે દીન દુઃખિયારાં છ રે.

રડતાં રડતાં આંસુ ખૂટે, વરસે શોણિતધારા.

ગુરુ મારા ! વરસે શોણિતધારા :

ક્ષીણ થઈને અટવાઈ ગયા આ આંખડલીના તારા :

હમે દીન દુઃખિયારાં છ રે.

ઝાંઝું શું કહીએ ? અંત થડી આ, બહાલમ ! આવો વહેલા.

ગુરુ મારાં ! બહાલમ ! આવો વહેલા :

દિલભર દર્શન દીઓ દિજને. મુક્ત ! શ્રી વો મેળા ;

હમે દીન દુઃખિયારાં છ રે.

સજ્જડ અંધાયા છત્ર આપણા, છૂટયે નહિ છૂટાયે.

ગુરુ મારા ! છૂટયે નહિ છૂટાયે :

સારસ જોડી જૂજવી થતાંમાં જૂરી જૂરી મરી જાયે :

હમે દીન દુઃખિયારાં છ રે.

હુંતું હુંતું અલોદ એમ જ સિદ્ધ વચન એ તમારાં,

ગુરુ મારા ! સિદ્ધ વચન એ તમારાં :

પ્રસયજાળમાં મને ઝપેટી ગણી ગયો તું પોખારા :

હમે દીન દુઃખિયારાં છ રે.

શેષ રહેલું જીવન બાકી, એ હોમાવાનું હાવે,
 ગુરુજી મારા ! હોમાવાનું હાવે ;
 આવ, આવ, ઓ માલિક મીઠા ! કેમ ત્રિભુવનને તાવે ?
 હમે દીન દુઃખિયારાં જ રે.

૩

જેવો ગ્રીષ્મ કરાળ ઘોર ભડકા દિગંતમાં છોડતો,
 તે જ્યાં ક્ષાર ભૂમિ મંહી પ્રલયના વર્ષિ રહે વર્ષેતો,
 ત્યાં કે આતક મેઘચિહ્ન રટતું ભૂંજાય પારેવડું,
 જલપે એમ સખા ! સીકે જ વિલપે વિયોગી આ દિલડું.

શેરી-શેરીએ સાદ પાડું-પુકાઈ તુજને ;
 ઉત્તર તે એકાદ સામે ન દીધો, સુરસિંહ !
 પત્તવન વૃક્ષેવૃક્ષ વિલાપથી ગજવી વળ્યો ;
 સુહાગી સુરની ચક્ષ મળી ન જોતાં મેદની.
 લહરે લહર સમીર સુરભણુકારે ભડકાવતી ;
 આ અંતર બની અધીર મળવા દોડે મિત્ર મુગ.
 એ રીત રહાંજ સવાર વલખાં માર્યા વાયુમાં ;
 ખડખાએ પળવાર મન ધીરજ ધરે ન સુર વિણી.

૪

સત્તાં નગરને જ્હાલા ! પડી હડતાળું રે,
 હારેહાટ તાળાંઓ દેવાણું રે ;
 કાણુ ઉધારે હવે અમને અંહી આપે રે
 કિરતાર નામનાં કરિયાણું રે ?
 સત્તાં નગરને જ્હાલા ! પડી હડતાળું રે.

સમૃદ્ધિએ ભરી તારી સાહેબ ! વખારો રે,
 અંતરિક્ષ દેવેના હીરામોતી રે ;
 અરેરે ! એના ચે બધા બંધ દરવાજા રે,
 અસોપ થઇ ગઇ ક્યાં જ્યોતિ રે ?
 સૂતાં નગરને બહાલા ! પડી હડતાળું રે.

ઝોળી લઇને હું તો ધરોધર ભીખું રે,
 કોઇ મને ટુકડો ન આપે રે;
 કોઇના નેણાંમાં મારો સાહેબ ન દેખું રે,
 બધે વેરાન ઘોર લાગે રે ;
 સૂતાં નગરને બહાલા ! પડી હડતાળું રે.

દિલ દિવાનું ગાંઠે મસ્તાનું ધૂમે રે,
 એકલહું એ, અંતરજામી રે !
 વિશ્રામ લેવાનું એને મળે ના ટેકાણું રે,
 જ્યાં જોઈ ત્યાં તાળાખીલી મારી રે ;
 સૂતાં નગરને બહાલા ! પડી હડતાળું રે.

સૂતી સૂતી હટિડીઓ ને સૂતી સૂતી શેરીઓ રે,
 સૂતો પડ્યો મહેલ, સૂતી દરબારી રે ;
 સૂતાં તખત તારાં હીરાએ જડેલાં રે,
 ચુરા પિત્તની ત્રિશુ સૂતી ગાદશાહી રે ;
 સૂતાં નગરને બહાલા ! પડી હડતાળું રે.

સુરસિંહની સાથ બધ હૃદયગારી થઇ;
 ઉધડવાની વાત હાથ રહી એ હેતુને,

૫

ભયાં બ્રહ્માંડ માંહિ જાણે હોહિ એકલો,
વેરાન આસપાસ, કાંઈ દેખતો નથી.

હુંમત્સ્ય સ્નાહમોહથી વિધાયો તુંગલે,
છોડી શકું ન એહ, સ્નાહ છૂટતો નથી.

દૃષ્ટિની સીમા બધી બધાઈ કંટકે,
ભવાટચિનોં માર્ગ વિપમ ખૂટતો નથી.

હુંબૈયો મેઘ રાતદિન સ્તબ્ધ તને,
મળે ન' યુંદ એક, તાર તૂટતો નથી.

શોધું-હુંહું હું ક્યાં એ પરમ ઝેમતો પ્રભુ ?
આ શૂન્ય જીવન સાવ, માર્ગ સજતો નથી.

આધાર જીવનકમળનો રૂપિ-તું આથમ્યો,
ખૂટે ન રાત્રિ, તેમ જીગર ફૂટતું નથી.

સુભાગ્ય માહરું તું સંગમાં ગયું હડી,
વિધાત્રી ભાગી, પણ લક્ષાટ ભાગતું નથી.

હું કુમુદ ચંદ્ર તું, વિયોગ નિલનો થયો,
આખંડ ચિરહઅગ્નિ, કુમુદ બળી જતું નથી.

તે જંત્ર વાઈ પાસલે પૂરું કુરગર્ન,
સદાનો પાશ એહ, કાળ છોડતો નથી.

ભમી ભમી વેરાનમાં, જપી જપી તને,
ઝૂરી ઝૂરી જલાયું દેહ, દિલે ખીજતું નથી.

૬૮

નયણું ભરી દિતરાત એ મુખને નિરખ્યાં કરે,
અંતરનો અભિલાષ આઘ અગારો એટલો.

મુજ હેડના હાર લગનીદારે ગૂંથીને
મુરનો યતું શણગાર, મળે શાન્તિ તો મુજને.

વધેરી દેહી ને દેહ નૈવેદ્ય ધરિયે નાર્થને,
અધુરી તો યે એહ મુરની પૂજા માનયું.

હું દુહાગી ફકીર શહેનશાહ મુરસિહનો :
રેહું રોજ રૂપિર યાંગેયાંગ પૂજારતો.

ગમે સહુને ગામ, ગસાણુ અગારે મન વશ્યું,
આ અંતરનો આરામ મળે ખાખી બે ખાખમાં.

કારી રતેહના ધાવ હેયામાં ઝીલ્યા હશે,
દાહમળની માંહ એ ધીર મદ દા માણશે.

અંતરના અભિલાષ પૂરા ન થાયે પગ હવે ;
સૂરજ દેશે સાખ કે મૂરતાં કાઢયું છંદગી.

૭

અદશ્યઆંગણે હોતો તું, દગ જૂવે નહીં,
આ નયન રાંક માહરું કહ્યું કરે નહીં.

ભણકાર તાહરા ભમે અનિત્રમાં બધે,
મુચ્ચવાને એહ શ્રવણ તો કહ્યું કરે નહીં.

પંજુનિમિષ આંખડી જુએ છે રાહને,
મટકું એક મારવા કહ્યું કરે નહીં.

અગમ્ય વાસ તાહરા હું શોધવા મથું,
ઉપાહું પાવ, પણ હવે કહ્યું કરે નહીં.

પોકાઈ તને વિશ્વ વીધી, બાંગ આઢઈ.
કંધાય કંઠ માહરો, કહ્યું કરે નહીં.

અંતરિક્ષમાં ઉડી તને મળું હું હોય સાં,
પણ સ્થૂલ અંગ માહરો. કહ્યું કરે નહીં.

આ પૃથ્વી ચીરી માંહી ફેંટવા તને કહું,
કુદોરદિલ પૃથ્વી પણ કહ્યું કરે નહીં.

ચગદી નાખો ધૈર્ય આ અમાગી અંગને,
પણ પત્યરોતા એ પ્રભુ કહ્યું કરે નહીં.

દિશાઓ ડોલતી અનંતતા મહી વાંડે,
મને ન લેઈ જાય, એ કહ્યું કરે નહીં.

અડોલ એક અક્ષ હમા, નિરખતા પધું,
ત્રિભુ વિનવશે જાય, અક્ષે કહ્યું કરે નહીં.

૩

૮

તારા પર મુંડ મુંગતી, મારા દાતા! કેવો ને પ્રલય સ્વાખ્યો રે છ!

હાડ માંસ રૂધિરને બાળી વિશ્વ વંટોળી ઉગાઓ,

મારા દાતા! કેવો ને પ્રલય સ્વાખ્યો રે છ!

સૃષ્ટિ અદૃશ્ય બેડો રહે, ને શિવસમાધિ થે છૂટી રે ७ ;
જ્યાં રે જોઈ લાં અગન વરસે, પ્રલયદૃષ્ટિ એવી મૂકી,
મારા દાતા ! કેવો તે પ્રલય રચાવ્યો રે ७ !

પૃથ્વી પાણી-પાંચે તત્ત્વ ને હિમાંશુ સૂરજ તારા રે ७,
સર્વ ખાખ ઉડીને સમી જતા અદૃશ્ય જોતજોતામાં,
મારા દાતા ! કેવો તે પ્રલય રચાવ્યો રે ७ !

અસુરસુર સહુ સ્મરણુ બની ગયા, હતા-નહતા જેવા રે ७ ;
ખાખ કે અસ્તિ એનાં નજરે ન આવે, અલોપ ઉડી ગયાં એવાં,
મારા દાતા ! કેવો તે પ્રલય રચાવ્યો રે ७ !

આગળ પાછળ ભીતર બાહેર ઝાળ ત્રિભુ નજરે નાવે રે ७ ;
વિશ્વપુરાણ આ પ્રલય વિલોપી ત્રિભુ નિજ ખાખે ઉડાવે,
મારા દાતા ! કેવો તે પ્રલય રચાવ્યો રે ७ !

૯

જોડે ઉરે વિપમ વજ્રનું બાણુ જતાં
જેવું પડે રણ મંહી કુમળું કુરંગ,
ને ઘેરતાં અધમ હિંસક પ્રાણી એને,
એવું થયું જીવન આ મૃગનું હવે તો.

મારું દિલ દુઃખિયારું ७ રે

તુલ્લહોણું દશે દિશ ડાલે. ૨૬.

ભવોદ્ધિના વમળે વમળે અનેક ગળકાં ખાતું,
ગુરુજી મારા ! અનેક ગળકાં ખાતું,
કઠૂણુ ખડકે અથડાઈ અથડાઈ ચૂરેચૂરા થઈ જાતું ;
મારું દિલ દુઃખિયારું ७ રે !

પ્રાંત પહાડ પર, પ્રાપાણશિખરે ધડી ધડી ચઢી પડતું,
 ગુરુભ મારા! ધડી ધડી ચઢી પડતું;
 બની જઈ બેશુદ્ધ બાપડું રૂધિર મંહી તરફડતું;
 માંહે દિલ દુઃખિયાં છે રે.
 શોણિતના ઝરણે સરી પાછું નીચે નીચે એ ઉતરતું,
 ગુરુભ મારા! નીચે નીચે એ ઉતરતું;
 પૃથ્વીની પાર્થિવતા માંહી પાર્થિવ યધ અથડતું;
 માંહે દિલ દુઃખિયાં છે રે.

કાળા વ્યોમમાં અબ્રે અબ્રે ભૂતડાં પેઠ ભરાતું,
 ગુરુભ મારા! ભૂતડાં પેઠ ભરાતું;
 સૂર્યરશ્મિને ભૂંશી નાંખી અંધકાર કરી દેતું;
 માંહે દિલ દુઃખિયાં છે રે!

વંદેલા વંટોળો માંહી ભ્રમણ બહાવડે કરતું,
 ગુરુભ મારા! ભ્રમણ બહાવડે કરતું;
 નાજીક વેલી વક્ષ બાળુડાં મળા ઉખેડી ભટકતું;
 માંહે દિલ દુઃખિયાં છે રે.

ગયે સુકાની ફવો તટયે ફૂળતું નાવડું જેવું,
 ગુરુભ મારા! ફૂળતું નાવડું જેવું,
 તારા વિયોગે ત્રિભુજવન મળુ ફળતું નામ છે તેવું;
 માંહે દિલ દુઃખિયાં છે રે.

૧૦

દષ્ટિ જગાવું ચિરાગ, ઉતાં સુરતી આરતી;
 અંતર ભભૂકે આગ, હોમ હવન એના કંઈ.

હું તો રસભરું કહર જમાવું,

મારા હંસલાને હું હુલાવું.

મિત્ર મનાવું છ.

૨૬.

ચંદ્ર સૂર્યના જે ગોળાને પકડું, હાથ લંઘાવું,

ગુરૂ મારા ! પકડું, હાથ લંઘાવું ;

પૂર્વપશ્ચિમ જે હાથેળી માંડી થનગન નાચ નચાવું,

મિત્ર મનાવું છ.

અગસ્ત ઋષિની અંજલિ લઇને સાયરને પી જાવું,

ગુરૂ મારા ! સાયરને પી જાવું ;

અમુલ્ય મોતી જેમાંથી ગોતી ગોરા ખીરને વધાવું,

મિત્ર મનાવું છ.

માન સરોવરનાં કમળો લઇ પાથરણે પથરાવું,

ગુરૂ મારા ! પાથરણે પથરાવું ;

નિમ્નનંદે નેહી પૂકારી પાડોલિયા લાંબાં જરાવું,

મિત્ર મનાવું છ.

સ્વર્ગસરિતનાં વારી સાથે તીર્થ જધાં ચેલાવું,

ગુરૂ મારા ! તીર્થ જધાં ચેલાવું ;

વેદવિધિજો પંચામૃતથી અભિષેક હું કરાવું,

મિત્ર મનાવું છ.

હડગણુમાળ હીરાચત્ર અમૂલાં તેજમુગટમાં જડાવું,

ગુરૂ મારા ! તેજમુગટમાં જડાવું ;

પહેરાવું એ ગારા એમગુરૂને, સજ્જા નેણે નવરાવું,

મિત્ર મનાવું છ.

પરમ પારણું ઇંદ્રધનુપતું રંગબેરંગી, બનાવું,
 ગુરુ ભાતા! રંગબેરંગી બનાવું ; ...
 આવ, આવ, મહામંગળ ગાઝ ત્રિભુ બૃહલ્લિપે બૃહાવું,
 મિત્ર મનાવું છ.

૧૧

બહુ દિનોથી ફટકું અંતર માલડે ફરે ;
 અંખે એકધાંડે તુંહી તુંહી કુચ્ચરે.

ખાતરી થતી નથી તું હોય સ્વણનો ;
 અવાચ્ય સ્થાન કેમ સુઝ પુઝાર ખેંચતો ?

પ્રકાશી સૂર્ય ચંદ્ર તને ખેંચતા નથી,
 તો કેમ ખેંચે તારણા ?—મુજ નિમિરના ધ્વનિ ?

ગરુડ-શુનિવેદ બપહાં ખેંચતાં નથી,
 મંડુક સમી દ્રાણ મારી, એની શી ગતિ ?

કાળથી કુંદિત વ્યથ ગાન માલડે,
 તે કાળથી પડે અનુપ રૂપ તાલડે.

અનાંત-જ્ઞાનના સંબંધ હોય શું જરી ?
 તદ્દરિ, રટન તાલડે હું બૃહતો નથી.

સંબંધ ક્રુરમાઝલીને ક્રુરની સમો,
 માઝલી એકદણ, બંને ન ક્રુર લેખનો.

યુગલ પાંખથી હમેશ પંખી ઉડતું,
 એ જ્ઞાન અનુભવથી હવે વ્યથ ભાસતું.

હુપંખી એક પાંખથી આ ઉડતો રહે,

અંખે એક ત્રિભુ તુંહી તુંહી કુચ્ચરે.

છેદી હાડ ને ત્યાંમ અંગોઅંગે નિરખજો,
સુરસિંહનું નામ રધિર કણકણ આ જયે.

૧૨

હમારો સમજો ભેદ ભાવિક ભેદુ પ્રેમના ;
ચીરજો ઉર નિવેદ, પ્રેમજવાળાં ત્યાં પેખશો.

અમે રે વિયોગી યોગીઓ, બેઠા ધુણી ધેખાવી,
રેમેરેમ તારા નામની અગન અગન જલાવી;
અમે રે વિયોગી યોગીઓ.

એ રે અગને ઉડી ઉવિંજો પડેપડ દોધું છેદી,
મૂળ સુદાં યે જલાવીને ગંદી મધ્યોઅંથી છેદી;
અમે રે વિયોગી યોગીઓ.

એ રે અગન ઉડી સાગરે, ખડોળાં રેસ એ બેધાને
શોધી લઇને નિરસ ક્યાં સરવર સરિત ઝરને;
અમે રે વિયોગી યોગીઓ.

ઉડી એ પાછી અનિલની અનંત ગતિમાં સફળી,
માંહેની મધુરતા આળીને દીધી ખાખ ઉડાવી;
અમે રે વિયોગી યોગીઓ.

વ્યોમ વિશાળે એ પરવરી, અમકયા વીજ અમકોરી,
ગગનને લીધું એણે ગોદમાં, બળતા નવલખ તારા ;
અમે રે વિયોગી યોગીઓ.

આભ અનિલ ને ઉવિં આ, ઉડુગણ ઉદયિ સંધે
ત્રિલુ તુજ અગન સળગી રહી, બળે અલાડેનો અમે ;
અમે રે વિયોગી યોગીઓ.

૧૩ .

સાધી યોગ અંગાંગ પ્રયોગ કીધા પ્રેમના ;
હવે ધારી ભગવે સ્વાંગ લજવાં એ સ્મરણો, સખા

સ્વર્ગિય સુખમાં સ્નેહનાં મ્હાલ્યો, મનવા હમારા !
સ્વપ્નાં સમાં ઉડી તે ગયાં મૂઝી દુઃખઅંગારા ;
સ્વર્ગિય સુખમાં સ્નેહનાં.

અળહળતી સૃષ્ટિ તે સમે પ્રેમના પ્યાલા પીતી'તી,
એ સૃષ્ટિ આજે અહરના જામ ભરી ભરી પાતી ;
સ્વર્ગિય સુખમાં સ્નેહનાં.

પદ ભરતાં તો પૃથ્વી જે આનંદ ઓધે દ્રવંતી,
એ પૃથ્વી યે આ પળે પિશાચભાવે લેદંતી ;
સ્વર્ગિય સુખમાં સ્નેહનાં.

શોભા ગધે મુરસ્વામીની પગલે પગલે સ્ફુરંતી,
એ શોભા આથમી ગદ, આમુરી ખાખો ઉડંતી ;
સ્વર્ગિય સુખમાં સ્નેહનાં.

નયનનયનમાં નેહનાં અમૃતઉર્મિ ઉછળતાં,
હળાહળ અહર લાંથી છૂટે, મુરા ! જ્ઞેયાં નથી જાતાં ;
સ્વર્ગિય સુખમાં સ્નેહનાં.

૧૪

મંત્રો જગાવી મસાણુ જોડાસન આરાધિયાં,
મુરંવદનની દહાણુ મળી ન જ્ઞેતાં મેદની.

અનંત ગતિએ રે લક્ષ્મી ઉડ્યો આલમાં એ છ,
 લેવરાવી રવિમંડળની લહેર,
 હવે તું શું, શું રે ! દ્રેકે અમને ધૂળમાં એ છ ?
 નમેરા ! તું કયા ભવનો વાળે વેર ?
 અનંત ગતિએ રે.

શાને માટે મુસા રે ! તે ખ્યાલો દીધો પ્રેમનો એ છ ?
 ખુમારી જ્યાં જગી ઘટડાની માંલ,
 પૂરો ન જ્યાં પીધો રે ત્યાં ઝડપી ઝૂંટી લીધલો એ છ,
 હવે ઉઠે અંગડાની માંલી લ્હાયે લ્હાય ;
 અનંત ગતિએ રે.

અમૃત ભરેલાં રે ભાવનાનાં ફૂલડે એ છ
 રમાડ્યો તે દિવસ ને ગાઝમ રાત ;
 આતસને અંગારે રે અમને પાછાં દ્રેકતાં એ છ
 લગીરે શું મુસા ! ન આવે લાજ ?
 અનંત ગતિએ રે.

આમ કરવાતું રે જો કુટિલ ! હવે કાળજે એ છ,
 તો શાને માટે દરિયું હમારૂં હીર ?
 જોપ ચઢાવ્યો રે શાને આ મુજ આંખને એ છ ?
 હાવાં એમાં તિવ્ર શું ભોકે તીર ?
 અનંત ગતિએ રે.

વિરહે વ્યાકુળાં રે વધતું-જોઈ વેતરે એ છ,
 મહાજન ન રજે દુભાતા લગાગ ;
 ચરણમાં રાખો રે, ત્રિભુ છોડશો નહીં એ છ,
 તમે માઈ જીવન-હૈયાના હાર ;
 અનંત ગતિએ રે.

૧૫,

સુંદર સૃષ્ટિધામ અંતરને જેહ ઉલ્લાસતું,
જાતી તું મુજ રામ એજ એનાં આથમી ગયાં.

સંભારી આગલું ભાવિ મજ્જ ઉડાવવી મારે,
અને આ આગતું ભાવિ વધાવી વેડું મારે.

ગયાં પંખી રૂડાં ઉડી, થયું છે આ ચમત ખાલી ;
વડા વેરાનમાં વસીને હવે તો જીવતું મારે.

ખજાના ફૂલડાંઓના થયા છે ખાખના ઢગલા ;
હવે એ ખાખની સેજે સુવાનું છે લખ્યું મારે.

અરેરે ! વૃક્ષ ને વેલી-ગધાં થે મુદ્દાં જેવાં ;
અને મુદ્દાંની મંડલિમાં મજ્જ ઉડાવવી મારે.

અરે ! હા ! જેવનાં ફૂલેડાં, હતી જ્યાં રોશની દૈવી,
હવે સાં ઘેર અંધારાં હમેશાંનાં રહ્યાં મારે.

અરેરે ! કામધેનુનું અમી પીતો હું જે જગમાં,
મહા વિપધારી સંગે સાં ભણી વિષ પી જતું મારે.

ફૂવારા સ્નેહના ફૂટતા, ઉઠતી પ્રેમની ધારા,
હવે સાં અગ્નિઅંગારા ધખે, ને'માણવા મારે.

રમતાં છીર ને મેના, ઉચરતાં બ્રહ્મની ગાથા,
હવે પિશાચની વાગ્યા રહી સુણવાની સાં મારે.

ભરીને જામ અમૃતના અમરની સાથ પીતો વ્યાં,
હવે શયતાનના જામે મુખે વિષ પી જવાં મારે.

૧૬

જનમ જનમ રહ એહ, સુરચરણને સેવવાં ;
પડી જવ છો દેહ, દિલથી દેશું વંદના.

ભલે ભૂલે એ બ્રાત અંતરિક્ષમહેલે ચઢી,
છો ને સૂતો નિરાંત, અમારો શુદ્ધ એ આતમા.

હમારાં રોમે રોગ દિલનાં દર્દ નૃ દાખશે ;
ભાગી પડજો ભોમ, ઉડો ધૂળ છો અંગની.

ભલે ભૂલાવા રાહ વાતાવરણ ઉંધા વહે,
અંદરકોરીચાહ છૂટે ન કા દી છોડવ્યા.

હરણાં વીણાસુર પારાધીને વશ પડે,
મરવાનું મંજુર રાખે સતિયા સ્નેહના.

સુરના મૃદુ વાણંત તલસું સુણવા કારણે ;
તનડાતો આ તંત્ર ઘટે શીટ કે છો કૂટે.

પહોડાથો પ્રહલાદ, મહાવિતક વરસ્યાં શિરે,
જીભથી બીજો જવાબ દીધો ન એણે દૈત્યને.

પરવશ જેના પ્રાણ, સુરતા સત્યે ચેતી રહી,
મહેલ જનજો મસાણ, આનંદ એને અંતરે.

દિવાનાનાં દિલ આડે પહોર ઉન્માદમાં ;
અનંતતાની અપીલ, સુરવિણ સૂતો કવિ.

૧૭

કિલકિલાટ પંખીઓ ! કરો નહીં જરી ;
આ ઉર શાન્તિ ઘોની પામવા કૃપા કરી.

ચકચકિત રોશની ભર્યા બધા, ગ્રહો !
દીન દષ્ટિ માહરી ચલિત, ના કરો.

કેમળ કર પ્રસારી સૃષ્ટિને સુહાવતી
સુંદર ચંદ્રિકા ! અદીઠ થા તું આંખથી.

હલમલાવી નાંખનારી અનિલની ગતિ !
ધડીક થંભી જાઓ હું અનાથની વતી.

લીલાંબરોને 'ધારનારી શૈલમંડલિ !
લ્યો છુતિ સમેટી આ અભાગી દષ્ટિથી.

આ વન ગજવી મૂકનાર અટ્ટહાસથી
ઓ ઝરણુ ! શાંત થાવ હવે જલવિલાસથી.

રસપ્રવાહની સરિતા ! થંભજો હવે,
શાંતિ કંધક દગ્ધ દિલ જો અનુભવે !

મધુર હરિણબાલ ! લોલ લોચને હસી
ફલંગ મા ભરો, હમેને દુઃખ એહથી.

ફૂધ નિર્ઝરતાં વૃંદ અહો ! ગૌરી, ગાયનાં !
હમારી દષ્ટિએથી દૂર થાવની બલા !

આ અનંત બ્યોમ-ભોમની લીલા શર્મે હવે,
અખંડ બ્રહ્મશાંતિ જો આ જગ અનુભવે !

પ્રપંચી પ્રેમનાં પોથાં ભરેલાં ઝહરના હરદે ;
જશે રહાતાં જલ્દી હાથો, રખે ઓ મસ્ત તું રહાતો. ~

જળંતાં જોઈ મૃત્યુવારી બધાં આ ક્ષાંતના પટમાં,
ભૂલાવો ખાઈ વારીનો રજે પીવાં તું પ્રિય ! જતો.

નથી એ કાગની કુંજે, જાડાં એમાં અંતળ વારી ;
બરોંસે કાચને, ભોળા ! રજે તું ડૂબવા જતો.

બધી એ દીપની માળા, રજે ધ્રુવજ્યોતિ તું માને ;
ન અંજાં એહમાં પડવા, ન બહાલા ! કૂદકું થાતો.

વીણાધારી તણી વીણા નથી આ વાગતી દૈવી ;
કિરાતી યંત્ર છે છૂટ્યું, હરિણ એતું તું માં થાતો.

ખડી સાધુ તણે સ્વાંગે બદી-શયતાનની માયા ;
ભૂલાવે સંત બાળીને રજે ચેલો થવા જતો.

બધી એ લહેર રશ્મતની, ઉપરના ઝોપ એ સર્વે ;
મુસાફર ! મોહમાયાનો રજે તું ભોગ થઈ જતો.

નથી એ પ્રેમની વાચા, નથી તેને અમી લેશે ;
અરે ! દિલ એ નથી દ્રવતું, ન દિલ દેવા તું ત્યાં જતો.

બધા એ ભાવ ખૂરા છે, બધા દાવો દગ્ગાના છે ;
બધા એ લોભના લહાવા, રજે ! આ જોગી ! લોભાવો.

તપાશી જામ તું પીજે, બરેલા અહરતા અલિપ્ત ;
પડે તન એ નથી પરવા, રજે આત્મા મરી જતો.

૨૯

માનસરતાં મોતી રે હસલોઆં ચૂગતા રે હું,
કરે તહીં અન્યનો કદી ચે અહાર ;

લંધનને વેડી રે પીંડ પોતે પાડતાં રે છ,
 હંસલાના જેવા હમારા હાલ ;
 માનસરનાં મોતી રે.

લક્ષ એક રાખી રે ડોલે નટવા દોરડે રે છ,
 ચુરતા એની ખીજે નહીં બદલાય ;
 ચૂક્યે છવ જાયે રે, મોજ એને મજે નહીં રે છ
 લક્ષ માઈ, તું વિણુ હવે વહી જાય ;
 માનસરનાં મોતી રે.

દીપકસગ સાથે રે છવન જેનાં જામિયાં રે છ,
 એ તો એમાં અંગનો કરતાં હોય ;
 દીપ વિણુ અંધારાં રે એને તો અજખામણાં રે છ,
 પતંગના જેવી અગારી કોમ :
 માનસરનાં મોતી રે.

વારી વિણુ મહિયાં રે તું કહેને છવે કેમ કરી રે છ ;
 જેનાં છવન વસેલાં જલધિની માંભ,
 ક્ષણુ એક વિજ્ઞાન રે વીરા ! એ ના વેડી શકે રે છ,
 મારો છવ તું-જળ વિણુ એમ જાય ;
 માનસરનાં મોતી રે.

વારે વારે વેધુ રે પ્રાને શું પાડતું રે છ ?
 અજાણ્યો આ હરનો નથી તું સગાર ;
 દયાળુ બનીને રે દર્શન દેજે દિનને રે છ,
 ત્રિણુ હવે રખે સગાડે તું વાર ;
 માનસરનાં મોતી રે.

૨૦

મધુર રસ પીતા ભૂંગ ક્રમજે કાયા અર્પતા,
અંધારાનાં અંગ મુદ્દલ મન માણે નહીં.

ચતુર ચાતક સુધીર લગની વર્ષામાં લહે,
સરિત-સરવરનીર નાવે તેનાં નેણમાં.

ચંદ્રમણીનું ચિત્ત ચંદ્ર ઉગ્યે ઝરતું સદા ;
પત્થરમાં યે પ્રીત મધુરી જો જો, માનવી !

સાધુ દિલનો સાફ, શીજો સુધન્વા સમો,
તાતા તેલે આપ સુરો ન્હાતો રાતદિન.

ત્રેમામૃતનું પાન પાતો-પીતો સર્વદા,
મીઠો એ મીઠમાન સ્વર્ગ ગયે સતો કવિ.

વિદેહી જનની વાત શાસ્ત્રે જે શોધી કથી,
એણું પરમ વૃત્તાંત નિર્લેપી મુજ નાથનું.

દુઃખમાં નહિ દિલગીર, સુખની યે સ્પૃહા નહીં,
અમૃત એ આહિર—સુર વિણ સૂનું જગત.

ભારત યુદ્ધનો ભાર હું-પારથનો જે ઉપરે,
સારથી સરજનહાર સુર વિણ સતો કવિ.

૨૧

વીજ ચમકે રે કાળાં અબ્રોની માંદા ;
એ ચમકારે રે કંઈક સૃષ્ટિભાન થાય. ટેક.

કાળાં આભલાંનાં અંગ, કૂદા માનવી પ્રસંગ,
પલક માંહી પીટી જાય, રેડી અંતરમાં લ્હાય,

• મળે સુખ નહીં લેશ, થાય ધ્રુવો સહુ વેશ ;
 અગન વરસે રે વડાં વારિદોન્ત્રી' માંછ ;
 વીજ ચમકે રે.

કાળાં આભલાંની હાર, ફડાં લોકના ત્રિહાર,
 બ્યોમ પૃથ્વીની મધ્ય વાઘે આપથી અવધ્ય,
 ઘેરા સ્વાર્થથી ધસાય, એના ઘેર ધ્વનિ થાય ;
 મારે અંગે રે તારો વિરહ ના સમાય ;
 વીજ ચમકે રે.

ભરાય ભૂતડાંનું ટોળું, છવાય બ્યોમ શું ગહોળું !
 દિશા ઝાંખી થઇ છેક, તારો તગકે નહિ એક ;
 ભૂલ્યો વિવેક-વિચાર, જામે ઉરે અંધકાર ;
 ઉરઅંધારે રે તારો વિરહ હુધવાય ;
 વીજ ચમકે રે.

કંપે ઉર્વિતું યોગાન, કંપે વૃક્ષાણી પાન,
 કંપે ફૂલ વેલી ભૂંગ, કંપે માળામાં વિહંગ ;
 ઉર કંપે આ એમ, સૂકાં પાંદડાંની જેમ,
 કંપી કંપી રે મારી અવતબ્યોત જાય ;
 વીજ ચમકે રે.

પ્રલય કાળ સમો વાત ઉડ્યો કરતો' ઉત્પાત
 પછે પહોડોનાં શૃંગ પડે કડકડી અસંખ્ય ;
 અંગે અંગે ઉત્પાત, હાડ કડકે અહોરાત,
 પ્રાણપંખી રે ઉડું ઉડું એમ થાય ;
 વીજ ચમકે રે.

ભાગે ખડકોનાં અંગૂ, 'ભાગે ઉદધિ અનંત,
 ઉર્મિ ઉર્મિ અથડાય,' નાવે નાવડાં ખોળાય ;
 દૂભે ઇંદ્રિયોના સંઘ, દેહે દેવતા ઉડંત,
 તુંવિયોગે રે દિલનો દરિયો ડહોળાય ;
 વીજ અમકે રે.

શિરે કેસરી અપટાય, ઢળે પૃથ્વીની માંદા,
 પાંખ પંખીની પીંખાય, ગરૂડ પવનમાં વીલાય ;
 એવું આત્માનું પંખી મરે તને અંખી અંખી,
 હંસ ઉડવા રે મથે સુહૃદ વસે જ્યાંય ;
 વીજ અમકે રે.

૨૨

છિલ્લરજળ નુગરાં છીછરાં, હંસલા ! હેત છોડી દે,
 મનનાં એ સ્વાર્થી મેલડાં, ફૂડિયાં બગલાં પડી રહે ;
 છિલ્લરજળ નુગરાં છીછરાં.

ભાદરવે ભરપૂર એ, જળ તો છલકાઇ જાતાં,
 અદ્ય પુદ્ધિનાં માંછલાં એની લહેરે લોભાતાં ;
 છિલ્લરજળ નુગરાં છીછરાં.

કાળ વીત્યે નીર ઓસરે, સૂરજ અગત જલાવે,
 સંકારી અંગ છિલ્લર આપનું મચ્છના તનને તપાવે ;
 છિલ્લરજળ નુગરાં છીછરાં.

કાંદાનાં ઘાસમાં ધૂપતાં, સ્વાર્થી હૃદયહલારાં,
 આવે એ બગલાં ઉપકૃંકમાં, જેવા જમડાના મારા ;
 છિલ્લરજળ નુગરાં છીછરાં.

‘છિલ્લર ઢાયા લછ લીયે, બગલાં અગ્નિ વરસાવે,
સરવર વિણ ક્યાં આશરો ? પીફર મચ્છ ક્યાં જાવે ?
છિલ્લરજળ નુગરાં છીછરાં.

ઉરમાં લછ, ને ઉછેરીને, છિલ્લર મચ્છ મરાવે,
બગલાં મોટી ચાંચે ચૂગી મનભર મોજાં ઉડાવે ;
છિલ્લરજળ નુગરાં છીછરાં.

નથી અમૃત, જશુતું વિપ આ, ભોળા મચ્છ મરાવા
છિલ્લર છે સહુ ઉપજ્યાં, ત્રિભુવંસ ! ઉભ નહિ જોવા ;
છિલ્લરજળ નુગરાં છીછરાં.

૨૩

મહેલો પૃથ્વીના કંઈ કંઈ ચારે ! છે ખાટકીખાનાં ;
રંકોને રેસનારાંનાં ; સુહૃદ ! ના નિર્ભવા જાતો.

પુનિત કંઈ પૃથ્વીના પાણી દિવાલોમાં નથી ઝોતી ;
ચણેલા જીવતા બંધુ ; સુહૃદ ! જોવા ન તું જાતો.

હણેલા હુલ્મની તેગે પડેલા હાડપિંજરથી
કરામત કાટની કીધી ; કિસમ જોવા ન તે જાતો.

સફેદી તે ન ચૂનાતી, બંધુ જે સત્ત્વ બંધુતું
ભરીને બઠીને શોધી ; સુહૃદ ! ના મોહી ત્યાં જાતો.

અમરતાં ચિત્ર ઝોપતાં દિવાલે, એ નથી અમરો ;
મરાયેલા ગરીબોની મંદી છે હાથ, મા જાનો.

મનુષ્યો જીવતાંઓની ખૂતી ખોળો ઉતારેલી ;
જડી તે ચંદની બાંધી : રમે રમવા નીચે જાતો.

અને નીચે ગલીચાઓ ઝિછાવેલા બૂરાઇના,
ઉઠે પડછંદ પાપોના ; સુહૃદ ! મા એસવા જતો.

અરે ! એ શાલ દુશાલા, સુનેરી ભરતનાં શેલાં,
લૂંટ્યાં મડદાં મશાલોમાં ; ન લૂંટો ન્યાળવા જતો.

નથી દીપમાળ એ ધીની, બધી તે જ્યાળ બંધુની,
જગાવી માનુષી રક્તે ; અરે ! જોવા ન એ જતો.

નથી એ ભોગ અમૃતના, પિશાચી ઝેહ પકવાનો,
અસુરને રાંધણે રાંધ્યાં ; ન એ આરોગવા જતો.

૨૪

આમોશ કર, આમોશ કર એ અધમ જનની ઉપરે ;
બ્રહ્મ સર્વસાક્ષી સર્વમાં છે, નથી અજ્ઞપ્રયું તુંથી તે,

સિતમગર સિતમ શુભરે, તેગ ગરદન પર ધરે,
ગભરા નહીં ગભર ! જરા, બ્રહ્મરહમ એ તારી પરે.

બ્રહ્મરહમનાં ખંજર બધાં કાતિલ મનુષ્યને લાગતાં ;
પણુ છેદી અંતરગ્રંથી એ બ્રહ્મપ્રેમ માંહી લઇ જતાં.

એ ગ્રંથી કે આસક્તિ દહો, જીવ તત્ત્વની એ જડ બલા ;
જે દિવ્ય જ્યોત બૂરાપીને ઘટ તિમિરજલથી પૂરતાં.

એ તિગિર તારા રૂધિરમાં રંગ રંગ મંહી માનવ ! ભયું,
ને પંચ તત્ત્વનું રૂપ ધારી વિશ્વમાં એ વિસ્તર્યું.

ભિન્નત્વ જે કંઈ ભાસતું, તે તિગિરના અંજન લીધે ;
જું ત્રાહિ ત્રાહિ પુકારતો તે તિમિરના અંજન લીધે.

એ 'તિમિરપડગ ઉતારવા પ્રભુ તીર' નૃપને બોક્તા,
એ તિમિરશેણિત કાઢવા તુજ કાળજી જખમો થતા.

વીંધાઈ જતાં કાન એવી ચીસ તુજ શ્રવણે પડે,
એ તિમિરના મળ કાઢવા પ્રભુ કર્ણવેધી સુર દે.

મહાઅગ્નિ બરી ઝાલિમ શગડીઓ દશે દિશમાં ઝળહળે,
એ વ્યર્થ નથી પ્રભુએ કરી, તુજ શુદ્ધિ એ સ્ફુટી થશે.

છે નિમિત્ત માનવી, દુઃખસુખમાં છે ભાંડી પ્રભુની દયા,
તો લહેરમાં રહે મસ્ત ! તુજ વિટંબનાના ઓધમાં.

૨૫

અંતરનો આરામ, અમૃત મારી દૃષ્ટિનો,
હું રંકડાનો રામ, સુર વિણ સૂનો કવિ.

ફહેને રોઈ કેમ ? આંસુ થે આવે નહીં ;
અંતરનાં સુખ એમ મળે ન મુજને મિત્ર વિણ.

નરપગિયાંની રીત રહેતાં સાથ સુખદુઃખમાં ;
ખંડિત થતાં ખચીત ખીજી લાધી'ન એલડી.

સાચો સારસસ્નેહ, એક મરતાં ખીજું મરે ;
કમળખત આ દેહ-પૂટયો ન મળતો માળખો.

હંદયે ઉડી રાખ, બેળું થે ભૂંસાઈ ગયું,
વીલાઈ ગઈ વાકું, સુર વિણ સૂનું બધું.

સહવિદ્યા સન્માન પ્રાપ્ત્યો જેના પ્રેમમાં,
ગાંડો ગજવી મસાણુ પોકારે એ પ્રેમીને.

અસલ ધર્મનું અંગ વ્યાસે ભાખ્યું ભારતે,
સુરસિંહની સંગ એ આર્યપણું ગયું આયમી.

દિલડાનો દરિયાવ, પંથી પ્રેમના પંથનો,
આંખે અમૃતસ્રાવ, એ સુર વિણ સૂતું જંગત.

ભરેલ ભરપૂર ભાવ નિર્ભળ ભક્તમનસાધના,
નમણું નેહનું નાવ ભરદરિયે ભાગી પડ્યું.

૨૬

જો ને સુદૃઢદેવને કાળે આજ તલસે છે શી ધરણી !
જોને અંગોઅંગે અગ્નિ, રાજ ! વિપમ, ન જાયે વરણી.

બહાલિડા ! લીલી લીલમતી સાડી દેહે,
ચમ આખ એ દિલના દાહે ;

આજ તલસે છે શી ધરણી !

બહાલિડા ! ખુલ્લાં ઉરશુંગ, સાવ દીસે કાળાં,
શી લાગી વિરહની જ્વાળા !

આજ તલસે છે શી ધરણી !

બહાલિડા ! જોના વાળની વેલીઓ વિખરાઇ,
કુટિલ કાળે 'હરમાવી ;

આજ તલસે છે શી ધરણી !

બહાલિડા ! રામે રાગ તું જોને રજૂકા,
લાંથી ઉડે અગ્નિભભૂકા ;

આજ તલસે છે શી ધરણી !

બહાલિડા ! નદી યે નદીઓનાં નીર સૂકાયાં,
રસઝોણી વરવી કાયા ;

આજ તલસે છે શી ધરણી !

બહાલિડા ! ઝેનાં અસ્વસ્થ શ્વાસવાયુ આલે,
ત્યાં વિરહઅનલ શો મહાલે !

આજ તલસે છે શી ધરણી !

બહાલિડા ! દિવ્ય, દૃષ્ટિ યે વિરહે હોલાઇ,
પડી વિવર ઊંડી શી માંહી !

આજ તલસે છે શી ધરણી !

બહાલિડા ! સગર્ભે અંગોઅંગે દુઃખઝાડો,
વળી ફાટે અનળથી પહાડો ;

આજ તલસે છે શી ધરણી !

બહાલિડા ! મુહૂર્તવિરહમાં ઉર્ધ્વે આ હોમાઇ,
ગયું ઝાળે સર્વ સમોઇ ;

આજ તલસે છે શી ધરણી !

૨૭

આ શાંત મુનિ સમ ખહાડ પેલા, તેહના યે ઉરમાં
કંઇ અગત ઉડી, એ લહાયથી કાળજી, સગાં મુખમાં બન્યાં.

વનરાજી નાગ્નુક લીલડી જે નવવધુ સમ રાજતી,
તે શુષ્ક તારા વિરહમાં જૂરી ખાખ આજ ઉડાવતી.

• તે પંખીના આલાપ નિજ, આનંદમીઠપ મૂકીને
તારા વિના તીણી આસે જે હૃદય નાખે ભેદીને.

અસલ ધર્મનું અંગ વ્યાસે ભાખ્યું ભારતે,
સુરસિંહની સંગ એ આર્યપણું ગયું આથમી.

દિલડાનો દરિયાવ, પંથી પ્રેમના પંથનો,
આંખે અમૃતસ્રાવ, એ સુર વિણ સૂનું જગત.

ભરેલ ભરપૂર ભાવ નિર્ભંગ ભલમનસાઇના,
નમણું નેહનું નાવ ભરદરિયે ભાગી પડ્યું.

૨૬

જો ને સુદૃઢદેવને કાજે આજ તલસે છે શી ધરણી !
એને અંગોઅંગે અગ્નિ, રાજ ! વિપમ, ન જાયે વરણી. ટેકે,

બહાલિડા ! લીલી લીલમની સાડી દેહે,

થઇ ખાખ એ દિલના દાહે ;

આજ તલસે છે શી ધરણી !

બહાલિડા ! ખુદશાં ઉરશૃંગ, સાવ દીસે કાળાં,

શી લાગી વિરહની જવાળા !

આજ તલસે છે શી ધરણી !

બહાલિડા ! એના વાળની વેલીઓ વિખરાઇ,

કુટિલ કાળે દુરમાવી ;

આજ તલસે છે શી ધરણી !

બહાલિડા ! રોમે રોમ તું જોને રખૂકા,

લાંથી ઉઠે અગ્નિભભૂકા ;

આજ તલસે છે શી ધરણી !

• બહાલિડા ! નદી યે નદીઓનાં નીર સૂકાયાં,
રસઝહોણી વરવી કાયા ;

આજ તલસે છે શી ધરણી !

બહાલિડા ! એનાં અસ્વસ્થ શ્વાસવાયુ આવે,
ત્યાં વિરહઅનલ શો મ્હાલે !

આજ તલસે છે શી ધરણી !

બહાલિડા ! દિવ્ય દૃષ્ટિ યે વિરહે હોલાઇ,
પડી વિવર ઊંડી શી માંહી !

આજ તલસે છે શી ધરણી !

• બહાલિડા ! સગળે અંગોઅંગે દુઃખઝાડો,
વળી ફાટે અનળથી પહાડો ;

આજ તલસે છે શી ધરણી !

• બહાલિડા ! સુહૃદવિરહમાં ઉર્ધ્વ આ હોમાઇ,
ગયું ઝાળે સર્વ સમોઇ ;

આજ તલસે છે શી ધરણી !

૨૭

આ શાંત મુનિ સમ પહાડ પેલા, તેહના યે ઉરમાં
કંઈ અગન ઉડી, એ લહાયથી કાળજી સગાં મુખમાં બન્યાં.
વનરાજી નારંગી લીલડી જે નવવધુ સમ રાજતી,
તે શુષ્ક તારા વિરહમાં ઝૂરી ખાખ આજ ઉડાવતી.

• ને પંખીના આલાપ નિજ આનંદમીઠપ મૂકીને
તારા વિના તીણી ચીસે જે હૃદય નાંખે લેદીને.

જો ઉદધિ થે મહાધોર ઝોના અંગને ઉઠાળતો,
ને નાવડાંનાં એક પગમાં ચૂરેચૂરા ફરી જતો.

જો ! શીતલ મનહર અનિલની લહરે લહર અગ્નિ ઝરે,
તુજ વિણ સ્થાને સ્થાન પ્રગટી શગડીઓ શી આ પળે !

આ ભાતુની થે જ્યોતમાં એ ધુમ્ર વળગ્યા અગ્નિના,
ધીમે ધીમે પશ્ચિમ દિશે રવિ ઝંખવીને ઢોળતા.

આકાશનો મંડપ બધો નિજ સ્વચ્છતા મૂકી પરી
દારણુ દુઃખે ઉદર ઊંડાં બાય એનાં શગશમી.

રે ભક્તવત્સલ ! આવ, સાગી અમરભૂમિ તું આવ, ને
તારા વિરહમાં જળતી સૃષ્ટિ અમર ઝો ! ઉગારને.

૨૮

મુહૂર્તવિરહથી સૃષ્ટિ-વ્યાકુળી કૃષ્ણવિરહની ગોપી,
શી દાવાનળમાં તડફડે !

દેશીડા રે ! શું સમજાવું ?

દશ દિશ તીણી ચીસ મારતાં, વિહંગ વિરહની ચીસ,
શાં સ્થાને સ્થાને રડવડે !

દેશીડા રે શું સમજાવું ?

પાર વિનાનાં ઘંટ, પશુ ને માનવ રેંકનાં ઘંટ
શાં સીઝાતાં એ સેડવડે !

દેશીડા રે શું સમજાવું ?

અંગે અંગે પીડ, દેશીડા ! પીડ તણો થે ન પાર
અંગના દેવતાઓ ઉપડે ;

દેશીડા રે ! શું સમજાવું ?

મરડ છાંટે આભ, દેશીડા ! પૃથ્વી છાંટે નાગ ;

ચાલતાં સિંહ આખડી પડે !

દેશીડા રે ! શું સમજાવું ?

ભડભડ વન ને ડુંજ, દેશીડા ! સળગી ઉડ્યાં બ્રહ્માંડ ;

ત્રિભુ દાવાનળમાં ઉભો બળે :

દેશીડા રે ! શું સમજાવું ?

• ૨૯

દાહમજાએ વ્યોમ નવલખ તારા ચળકતા,
દાહમજાએ ભોમ ચપળા ચમકારા કરે.

દાહમજામાં શેષ પૃથ્વીભાર ધરી રહ્યા ;
દાહમજામાં મહેશ મસાણુ ગળવે સંખથી.

દાહમજાની મરતી યુગે યુગે વેદ બાખતા ;
દાહમજાની શક્તિ મળી ન દેવદેવનને.

દાહમજાનું દર્દ પીગળાવી દઇ ખેડાડને,
ઓગાળી દેવવર્ગ, અદ્ભુત તાન મચાવતું.

દાહમજાને દર્દ શુદ્ધ ગર્ભમાં મ્હાલતા,
જનુનીકિદરે મર્દ વર્ષ બાર હોંશે વસ્થા.

દાહમજાની બહાર ક્રાશ્યુત ફૂલડે નિરખતો ;
દાહમજાના તાર મધ્ય રાત્રિએ જામતા.

દાહમજાને દર્દ પાપાણી પીર ચઢ જતા ;

દાહમજાનો વર્ગ સુનિ આડ્યાસી, મિત્ર મુજા !

દાહમળની બહાર નહિ નહિ વાણી વદી શકે ;
સ્વર્ગ-મૃત્યુની પાસ ધાયલ નર કો ધૂમતા.

દાહમળને ધ્યાન ધૃંદાવનની ગોપિકા
ભૂલી જઇ નિજ ભાન કુંજેકુંજ ત્રિભુ ભમી.

૩૦

નાંખે દ્રૌપદી ધાવ હુર્યોધનદરબારમાં,
એવા શોણિતશ્રાવ હમાંડા ને બ્રહ્માંડના.

કઇ વારનો પુકારે રે, નાથ ! હજી કેમ સુણે નહીં ?
દિવસ થયો પૂરો રે, સંધ્યા ઉભી સજ્જ થઇ. ટેક.

ધીરે ધીરે સૂર્યતેજ સહુ ઉર્વિ માંહિ સમાય ;
ઝાડ પાન સૂકા અરણ્યે રક્ત વર્ણ પથરાય ;
પંથ બધા પૂરાણા રે, પાય હું ક્યાં મૂકું જઇ ?
દિવસ થયો પૂરો રે.

અવની-આભના છોડલા મળતા ચહુદિશ જ્યાંય,
રૂધિર લાં રેલાય શા ! દૃષ્ટિ મૂકી નવ જાય ;
સૃષ્ટિ સહુ ઉલટી રે, વાત આજે વણુસી ગઇ ;
દિવસ થયો પૂરો રે.

ઉદધિની યે અનંત ઉર્મિ, કરી ગર્જના ધોર,
રૂધિરપથરણે જળી ગઇ, ને મચવે શાર-અકોર ;
હીર ગયું સહુ ઉડી રે, જોતાં જોતાં નિર્જીવ થઇ ;
દિવસ થયો પૂરો રે.

અનિલમાં ઉત્પાત થયો શો ? સંધ્યાએ વંટોળ !
ખલક બધી ખળભળાવીને ચઢાવી શી ચગડોળ !

શિખર કડકડતાં રે પડતાં, પૃથ્વી દંખી રહી ;
દિવસ ગયો પૂરો રે.

અનંત બ્રહ્માંડો રમી રહે એવું વ્યોમ વિશાળ,
એના ઊંડા અંતર મંહી સંધ્યાની લોહીઝાળ !
બહાર કરોતે વહેલી રે, હું માનવની સાં ગતિ યે કય ?
દિવસ ગયો પૂરો રે.

ચક્રી આબે ને, દ્રગે ન સૂઝે, બેળું આંધળું ભીત ;
અંતર માંહી વિપમ વેદના, રોમેરોમ દ્રવંત ;
ત્રિભુવન જીવનમાં રે શોણિતની તો સંધ્યા પડી ;
દિવસ ગયો પૂરો રે.

૩ ?

ગભરાયો ગજરાજ ઝૂડે ગ્રાણો જે ઘડી,
એવાં પુકારિયે આજ હું અને બ્રહ્માંડ આ.

હવે વસમી વેળાએ રે વિલંબ તને ઘટે નહીં ;
સંધ્યાએ શોણિત ચૂસ્યું રે, રજની રામે રંગી રહી ! ટેક.

આહો ! નિશા બની રાક્ષસી, ધારી ચંડ સ્વરૂપ,
જેતાં જેતાં મુજ દ્રષ્ટિ આ બની અંધ કુરૂપ ;
કાળજી જેવી પળમાં રે નૂરહીણી થઈ એ ગઈ ;
સંધ્યાએ શોણિત ચૂસ્યું રે.

દશે દિશા મુજ પર્યતો, ગગન ચૂમંતા જેહ,
ધીમે ધીમે સહુ-રાત્રિએ અલોપ કરિયા એહ ;
સ્થળે સ્થળ નયણે ન્યાળું રે, કાળજી ત્રિણ કાંઈ પેખું નહીં ;
સંધ્યાએ શોણિત ચૂસ્યું રે.

લીલાંછમ મુજ પૈતરો, નયન ધારતાં જોહ,
કાળજમાં રૂપી જઈ શમ્યાં તિમિરમાં તેહ ;
અંતર માંડે સાથે રે રૂપ્યું, ગોત્યું જડે નહીં ;
સંધ્યાએ શોણિત ચૂસ્યું રે.

નાજીક વેલી વાટિકા, નાજીક ફૂલનાં વૃંદ,
કોડીલાં કુમળાં વનો આથમ્યાં અંગેઅંગ ;
શગરામ્યાં સહુ પંખી રે, સુર તો એકે સુણું નહીં ;
સંધ્યાએ શોણિત ચૂસ્યું રે.

સૂતો કાળજસાથે મસ્તી મૂકી સમીર ;
છેલ્લી વેળાના ત્યાસ જો લેતો હાય ! અધીર ;
ધીરજ મારી છૂટે રે, સુરા ! રહ્યું જાય નહીં ;
સંધ્યાએ શોણિત ચૂસ્યું રે.

વિશાળ વ્યોમ કાળજ મથ્યું, એને જોડે જર
અગ્નિભર્યાં પ્રહાર કંઈ હાલી ઉઠ્યાં ભરપૂર ;
ઉર્ધ્વાભ સંગે રે ત્રિભુવનની ય રાત્રિ પડી ;
સંધ્યાએ શોણિત ચૂસ્યું રે.

૩૨

પડ્યાં હૃદય જંજીર સુરસિંહનાં સ્મરણનાં ;
તોડ્યાં ન જોડે, વીર ! અખંડ પાશ એ વળના.

હૃદ વળી ગઈ હાથો રે, જગજીવન ! કેમ જીવે નહીં ?
જીવન માંડે આજે રે તોફાનઝોધે જાયે વહી. ૨૬.

હાડ લિખાયે માહરાં, અંગ શિથિલ સહુ થાય ;
તણાય ધારા તિમિરમાં, સ્થાનસ્થાન અવટાય ;

શબ્દ મસાણને માંડવ રે હું-રોહિદાસતું જાણે વહી ;
હૃદયની ગદ્ય હાવાં રે.

પ્રાંચ પાંડવના મહેલમાં લાગી ભયંકર લહાય,
અહુદિશે વીંટી વળી, ક્યાંય રહ્યું નવ જાય ;
ખાખ થાશું પળમાં રે, બારી નાથ ! ખોલો કંઈ ;
હૃદયની ગદ્ય હાવાં રે.

હાયારૂપ સીતાં થયાં, લોપાવાં બાકી માત્ર,
અશોક વનમાં એકલાં ; તેમ ગળતાં મહારા ગાત્ર ;
મુદ્રિકાં તો નાંખો રે હનુમાન કે આવી અંહી ;
હૃદયની ગદ્ય હાવાં રે.

ક્રિયામતે મુઠ્ઠાં હડે તિમિર તણું પટ ચીરી,
ખુદાઈ દ્રષ્ટિ વર્ષતાં સ્વર્ગસ્થાન દે પૂરી ;
કુરાન કિતાબે રે મુણ્યું, એવું કરોને અંહી ;
હૃદયની ગદ્ય હાવાં રે.

નથી જોઈતું સ્વર્ગ કે નહિ પૈકુંઠ અલ્લલોક,
તિમિર તણું પટ ચીરીને દેહાર દે ધહ લોક ;
ભવોભવ વુજ ચરણે રે ત્રિભુવન તો જાણે વહી ;
હૃદયની ગદ્ય હાવાં રે.

૩૩

મારો સિદ્ધ સુકાની ગયો,
હું નામ માત્ર છું રહ્યો,
ખેડલી આ બૂડી-આ બૂડી. ટેક.

તોફાન તોફાન, કંઠો નહિ ક્યાંઈ, નહીં વ્યોમ કે તારા,
 ગુરુ ભારા ! નહીં વ્યોમ કે તારા ;
 દેખાય નહિ દિશા એ એકે, એનાં ઉડ્યાં અંધિયારાં,
 બેડલી આ બૂડી-આ બૂડી.

આગળ પાછળ ઘેર તરંગે ઉદધિ હાથ ઉછાળે,
 ગુરુ ભારા ! ઉદધિ હાથ ઉછાળે ;
 ચૂલુચૂલુ પળમાં થઈ જશે તારણ હોડી અકાળે,
 બેડલી આ બૂડી-આ બૂડી.

વળી આંચિયાના રાક્ષસી શબ્દો પેલી દિશેથી આવે,
 ગુરુ ભારા ! પેલી દિશેથી આવે ;
 પંથી નાવને સુણતાં વંત જ રવેદમૂર્છના લાવે,
 બેડલી આ બૂડી-આ બૂડી.

પર્વતમુખ શો મુખ પ્રાડીને ઉભો મચ્છ આ સામે,
 ગુરુ ભારા ! ઉભો મચ્છ આ સામે ;
 થરથર ફંપે જીવન, આશ હા ! હવે રહી નહિ નામે,
 બેડલી આ બૂડી-આ બૂડી.

અહા ! અહાહા ! વાયુવંટાળો આર્ચિતાનો આવ્યો,
 ગુરુ ભારા ! આર્ચિતાનો આવ્યો ;
 વીજકડાકો વજ્રખાણનો જમજમાકો લાવ્યો,
 બેડલી આ બૂડી-આ બૂડી.

આ પડ્યો શઠ, પાંખ વિંખાઈ, હા ! અથડાયું આ શું !
 ગુરુ ભારા ! હા ! અથડાયું આ શું !
 કડોર ખડકે એ શું ચિરાયું ! ત્રિભુ શિવ ! શિવ ! ગયું શું !
 બેડલી આ બૂડી-આ બૂડી.

૩૪

અમરવનનો કીર મધુરે ગાને ગર્જતો,
મુણ્ણતાં શબ્દ રૂચીર આસુર દળ અળગાં થતાં.

ઉદારતાએ આજ, શ્લીતળતાએ અંદમા,
વસંતફૂલની બહાર મુખડે એ મુજ મિત્રને.

સાગર સમ મુંબીર કહરે જેના અંગમાં,
સ્વાતી સમે સધીર મોતી વરસે મિજ મુજ.

એના પદ કીલવા ન ઉર્ધ્વે થે અંગ પાયરે,
દર્શન કરવા કાળ સૂર્યચંદ્ર ઉગે સદા.

પરમ દ્રષ્ટિ પડતાં ન કુદરત એ કોણે કરે,
મુરસ્વારી થતાં ન હલકી કહરે હોયતી.

૩૫

આણુ આણુ પ્રભુ ! તિમિર તણો અંત,
જગવ જગવ જગતજ્યોતિનો તું મંત્ર ;
ફરી ઉદયકળા સૃષ્ટિ ફેરી નાશે,
મુદ્દુ સહવ ફરી જોઉં મારી આજે.

આજમાંથી ગભીર હુંદુભિ સમાન
મુર છૂટે મહા, ગરજ કોં જહાન ?
સમશે તિમિરશબ્દ, સૃષ્ટિ સહવ થાશે,
ધાર ધીરજ, પ્રભુપ્રેમ નબ છવાશે.

ધામે ધામે આછાં આછાં અન્ન થાએ,
તારકમાળ કાંખી કાંખી જો જણાયે ;

વિદ્યુતવેગ બ્યોમઉદરમાં સમાયે,
થયો શાંત વાણી, તુફાન સમી જાયે.

એકાએક ચંદ્રજ્યોતની સમાન
થઈ ઉજ્જવળી નભ વાદળીની કાય ;
પ્રભા વરસે ભરી સૃષ્ટિને અનંત,
તિગિર ગાદ તેજસ્વ જો! હસંત.

ભાસે સૃષ્ટિ ગભીર ભાવથી ભરેલી,
ઉપર ચંદ્રિકાએ ચંદની ધરેલી ;
કરી ચંદ્ર કેરું તપ્ત, તેજકાય
ઉભો અમર, દર્શ થાય-ને નવ થાય.

વડા ભાલમાં પ્રતાપ ભવ્ય ભાસે,
અંગોઅંગમાં સુભાગ્યપ્રભા હાસે ;
તણ પૃથ્વીતાજ દેવનો ધરેલો,
અમર અમરભોમચાંગણે ઉભેલો.

ચાતાં રવિઅવસાન પ્રતિપદાએ પશ્ચિમે
શશીલેખાની સમાન દેખાય-ના દેખાય તે.

૦ ૩૬

વારંવાર વિદેશે નવ જનિયે વંડેલા :
આઘ નિર્જનતા તમે મન ! ચેલા ;
વારંવાર વિદેશે.

અહંપણાની ધુનમાં બન્યા છો છ પાપી,
પ્રભુત્વ તમારું તમથી દૂર ગયું આપી ;
વારંવાર વિદેશે.

ચોટ એ લાગી તમને, પડ્યા એમાં ચૂકે,
 અચળ મેરુ અલોપ થયો એક ઝૂકે ;
 વારંવાર વિદેશે.

એહ ઝૂકના વંટોળે જો ! ઉડે છે રજૂકા,
 એ રજમાં લોટી મનવા ! થયા છો દિવાના ;
 વારંવાર વિદેશે.

૩૭

સુપરત કરી છે જાન આ માલિકને અમે ;
 માલિકી ખોધ દેહની ખેદા હવે અમે.

હમારી ઝીંદગાનીનો સદા થઇ ગયો,
 માલિકના દેહર વિણ મૃત્વા પડ્યા અમે.
 આ આંખની ચે રોશની મુરચ્છમાં હતી,
 ઉડી ગયેથી અંધ થઇ રહ્યા હવે અમે.

હમારો મનેહસૂય-મુર આથમી ગયો,
 આ દીન ચક્રવાક હવે ઝૂરિયે અમે.

ઉડી ગયો ઉઘાડી પાંખ એહ હંસલો,
 પડી રહ્યા આ ખાલી પીંજરા સગા અમે.

મુરચ્છની હોલાઇ ગઇ મુરખ્ય ચાંદની,
 કુમુદ બ્હીલાં વદન અંખવી રહ્યાં અમે.

મુરનેહના નિમિષના કટાક્ષ ક્રાંતિલે
 અમે થઇ યોગાનમાં મૃત્વા પડ્યા અમે.

ઈંધન અમારાં હાડનાં ગસાણમાં મૂકી
 મુરની અગન ફૂટીને મંદી લોટતા અમે,

આવી રહ્યા આ દમનદમે જન્ય સ્નેહીતા,
શાળીદ સ્નેહમયના સદાયના અમે.

૩૮

લાગી રહી છે ધૂન, તાર ના તૂટે જરી ;
પ્રાપ્તિ ન તારી થાય, તેમ જાઉં ના મરી.

હોય પૃથ્વીએ રહેલી ખાખ તાહરી,
લગાવું લેછ, ઉર શાંતિ તો ય ના જરી.

હોય શ્વાસ તાહરા અનિદ્ર મંહી જો,
આલીંગું એહ, સાંધી શાંતિ જો મળે જરી.

હોયે કદાપિ ઉર તારે તારલે જડયું,
નયન ધારે, તો ય શાંતિ તો નહીં જરી.

અમૃતભરી દૃષ્ટિ હોય મીઠી ચાંદની,
લે નહાઉં તેમાં, શાંતિ તો ય ના મને જરી.

તારા સુગંધી બાવ કદી પૂલડે ભર્યા,
ધારી નેરું હું ચમન, તો ય તૃપ્તિ ના જરી.

જો અંતરિક્ષ માંહિ અંતર તાહરું-રમે,
તો ધ્યાનયોગ માંહું, તો ય શાંતિ ના જરી.

કદાપિ હોય ઉદધિવહરમાં તું ડોલતો,
તો મચ્છ એમાં ફૂડું, શાંતિ ના મળે જરી.

આ વ્યોમધુમ્ભટે કદી તું વિસ્તર્યો વિભુ,
શમી હું જોઉં શન્ય, તો ય તૃપ્તિ ના જરી.

શું કંઈ ? હું હું તને ક્યાં? શા રૂપમાં ?
વલખાં હું નિરૂપ માફ, કાઠ/લાગે ના જરી.

૩૯

સ્થળે સ્થળે સહુ સત્ત્વ તારી સાખ પૂરતા ;
નહિ દેહ હોય, તો ય ગુણની સાખ પૂરતા.

વિહંગના કલ્પોળ સુર ! તું સુણતો સદા ;
આ હલક ભર્યા જોણ તારી સાખ પૂરતા.

આ જોહડ ઉદધિને હમેશ તું ઉછાળતો,
એ ભરતીઓટથી અનુપ સાખ પૂરતો.

તારાં પવિત્ર પાવ ભૂમિ ઝીલતી હતી,
લીલાંબરો મધુરથી એ સાખ પૂરતી.

રમથી ડવતું સરતું વહતું ગીત ગગનવતું
આ ઝરણુ સ્નેહ તાહરાની સાખ પૂરતું.

આ હુંજ હુમ્મથી ભરી, ત્યાં વાસ તાહરો ;
પરાગ પુષ્પવંત તારી સાખ પૂરતો .

તાફે સ્વરૂપ ઉર ધરીને શેલશૃંગ આ
સ્થિર સમાધિ સાધીને જો ! સાખ પૂરતા.

વિટપ વિટપ મંજરી, ને હાળી હાળી ચે,
સુકુમાર ભાવ તાહરાની સાખ જો ! પૂરે.

કંઈ માનવીનાં દિલ, ને કંઈ કંઈ વિહંગડાં,
એ બંધુભાવ તાહરાની સાખ પૂરતા.

પૂરે સહુ ય સાખ, આ દુહાગી દિલકું
રટે સદા તને, ન રતો ય સાખ પૂરતું.

૪૦

કાં રડે તું ? તારાં આંસુ હૂવે દહોઇ નાંખ ;
સહુ દુઃખ ભ્રમણા, એક સલ હૃદય દદ રાખ. ટેક
ના જાણે જગપ્રપંચ તારા મનડાની મરિયાદ,
એવા અસુની આગળ રહવી ફોગટ શી ફેરિયાદ ?
કાં રડે તું ?

હૃદય પોપવા કાજ રડે શું ? એ છે ખૂડના અંધ ;
જન્મોજન્મ તને મૂંઝવી માર્યો, એ પર નવ થા અંધ ;
કાં રડે તું ?

રનેહરહોડમાં સૂવા કાજે કદી વલખતો હોય,
કોટવાનકોટી કલ્પ વીતતાં પૂરી તૃપ્તિ લાં નહોય ;
કાં રડે તું ?

નથી સુણી કદી મૃગવારીથી તૃપ્ત બૂઝાવી આંધ ;
ઉકેલ અનુભવ, ગયો વલખતાં અનંત કાળ વિલાંધ ;
કાં રડે તું ?

હરિષ્ચંદ્રા પર વહેતું મૂકી દે જીવનતું જડ અંગ ;
ભજવ પછી તું લાવ ધરીને નિર્મળ નૂતન રંગ ;
કાં રડે તું ?

સમજ સમજ, હવે ઉર ઉઘાડી જો ! પીડાશ્વહાડને ભૂલ,
પરિશ્વહામાં પોષાઇ જા, ને થઇ જા અનંત અતુલ ;
કાં રડે તું ?

૪૧

ક્યાં સુધી વિરહાગ્નિ સુર ! આમ ફૂંકશે ?

ક્યાં સુધી તું હૃદયપુષ્પ બાળી મૂકશે ?

ક્યાં સુધી તું કડકડ ચૂતા તેલની મંદી

આ જીવનક્રમજ માહરાને બંધુ ! તાવશે ?

શિતાંશુ એ જ શ્રેષ્ઠ લક્ષ માહરું, સખા !

ક્યાં સુધી આ પ્રલયચગન સાં ભભૂકશે ?

સત્ત્વ તો ઉડી ગયું તું રહની સહે,

નિઃસત્ત્વ માંસ માહરું ક્યાં સુધી ભુંજશે ?

આ દેહ હવે માત્ર અસ્તિત્વો છે માળખો,

ક્યાં સુધી શૂળાએ ચઢાવીને તું નિર્ભશે ?

આ નયનમાંથી રૂધિરઝરણુ બંધુ જો ! વહે,

ક્યાં સુધી એ તીક્ષ્ણ તારૂં તીર બોકશે ?

જોડીમાંતું એક કૌચ કામડે વીંથી

અકલું કૌચ આમ ક્યાં સુધી જીવાડશે ?

ક્યાં સુધી આ પાંખ તોડી પંખી દીનને

અભાગીને ઝૂંટાવી ત્રિભુ તું રીખાવશે ?

૪૨

ક્યાંથી આવ્યો ? ફેરું તું પૂર્વ જન્મની પેર ;

લેવા લહાવો-આ મૃત્યુભુવનની લહેર.

૨૬.

એ લહેરે કંઈ તૂલ કરતા વિશાળ નભમાં તારા,

તે તારલાનું ચૈતન્ય તું દગ કાણુક્ષણ કરે ચમકારા ;

ક્યાંથી આવ્યો ? ,

પૂરે સહુ ચ સાખ, આ દુહાગી દિલકું
રટે સદા તને, ને તો ય સાખ પૂરું.

૪૦

કાં રડે તું ? તારાં આંસુ હવે લહોછ નાંખ ;
સહુ દુઃખ ભ્રમણા, એક સત્ય હૃદય દઢ રાખ. ટેક.
ના જાણે જગપ્રપંચ તારા મનડાની મરિયાદ,
એવા અજાની આગળ રહવી ફેગટિ શી ફરિયાદ ?
કાં રડે તું ?

હૃદય પોષવા કાજ રડે શું ? એ છે જૂડતા અંધ ;
જન્મોજન્મ તને મૂઝવી માર્યો, એ પર નવ થા અંધ ;
કાં રડે તું ?

રતેહરહોડમાં સૂતા કાજે કદી વલખતો હોય,
કોટયાનકોટી કલ્પ વીતતાં પૂરી તૃપ્તિ સાં નહોય ;
કાં રડે તું ?

નથી સુણી કદી મૃગવારીથી તૃપા બૂઝાવી ક્યાંય ;
ઉકેલ અતુલવ, ગયો વલખતાં અનંત કાળ વિલાય ;
કાં રડે તું ?

હરિધમ્ધા પર વહેતું મૂકી દે જીવનનું જડ અંગ ;
ભજવ પછી તું ભાવ ધરીને નિર્મળ નૂતન રંગ ;
કાં રડે તું ?

સમજ સમજ, હવે ઉર ઉઘાડી જો ! પીડાશ્વસાંડને જૂલ,
પરિશ્રદ્ધામાં પોષાઈ જા, ને થઈ જા અનંત અતુલ ;
કાં રડે તું ?

૪૧

હ્યાં સુધી વિરહાગ્નિ સુર ! આમ ફૂંકશે ?

હ્યાં સુધી તું હૃદયપુષ્પ બાળી મૂકશે ?

હ્યાં સુધી તું કડકડ થતા તેલની મંદી

આ છવનકમગ માહરાને બંધુ ! તાવશે ?

શિતાંશુ એ જ શ્રેષ્ઠ લક્ષ માહરું, સખા !

હ્યાં સુધી આ પ્રસવચ્ચગન ત્યાં બમૂકશે ?

સત્ત્વ તો ઉડી ગયું તુંરહની સહે,

નિઃસત્ત્વ માંસ માહરું હ્યાં સુધી ભુંજશે ?

આ દેહ હવે માત્ર અસ્તિત્વો છે માળખો,

હ્યાં સુધી શૂળાએ ચઢાવીને તું નિર્બંધે ?

આ નયનમાંથી રૂધિરઝરણુ બંધુ જો ! વહે,

હ્યાં સુધી એ તીરણુ તારું તીર ભોડશે ?

જોડીમાંતું એક કૈંચ શમડે વીંધી

અકલું કૈંચ આમ હ્યાં સુધી છવાડશે ?

હ્યાં સુધી આ પાંખ તોડી પંખી દીનને

અબાગીને ઝૂંપાવી ત્રિભુ તું રીખાવશે ?

૪૨

હ્યાંથી આગ્યો ? ફરે તું પૂર્વ જન્મની પેર ;

લેવા લહાવો-આ મૃત્યુભુવનની લહેર.

ટેક.

એ લહેરે કંઈ નૃત્ય કરતા વિશાળ નભમાં તારા,

તે તારલાનું ચેતન્ય તું દગ દાણુક્ષણ કરે ચમકારા ;

હ્યાંથી આગ્યો ? •

અનિલ અનંત એ લહરે લહરે દિગદિગંતની માંદા
તારા શ્વાસને હૃદયે ધ્વારી સ્થળસ્થળ પીયૂષ લહાય ;
ક્યાંથી આવ્યો ?

તારી ચરણુરજ સ્પર્શ થતામાં ઉર્વિં એ બદલાય ;
કણકણ સ્થૂણતા ત્યાગી સમરસ આનંદધન વરતાય ;
ક્યાંથી આવ્યો ?

નથી જન્મ કંઈ તારો પ્રભુ ! આ જન્મ્યો સુંદર સ્વાંગ ;
જન્મ્યો તેને તજી પૃથ્વી એ ધરશે નૂતન વાંગ ;
ક્યાંથી આવ્યો ?

કંઈક રમાડ્યા દેવદેવીઓ સ્વર્ગસદનમાં, બહાલા !
કાળઝાળમાં સૂઝાડી સંધાં મહાપ્રલયમાં મહાલ્યા ;
ક્યાંથી આવ્યો ?

નથી પાર કંઈ, શું સંભારું ? થઈ ગયો ગૂંમ હાવે ;
તું નહિ-હું નહિ, બધું એકરસ ત્રિભુ જ્ઞાન સમજાવે ;
ક્યાંથી આવ્યો ?

૪૩

મારા જીવનો જીવ, આત્મા તે મુજ આત્મનો,
સમતાવનનો શિવ, સુર વિણ સનું જગત.
ધરતો બ્રહ્મનું ધ્યાન ગતદંદ્રિય મૂકી પરી,
વિશેષ્વરનું વાન સાચે સાચો સુમંદ.

પસારી પરમ વિચાર અનેક જન ઉદ્ધારિયા,
એ અંશા અવતાર સુર વિણ સનું જગત.

મુખદુઃખ હવસ્વભાવ, પરમાત્મા તેથી પરે ;
ભાસે ન ભાવાભાવ મુદ્ધલ એ, મુજ મિત્રમાં.

અનકાદિક સમાન ચિત્તવૃત્તિ ચેતી રહી ;
રહી ન મમતા નામ, અંતર નિજ આનંદમાં.

ગરબું વશિષ્ઠજ્ઞાન અંગે અંગે રમી રહું,
એ રઘુવંશી રામ મુર વિણુ મૂર્ત જગત.

પરમ હૃદમાં પ્રેમ, સહજ સમાધિમાં રહે,
જહ્નવરતની જેમ મનથી છૂટો મિત્ર મુજ.

મુરતાના એ શ્વાસ જામેલ પ્રલે જોગીના,
ખમેલ એને ખાસ માયાપડેો માંહલો.

૪૪

મારો સદ્ગુરુ હજી ન આવ્યો,

અતીત ના આવ્યો-ના આવ્યો. ૧૬૬

અનંત યુગના જેવી વિલપતાં એક એક પળ જતી,
ગુરૂં મારા ! એક એક પળ જતી ;
મૂર્ધન્યંત્રની ય વિરહ વેડતાં સીંછ મધ સહુ જ્યોતિ ;
અતીત ના આવ્યો-ના આવ્યો.

સીંછ ગયા આ નવલજ તારા વાટ જોઈને, બહાસા !
ગુરૂં મારા ! વાટ જોઈને, બહાસા !
સીંછ્યો ઉદ્ધિ અનંત વિચિત્રો, સીંછ મેઘની માળા ;
અતીત ના આવ્યો-ના આવ્યો.

સીછ ગાઘ આ ધૂર્મસ્વરૂપા ધીંગી ધરતી માતા,
 ગુરૂછ મારા ! ધીંગી ધરતી માતા,
 ઝાડ પાન ને વનવન સંધાં ઠરી ગયાં જોતાંમાં ;
 અતીત ના આવ્યો-ના આવ્યો.

અનંત અનિલે અનંત લહેરો, અકળિત માયા એવી,
 ગુરૂછ મારા ! અકળિત માયા એવી ;
 જોતજોતાંમાં સીછ લહરીઓ, બની નહોતા જેવી ;
 અતીત ના આવ્યો-ના આવ્યો.

હૃદયેહૃદ આ ગગન ગભીરું એક પલકની માંહી,
 ગુરૂછ મારા ! એક પલકની માંહી,
 સીછ ગયું, જો અલખ ! અસરી વાટડી જોતાં તારી ;
 અતીત ના આવ્યો-ના આવ્યો.

તનમન મારું બધું સીછ ગયું, સીજે નાગરૂપ હાવે,
 ગુરૂછ મારા ! સીજે નાગરૂપ હાવે ;
 ત્રિભુ વાટ એમ જોતાં વિરહી સીછ ગયાં પૂર્ણ માવે ;
 અતીત ના આવ્યો-ના આવ્યો.

૪૫

માલમી હમારો રે હંસલા ! તું હાલી ગયો એ છ,
 માનસરમાં જમી રહી મધરાત ;
 વાત વણસાડી રે અંધારાંના આભમાં એ છ,
 કુંળાં કુંળાં કમજોનો થઇ ગયો ઘાત ;
 માલમી હમારો રે.

આંખવીંધ્યાં મોતી રે સાચાં મારાં હરમાં એ છ,
 ધૂગતો'તો હૃદયસિત્ત વદને તું રોજ ;

પાંખડલી પસારી રે લહરે લહરે પ્રેમની એ ૭
 માણીગર ! ઉજ્જવળ માણ્ણતો'તો મોજ ;
 માલમી હમારો રે.

દેવતાનાં ટોળાં રે આલમાંથી ઉતરી એ ૭
 નિરખતાં'તાં તારા નૃત્યની બહાર,
 અપ્સરાઓ થંભે રે અંજાઇ તુજ આંખમાં એ ૭,
 બહાલમ ! એવો કરતો હતો તું વિહાર ;
 માલમી હમારો રે.

નવ નાથ, સિધ્ધો રે ચોર્યાશી એ સામટા એ ૭
 આવંતા કંઇ ઉમિયાછતા કંથ ;
 આગળની ઓળખાણે રે તને નમણું કરે એ ૭
 સોહાગી સહુ સાધુસંતો સમર્થ ;
 માલમી હમારો રે.

અમૃતશબ્દો એના રે પહતાં અમે પી જતાં એ ૭,
 જામતી'તી એથી પરમ અમને ધુન ;
 અકથ્ય ગાથા એની રે કથે ન કોઇ, ના કળી શકે એ ૭,
 ત્રિભુ સમજે સાચા મૃધા હરિજન ;
 માલમી હમારો રે.

૪૬

અવિહિન પ્રવાહ આંધુનો આસો હવે,
 ઉન્ડી હૃદયની આદ દહો મને-અહાંડો.

પરમ સ્નેહનો માર દેશીડા ! જતો હૃદયની પાર ;
એ પર હૃદયો ઝીંચે નહીં ;

દેશીડા રે ! શું સમજાવું ?

ચાતક અમારાં ઉર, દેશીડા ! સાત સાયરનાં પૂર
એ પૃથ્વીવરસ્યાં પીચે નહીં ;

દેશીડા રે ! શું સમજાવું ?

અનળ પક્ષીની હાર દેશીડા ! ચઢી ગગન મોઝાર.
ઉચે ચઢી ઉતરે નહીં ;

દેશીડા રે ! શું સમજાવું ?

હારલ પકડયો દંડ, દેશીડા ! પરમ સ્નેહનો દંડ,
એ મરતાં મુઘી મૂકે નહીં ;

દેશીડા રે ! શું સમજાવું ?

સતી ચંદ્ર તૈયાર પતિ સંગ સંચરવા એક વાર,
વાળી પાછી વળે નહીં ;

દેશીડા ! રે શું સમજાવું ?

શુદ્ધ ક્ષત્રિયનાં બાળ ભરંતા પ્રળય અરિદળ કાળ,
પગ પાછો કદી કરે નહીં ;

દેશીડા રે ! શું સમજાવું ?

ચઢી સાગરની લહેર, દેશીડા ! સુસસ્નેહની લહેર,
ત્રિભુ અષ્ટ પ્રહર ઉતરે નહીં ;

દેશીડા રે ! શું સમજાવું ?

૪૭

ચલ ઉઠ, જીવ ! પ્રપંચપાસલાથી દૂર થા ;
સંસારીઓના સ્નેહ તે તમામ પાસલા.

જો ને ! શ્વિરઝરણુ રામરામથી ઝર્યા,
તપાસ પોથી પાછલી, જો પૂર ઝોસર્યા.

રડી રડીને નીર જોઈ નયન ફેડિયાં,
જો સ્નેહી સ્નેહદેશથી થું દૂર ના ગયાં ?

તપાસ દૂર દૂર, જો અનંતતા મંહી,
ખાખ સ્નેહ, સ્નેહ ખાખ, કંઈ ખીલું નહીં.

નિહાળ પૂર્ણપ્રેમ કૃષ્ણચંદ્ર, જો પ્રભુ
અખંડ વિરહમાં વહાલી ગોપિકા સહુ.

ચોળ સ્નેહખાખ સદાશિવના સમી,
નિજ સ્વરૂપ માંહિ ત્રિભુ ! જા હવે સમી.

૪૮

સાચો સંગંધ પરિશ્રલનો માનો, મનવા હમારા !
અન્ય સંગંધે દુઃખ છે, વ્યર્થ જન્મગુજારા ;
સાચો સંગંધ પરિશ્રલનો.

મુખનો બેલી સંસાર આ ઘણું તુજ પાસ નાચ્યો,
ગાચ્યો બહુ એના રૂપમાં, બ્યારે હતો મોહપાસો ;
સાચો સંગંધ પરિશ્રલનો.

બાજી બધી બગડી ગઈ, આથમી સર્વે આશા,
રોજાઈ રમતે રાખમાં, સુખના પડયા તને સાંસા ;
સાચો સંબંધ પરિશ્રહનો.

દુઃખના દહાડા દોહાલા, કોઈ બેલી ન, બંધુ !
સાચ અકેલો તું હવે, વણુસી ગયું વિશ્વ સંધું ;
સાચો સંબંધ પરિશ્રહનો.

આવ્યો'તો જગતમાં શું લઈ ? બાર્શો શું લેઈ સંગે ?
અધવચ ઉડ્યું પડી રહે, ઉતારો એનો રાગે ;
સાચો સંબંધ પરિશ્રહનો.

સુખદુઃખ ફરતી છાંયડી, મીઠું-કડવો એ મેવો ;
પ્રભુધૃષ્ટા ત્રિભુ ! જે મળે ત્રેમે પ્રાસી તે લેવો ;
સાચો સંબંધ પરિશ્રહનો.

૪૯

સુખસંયોગ મોહપ્રમાદને વધારતો,
જીવનને જડત્વની સંગે જોડાવતો.

જો તપાસી આસપાસ, હુલ્લક જીવ આ
સુખના સંયોગ થકી બહેકતા બધા.

મદ ગરૂરી માન અભિમાનના ભર્યા
નિજ સમાન અન્ય દીનને ન લેખતા.

ન લેખતા ઉવેખતા ને રંજતા સદા,
દ્વિત ગરીબને જોડાણે અગત મૂકતા.

ગરરીને હા ! મુખઆણુ નિજ કરે લાઇ
નિજ નયનમાં બોક્તી શું, તે દીકા નથી ?

દીકા નથી શું ધર્મ-સલ-સ્નેહપંખીડાં
મુખકરવતથી પાંખ દાખી પંચ થઇ જતાં ?

આપતા વ્યાયામ હાથને પરાર્થ જે,
મુખથી હાથહીન જન્યા શું દીકા ન તં ?

આત્મરૂઢિર દિવ્યતામાં જે વહેતું, તું,
મુખથી શ્યામ ને પિશાચી ના જની જતું ?

વિધિની. ભાગ્યરેખ ઉત્તમતાની દુઃખની
મુખનાં તિમિરથી ભંસાતી શું દીકા નથી ?

હરામી મુખથી ઘાત એમ નિજનો જે કરે,
એ મુખસોદ તણ ત્રિભુ રહે દુઃખના દેવે.

૫૦

આહો વિપત્તિઅત્ર ! વિરહીશિર પડો વધુ ;
હર વિશુદ્ધ થાય એથી આ વધુ વધુ.

દુઃખની પરંપરા મંહી વિરહી જે તપે,
એક અચળ આર્દ્રતાની શુદ્ધિ મેળવે.

આ દેહને જે દુઃખઅગત દાહ લાગતાં,
એ જ્વાળા સદા આત્મ કેરાં કુંદન નાવતાં.

મદાન ઇન્દ્રિયદમનથી જે દમ સધાય છે,
સદજમાં તે દમ વિરહે સિદ્ધ થાય છે.

અવિચ્છિન્ન યત્ન યોગી યોગ માંહી આદરે,
કંઇક કાળે વૃત્તિવેગ એહનો શમે ;

એ જ શમન વૃત્તિઓનું નિલ સહજમાં
થાય છે વિપત્તિના આઘાતમાં, સખા !

ભૂખ હંડ તાપ શરીરમાં ન લેખવે,
તિતિક્ષાની કોઇ વિરલ ભૂમિ એ ચટે.

અર્ધમિલિત દ્રષ્ટિએ સ્વરૂપમાં સ્થિતિ
જન્મજન્મ યત્ન પછી થાય યોગીની ;

એક ધ્યાન રાત્રિદિન વિરહયોગીનાં,
અનિમિષ નયન એકદ્રષ્ટ સ્તેહીનાં.

અહ્વાંડમાં ચે દુઃખના જે દવ વડો જસે,
પાપઅંધકાર બાળી આત્મ ઉજ્જવળે.

૫૧

અંતરની વિભૂતિ વિપત્તિની સહે વસી ;
મરહની મરદાઇ આફતની સહે વસી.

દુઃખ તો સદા ય જન્મપત્રીમાં લખ્યું,
કોણુ એહ જેનું શિર દુઃખને ના નમ્યું ?

જન્મ મરણુ વિપત્તિ એ નિયમ નિલનો,
અન્યાય એહ માંહિ જીવે કેમ માનવો ?

અચ્યુત કૃષ્ણબોધને જરા વિચાર તું,
યજ્ઞમાં દ્રવતું જીવન ન ઉત્તર આપ શું !

તવ દૃષ્ટિની તમામ સૃષ્ટિ દ્રવ્યથી ભરી,
હોમાય નતન નતન દેહથી ફરી ફરી.

ફરી ફરી વિશેષ વિભૂતિ ધારી ઉડતાં,
તનમને તમામ બુંદુ ! જીવ ખીલતાં.

ખીલવાની અવધિ પ્રભુત્વે બળ્યે થતી,
અનંત જીવનસુક્તિ એ જ સર્વની ગતિ.

નિશ્ચિત રહે તું, સ્વૃણનાશ નાશ એ નથી,
પલટાય ઉચ્ચતા મંદી તમામ વિભૂતિ.

દઈ ગમી દુઃખ-જીવનના વિકાસ એ ;
સમજ સમજ, રૂઢમ રૂઢીમની મહાન એ.

ઉઠ, દિલ ! ઉઠ, શાહ બન આપત્તિમાં,
ત્રિભુ પ્રભુત્વ વરસે જો ! શિરે વિપત્તિમાં.

૫૨

મહેમાન રાજાહસ એક દિન યજ્ઞ ગયો ;
પ્રસારી પ્રેમધર્મ પેળી ગાલનો થયો.

સુંદર પુનિત દૃષ્ટિ એણે એવી તો ફરી,
હમાઈ અમન તે દિનોથી સદ્ ગયું ફરી.

તે દિનોથી આભિષાંની માળ ગધ ઉડી,
જગી રહી છે દિવ્ય રોશની હમેશની.

કાંટા અને શૂળો હતાં, તે સહુ ગયાં તથ,
સુગંધ ભર્યા સુગન ઉભાં સ્વાગને સથ.

ગ્રીષ્મઝાળ શો અનિલ આવતો'તો ને,
તે દિનોથી નિલ સાં વસંતજ્વહાર છે.

તૂટક તૂટક ઝરણુસેર ઝીણી ચાલતી,
અરુણિત બહેણુ વહેતાં એનાં ત્યારથી.

અધરથી અંગાર તણાં આપટાં ઝરે,
તે દિનોથી સુગંધ ભર્યા ફૂલડાં ખરે.

અન્યોન્ય વૈરથી વિહંગ નેહ બાઝતાં,
મિલાવી પાંખે પાંખ-શ્વાસેશ્વાસ બેડતાં.

તે દિનોથી ત્રાસ તો યમદંડનો ગયો,
અભય પ્રભુબહેણુ માંહી જઈ ધું વહ્યા.

તે દિનોથી રાગલાગ સહુ ગયો ભૂલી,
સધન બ્રહ્મ સમરસે ત્રિભુ ગયો ફૂળી.

३
प्रकाश

નહીં દઉં તકલીફ તને હું હવે, હરિ !
કર્મભોગ ભોગવતો જાઉં છો મરી.

જાનાની પત રાખવાનું ના હવે કહું,
અડગ વ્રતથી માહરા નહીં કદી ચળું.

છોને શિરે વ્યોમ આ અથાગ તૂટવું,
છોને પૃથ્વી ફાટીને પાતાલ ડોલવું.

છોને ઉછળા ઉદ્ધિ મુજ અહાંડ બોળા દે,
છોને મારી સૃષ્ટિ પ્રલયનીરમાં ફેળે.

બહુ થયું, નહીં હવે પોકર પાડું હું,
આ કાગળના ધાવ તે નહીં જતાવું હું.

બહે ને મર્મમર્મમાં એ ધાવ દાહ દે,
બહે ને લૂણ એહમાં સહુ દુસ્મનો મૂકે.

ગમી ન હોય ભાવિબાણુ ઘોર વાગતાં,
સ્વીકારી એ આગાહી સંધી દેહ ધારતાં.

પ્રભુનો લેશ પ્રેમ છવ ઉપરે ચતાં,
પરમ સસની બણી એ પાવ ધારતાં.

અનંત જન્મની કૃતિ એ માર્ગમાં નડે,
કર્મ કેરું કાણુ છવને સદા ચડે.

ચહુપાસ કર્મજટ્ટી આ અહાંડમાં તપે,
તપસ્વીઓનું કર્મ એની આખ સહ ખપે.

રાગસાગથી વિમુક્ત એમ જે થતા,
પરમ પ્રેમના સોપાન પર તે મ્હાલતા.

૨

હાલા ! સુર ને અસુર ન એક રે,
બગલા હંસલા સરખા ન લેખ રે,
હાલા ! નુગરાં સુગરાંથી ઉલટાં એ છ. ટેક.

અમરો અમૃતને પીએ રે, પિયાશ કરે લોહીપાન ;
એકતું આગાર તેજમાં, અંધારામાં બીજને આરામ રે ;
હાલા ! નુગરાં સુગરાંથી ઉલટાં એ છ.

ઉદયકેળા અર્કની ચતાં રે કુમળાં કમળો ઉધડંત,
ઉલૂક તો અંજીય જઈ આંખે ચઢ જતાં મૂળગાં અંધ રે ;
હાલા ! નુગરાં સુગરાંથી ઉલટાં એ છ.

વરસે સ્વાતીનાં બિંદુડાં રે, છીપતે સુખ-મેતી યાય ;
જલિમ ઝેર એનાં જામતાં નવકુળ નાગના કંઠની માંછ રે ;
હાલા ! નુગરાં સુગરાંથી ઉલટાં એ છ.

મંદુક કમળમૂળે રહે રે કરતાં કાઢવનો આહાર ;
ભમરા ભોગી સુવાસના પેશી અંતર પીએ અમીઘાર રે ;
હાલા ! નુગરાં સુગરાંથી ઉલટાં એ છ.

ઝવેરી જૂલે બેમૂલ હીરલો રે, મૂર્ખ બિલોરે મોહાય,
એરણુધાવ હીરલા જીલે, ત્રિશુ કાચ ટકારે તૂટી જાય રે ;
હાલા ! નુગરાં સુગરાંથી ઉલટાં એ છ.

૩

જટિલયોગમાં હજી હંમત ગળે નહીં ;
ત્રિવિધ તાપજાળથી હું દિલ છટે નહીં.

અંપલાવું છું અનાદિ ઘોર તિમિરમાં ;
તિમિર જાણું, તો ય આંખથી છૂટે નહીં.
જાણી ખૂઝી બધા સ્વીકારી મૂર્ખતા મંદી,
એ જૂલમી પાસલાથી બચું એ બને નહીં.

ઝહરજામ સૃષ્ટિસ્તેહના તમામ આ ;
શરાખી એ હજી ઉરેથી કાં શીટે નહીં.

આ સૃષ્ટિ કશી ! દ્રષ્ટિરંગની એ કલ્પના ;
એ ઝૂંપાયેલ વિષમ, હજી કાં છૂટે નહીં !

આ અહમ્ કાણુ ! જેહ જાદુખેલની સમો
ઉઠ્યો અનાદિ, દુઃખદ કાં હજી શમે નહીં ?

વિવેક વારવાર હા ! ઋક્ષાસ્મિ બોધતો ;
ભીતર ભેદઅન્ધી કાં હજી છૂટે નહીં ?

શ્રુતિ વેદની વિશ્લેષી-અલ્પબોધ ગંભીર
જાગે, તથાપિ ઉર કેમ શાંતિ એ નહીં ?

અજાધ્યા જાપ એહના હું જીવનભર જપું,
અખંડ એક લગન એહ જામે કાં, નહીં ?

અષ્ટાંગ યોગ સિદ્ધ સમો સાધતો રહું,
કદી સમાધિ ના છૂટે, એ કાં બને નહીં ?

૮

ઉઠો ઉઠો, આંખડી ઉઘાડો, મન ઘેલા !
નીંદ્રાધેનમાંથી જાગો-જાગોને સવેળા ;
ઉઠો ઉઠો.

જુગ કાંઈ ગયા નીંદ્રેન માંહિ વીતી,
જનમ જનમ પશુવત્ પોપી પ્રીતિ ;
ઉઠો ઉઠો.

પશુ કેરા દેવ કરી પશુ તું પૂજરો ;
એવું બહાલ કુરુર જમણનો મારો ;
ઉઠો ઉઠો.

મસ્ત ફકીર ! સલની કર દદ દ્રતીતિ ;
જૂઠડા જમાનાથી થા અલગ, અતિથિ !
ઉઠો ઉઠો.

૫

બસ ! આજથી પિશાચ ! તમે લ્યો ને રખસત ;
અનંત કાળના અરિઓ ! લ્યો ને રખસત.

દિલલગી તમારી સંગ ન હોય કોઈ દિન ;
પ્રેમધર્મના અરિઓ ! લ્યો ને રખસત.

પ્રપંચ અગતથી ભરી ઓ આળ જગતની !
આ મુમનદિલ માહરાથી લ્યો ને રખસત.

જવલંત ઝહર વર્ષનારી વ્યાળસૃષ્ટિઓ !
હું ચંદન કેરે કાળજેથી લ્યો ને રખસત.

કિરાતિચંત્રના સમા મધુર મંત્ર ઓ !
હું દીન મૃગલાથી તમે લ્યો ને રખસત.

અમન હમાઈ આર સદા સૂર્યચંદ્રથી,
ઓ ગ્રહણ-રાહુ એહના ! તમે લ્યો ને રખસત.

હુમળાં હમારાં દિલ, અનિલસદર ના સહે ;
 લાં પલ્લગોળી મારનાર ! લ્યોને રૂખસત.
 હમારા ટોટિક જન્મના ઓ કર્મરાશિઓ !
 આ ઉરની જળાતી શગડી ! તમે લ્યો ને રૂખસત.

૬

પ્રવૃત્તિની પાદશાળા આ, સુદૃઢ ! સતશાસ્ત્ર ના એમાં ;
 ખૂરાઈના બધા અંથો, નથી પ્રભુના કંચી એમાં.
 અરે ! વેદાંતનાં વાક્યો નને રૂચે, નથી તે લાં ;
 ન ઉમદા હંદગાનીના સુદૃઢ ! સદ્ભાવ કંઈ એમાં.
 નથી એ દેવની કીર્તિ, નથી ગાયત્રીના મંત્રો ;
 ન છાયા શુદ્ધ સર્વોત્તમી સુદૃઢ ! કંઈ રહી એમાં.
 અરે ! આમુરી માયાવી બધાં છે સ્વાર્થનાં મુરો ;
 ભરો એ આમુરી લોહો, ન લોભાનો સુદૃઢ ! એમાં.
 કંઈ એ ધાત સ્નેહીની, જતી વિદ્વાન જોગીની,
 અલૌકિક ઓલિઆઓની ; બરું અજ્ઞાન એ એમાં.
 અને દ્વિજની બધી દીક્ષા સરી જતિ જામૂલી ચે,
 ચહે ધ્યાંડાળના રંગો, બને સૌ પ્રેત શાં એમાં.
 હતા ક્ષત્રિય શૂરા સાચા, પરાધે હંદગી હેતા ;
 હવે નિજ અર્થને કાળે પરાધું રક્ત દે એમાં.
 મનુ ભગવાનના દેવી વૃથા સદ્ધર્મના મહેસો ;
 ઇમારત આર્યની આજે સુદૃઢ ! કિંથી વળા એમાં.
 અરે ! એ આર્યનો ઉદ્ધરિ આગીનો ઉત્તરી આર્યો ;
 મહા જવાળામુખી નિત્યે સુદૃઢ ! ભમૂંઢે દવે એમાં.

અરેરે ! આર્યનો ભાતું થયો છે અસ્ત બહુ દિનથી ;
ઉપા એના ઉદયની ત્રા હજી તો ભાસતી એમાં.

૭

પ્રવૃત્તિનો પરાજય રે કરવો મારે કેવી રીતે ?
હાલકલોલક હૈડાં રે, છતવાં એને કેવી રીતે ? ટેક.

શું થંભાવું ? થોભાવતાં વધુ વધુ વેગે ધાય,
ઝહર તણા એ એપથી ચંચળતા વધી જાય ;
સ્થિરતા નથી સધાતી રે, નિવૃત્તિ સાધું કેવી રીતે ?
પ્રવૃત્તિનો પરાજય રે.

સાતે સમુદ્ર એ એપથી હલમલી રહ્યા હરનિશ ;
અંગોઅંગ ઉછાળીને ધસે-ઢળે દશ દિશ ;
કરુણ એનું રડવું રે સુણ્યું જાયે કેવી રીતે ?
પ્રવૃત્તિનો પરાજય રે.

પ્રચંડ પ્રતાપી સૂર્યમાં દીસે પ્રવૃત્તિના ડંખ ;
ક્ષણભર કંચંહી સ્થિરતા નહીં ઉજળે એને અંગ ;
જવલંત જવાણા વરસે રે જોષ જાયે કેવી રીતે ?
પ્રવૃત્તિનો પરાજય રે.

એ એવે સંસાર સહુ પડ્યો બની મુડદાલ ;
એ મુડદાંઓ ઉપરે ઝૂકી રહ્યાં દુઃખઝાડ ;
જડમૂળ એનાં ઊંડાં રે ઉખેડ્યાં જાય કેવી રીતે ?
પ્રવૃત્તિનો પરાજય રે.

જો ને ! અનિલ એ એપથી, ઘૂમે ચોદ અહાંડ ;
વિશ્વે પાંખો વીંઝતાં પરવરે પૂર પ્રચંડ ;

એને એક ખીસે રે અમર બાંધે કેવી રીતે ?

પ્રવૃત્તિનો પરાજય રે.

સંમુદ્ર અનિલ સંસાર ને સૂર્ય તારલાવંશ,
અંતરિક્ષગણુમાં નથી સ્થિરતાનો કંઈ અંશ ;

તો નિરવધિ શાંતિ રે હુંમાં આવે કેવી રીતે ?

પ્રવૃત્તિનો પરાજય રે.

૮

જેણે પ્રવૃત્તિનો કર્યો ભાગ રે.

સહ લીધા નિવૃત્તિનો સ્વાંગ રે,

બહાલા ! જગ્યા સોલી જાણવા એ છ. ૨૬.

પીયૂષ નયણાંથી ઝરે રે, વચનોએ કૃષ્ણાં દ્રવંત ;

ધર્મે પદેપદ પરવરે, હૈંદુ ગ્રેમાનંદે ઝૂંકત રે ;

બહાલા ! જગ્યા સોલી જાણવા એ છ.

સોહંતા સમદ્રષ્ટિમાં રે, નહિ રાગ, ક્રોધ શું ન હંપ ;

મૂળે મમતા એને નહીં, નહિ નહિ કુયુદ્ધિ લવલેશ રે ;

બહાલા ! જગ્યા સોલી જાણવા એ છ.

તનના મુખ સહુ શમી ગયાં રે, શનિયા મનના ગે વેગ ;

શાંતિમાં એ જામી ગયા, એને મુખદુઃખના નહિ નેગ રે ;

બહાલા ! જગ્યા સોલી જાણવા એ છ.

નહિ ઇચ્છાની ઉત્પત્તિ રે. કામના નહિ એને કોય ;

વાસનાહર્ષિ હોઁ નહીં, સ્થિર ઉદ્ધિના જેવા એ હોય રે ;

બહાલા ! જગ્યા સોલી જાણવા એ છ.

અંતર જેવું જીભે કયે રે, કથ્યાનાં જેવાં જેનાં ફૂલ,
ત્રિભુ એવાને ઉદ્ધાસર્થા નિરાદિન નમણું કરંત રે ;
બહાલા ! જગ્યા સોહી જાણવા એ જી.

૧ .

બહાલા ! પ્રવૃત્તિને લાગી રે,
જેને નિવૃત્તિની રહ લાગી રે,
સોહી દર્શન કરતા એ દેવના એ જી. ટેક.

ઉલટી દ્રષ્ટિએ દેખતા રે, ત્રિવેણીતટ પર તાર ;
એ તારે નૃત્ય ધારીને ઉઘાડે ચૌદ ભુવનનાં પાર રે ;
સોહી દર્શન કરતા એ દેવના એ જી.

ઉલટી શ્રુતિએ સુણતા રે અનહદ પ્રભુના અવાજ ;
એ નાદે વ્યોમ વર્પતા કાંધ નિરખતા તારાસમાજ રે ;
સોહી દર્શન કરતા એ દેવના એ જી.

ઉલટાં મન ઉપાડતા રે, મૂકતા ત્રિવેણીની પાર ;
આઘ સૃષ્ટામાં ભૂળી જતા, જેમ લવણુઉદ્ધિ એકતાર રે ;
સોહી દર્શન કરતા એ દેવનાં એ જી.

અહંપદને ઉલટાવીને રે શમાવે સુરતાની માંહ ;
સુરતા સદ્ગુરુસાનમાં કાંધ મેળવતાં મુક્ત થાય રે ;
સોહી દર્શન કરતા એ દેવનાં એ જી.

સ્મરણુ દૃષ્ટિ સૃષ્ટિઓ રે મન શુદ્ધિ ને અહંકાર,
સકળાતીતમાં એ સહુ ત્રિભુ જમાવતા એકતાર રે ;
સોહી દર્શન કરતા એ દેવના એ જી.

૧૦

જેતાં ઉજ્જવળ શીલ અપાર રે,
અનુપમં રહેણી સદા એક તાર રે,
બહાલા ! આતમદર્શી એ જાણવા એ છ. ટેક.

તરુવર જેવાં લેખળે રે, કાપે એનાં અંગડાં ચે કાપ,
દહે ખણે એને ખાંતથી, આપે ફળદૂલ છાયા તો ય રે ;
બહાલા ! આતમદર્શી એ જાણવા એ છ.

ચંદન જેવા સ્વભાવના રે, દહે કોઈ એની ચે કાપ,
અનુપ સુગંધ એ આપતાં, એને તાવંતાં ચે સુખ થાય રે ;
બહાલા ! આતમદર્શી એ જાણવા એ છ.

સમેટી મેલ સહુ ભોમના રે નદીઓ સાગરને લ્હાય ;
ગરવા સાગર ગંભીરા, કરી નિર્ભળ સમાવે અંગ માંલ રે ;
બહાલા ! આતમદર્શી એ જાણવા એ છ.

અગલાં મારે માછલાં રે, માનવી ધૂવે મળ તીર ;
મરોવર કેરી સાધુતા, સહુને સ્નેહથી પાતાં તીર રે ;
બહાલા ! આતમદર્શી એ જાણવા એ છ.

નિજમાં વિકૃતિ ના જરી રે, દુઃખ ને કોઈ પારાવાર,
ઉલટા એને ઉદ્ધારતા, ત્રિભુ જાય એ પર બલિહાર રે ;
બહાલા ! આતમદર્શી એ જાણવા એ છ.

૧૧

જેને લાગી શબ્દની ચોટ રે,
તૂટી પડિયો કુચુદ્ધિનો કોટ રે,
બહાલા ! સાધુ એ શરા લેખવા એ છ. ટેક.

નિજનું બધું યે આળી દધ'રે ધરતાં કેસરિયાં અંગ, ' ,
ધર્મનો ધ્વજ શૂર ધારતા, રણમાં ક્ષત્રિય રાખે એ રંગ રે ;
બહાલા ! સાધુ એ શૂરા લેખવા એ છ.

ઉંચું પદ આલનું તછ રે નીચે દ્રવે મેધરાજ,
ધરતી રેમેરોન ધારી લે, ધાર્યે બનતો એનો લીલો સાજ રે ;
બહાલા ! સાધુ એ શૂરા લેખવા એ છ.

- પારધી-ગુરુએ ભૂલવી રે સુણાવ્યાં બ્રહ્મનાં વાણંત ;
શિષ્યહરિણુને મારિયાં, મરતાં મરતાં યે પોષ્યાં તનતાં તંત્ર રે ;
બહાલા ! સાધુ એ શૂરા લેખવા એ છ.

- વાસંતી વાંચુનો ફૂલડાં રે રજરજ લહેરે વહી બય ;
ધન્ય ! સુવાસ પ્રસારીને ધીમે ધીમે કુંળાં કરમાય રે ;
બહાલા ! સાધુ એ શૂરા લેખવા એ છ.

- પરને કારણિયે અર્પતાં રે તનમન સમૃદ્ધિ તમામ
અલખના તાર તૂટે નહીં, ત્રિભુ કરતા એ ભડને પ્રણામ રે ;
બહાલા ! સાધુ એ શૂરા લેખવા એ છ.

૧૨

બ્રહ્મ આપે અનાદિ હોય રે,
માયા અનિર્વચનીય સોય રે,
બહાલા ! મૂળને જોતાં નહિ જડે એ છ. દેક.

જન્મ્યાનું નામ જાણિયું રે, અજન્મ્યાનું નામ ન હોય ;
નામનો લય થાય નાશમાં, અજન્મ્યાનો નાશ ન હોય રે ;
બહાલા ! મૂળને જોતાં નહિ જડે એ છ.

વિષ્ણુ શિવ વિરંચીજો રે ત્રિગુણી માયાનાં એ નામ ;
ચૌદ ભુવન એનાં છોકરાં, વંધ્યાપુત્રના એ મહુ મુકામ રે ;

.. : બહાલા ! મૂળને જોતાં નહિ જડે એ છ.

માયાના રૂપે નવ રાચિયે રે, એનાં જૂઠ્ઠાં અંગ ;

જૂઠો રંગ પતંગનો, એ તો એ ઘડીનો મોહફંદ રે ;

બહાલા ! મૂળને જોતાં નહિ જડે એ છ.

અસલ થયું થાશે નહિ રે, કલ્પ ભલે કોટી વહી જાય ;

મૃગવારી લહરો લહે, એનું ટીપું ચે વારી નવ થાય રે ;

બહાલા ! મૂળને જોતાં નહિ જડે એ છ.

દૂધ્યાં કેસુનાં ફૂલડાં રે, ખાખર શોભીતો સુહાય ;

સુવાસનો ભોગી જીમરલો ત્રિભુ દ્રષ્ટ કરે નહિ સાંચ રે ;

બહાલા ! મૂળને જોતાં નહિ જડે એ છ.

૧૩

જે મનવાણે ન ગ્રહાય,

ગુરુ ! અલખ લખ્યા કેમ જાય છ ? ૧૬,

નહિ જૃથ્વી ગુરુ ! પાવ ધરે સાં,

.. નહિ ગમ સાં શો જવાળ છ ?

ખૂળ અંતરમાં જોળી જોયું,

મને ગમ ન પડતી જરાય ;

ગુરુ ! અલખ લખ્યા કેમ જાય છ ?

અગત ગગત સાં કશું નહિ,

ગુરુ ! નહિ હેતુગણ્યમકાર છ ;

શૈલ કે સાગર' સ્થાવર જંગમ

નહિ વનનો વિસ્તાર ;

ગુરુ ! અલખ લખ્યા કેમ જાય છ ?

સૂરજ નહિ, નહિ ચંદ્ર સુકોમળ,

સંધ્યા હિમા ન સુહાય છ ;

નહીં પવન, ગુરુ ! પાણી નહીં,

એ હૃદયથી ન ઝોળખાય ;

ગુરુ ! અલખ લખ્યા કેમ જાય છ ?

વેદે શાસ્ત્રે પુરાણ માંહી

છે પઠન અપરંપાર છ ;

વાગીશ્વરીની ચે નજર ન ખૂંચે,

એમ પ્રગટ કરતાં પોક્કાર ;

ગુરુ ! અલખ લખ્યા કેમ જાય છ ?

જાગૃત, સ્વપ્ન, સુપૃષ્ઠિ નહીં,

નહિ તુર્યામાં નિરખાય છ ;

ત્રિપદ વિપદી બને નહીં ત્યાં

પદાર્થ કેમ પરખાય ?

ગુરુ ! અલખ લખ્યા કેમ જાય છ ?

અલ્પજ્ઞ હવ હું કાંઈ ન જાણું,

બ્રહ્મ સમર્થ સરજનહાર છ ;

ભાવાભાવ ત્રિભુ કશું ન ભાસે,

વિરમું કરતાં વિચાર ;

ગુરુ ! અલખ લખ્યા કેમ જાય છ ;

૧૯

પંતે ગુરૂના પ્રેમનો પડ્યો-પડ્યો નહોં ;
આનંદમસ્તીમાં હજી પડ્યો-પડ્યો નહોં.

હજી હું ચર્મપૂતળાં મેલી રમ્યાં કરે,
એ મૂળ બંધ મોહનો છૂટી શક્યો નહોં.
આ ભેળું ચમક્યું માહરે, ઉવાટમાં ભમે ;
અદ્વૈતશાંતિ એહમાં ભરી શક્યો નહોં.

ઉઠે ઉડંતી કલ્પના કંઈ વીજવેગમાં,
અહ્યઅગત એહમાં ફૂટી શક્યો નહોં.

સંસાર કેરી ઝાળ શી ધમ્જાની ઉર્મિ આ,
અહ્યરસે શાંત એ કરી શક્યો નહોં.

ભવાટવિમાં ભટકી અંગ ઝાંઝરાં થયાં,
મનમદૂલી ઝાંઝરી કરી શક્યો નહોં.

તરે હું હિલ્લર છીછરાંમાં પંચુ પ્રાણી હું ;
મચ્છ મહાઉઠવિનું થઈ શક્યો નહોં.

ઉડું હું અહર આબ માંહિ વેગનો ભયો ;
કુરનસ દેવભાવને કરી શક્યો નહોં.

અદ્વૈત મને તાણે તેમ હું તણાઉં હું ;
હુપણું અદ્વૈતગાં હોમી શક્યો નહોં.

માયાની નટડી નાચે તેમ નાચતો રહ્યાં ;
અખંડ અહ્યયોગ ત્રિભુ સાધી શક્યો નહોં.

૧૫

બહાલિડા ! અણુધારી રે જીવનશુદ્ધિ આવી મળે ;
મોટા તપધારી રે ગતિ એની કોઈ ના કળે. રેક.

આહાણુ રૂઢિરમાંસના ગંજ કરી ચોપાસ
દશ મુખ આદ્રતિ દષ્ટ રે વર્તાવતોતો ત્રાસ ;
રામે હણુંતાં એને રે અહં એવું તર ભજે ;
બહાલિડા ! અણુધારી રે.

હિંસક ભીલના હાથથી તીવ છૂટતાં તીર
ખીલીપત્ર પડિયાં ખરી રે ચંદ્રમૌલીને શિર ;
દિવ્ય વિમાને ખેશી રે હીણા હિંસક સ્વર્ગ પળે ;
બહાલિડા ! અણુધારી રે.

હુંટે રોજ રાખતો, ભરતો શોણિતગ્રાસ,
એ સનકની સાનથી રે છૂટ્યો કૂંડ ભવપાશ ;
આઘ કવિ કહેવાઈ રે વાદ્યિકને ઋષિસ્થાન મળે ;
બહાલિડા ! અણુધારી રે.

અન્નમેળ બ્રહ્મપુત્રને આંડળણી શું ધરવાસ ;
વૃદ્ધપણ્યામાં થે વામી એ રે મૂકતો ન મોહપાશ ;
નારાયણુ નામ લેતાં રે અંતકાળે મુક્તિ મળે ;
બહાલિડા ! અણુધારી રે.

કૃપાની પળ ભગવંતની, અનંત અધેર પાંચ ;
નિમિષ માત્રમાં બાળાને રે હડાવી દેતી ખાખ ;
તલસો એ પળ માટે રે, ત્રિલુ કારે ભાગ્ય કળે ;
બહાલિડા ! અણુધારી રે.

૧૬ ,

અહના સાગર ડોલે, ડોલો એની લહેરે;
જગતરૂપે નિરંજન અગધૃત ખેલે;
અહના સાગર ડોલે, ડોલો એની લહેરે.

નવા જેવા ખેલ, નિરંજન જૂનો ખેલાડી;
આપે સુજંતી મુગવારિની વાડી;
અહના સાગર ડોલે, ડોલો એની લહેરે.

પોતે ફળ ફલ વેલી બ્રમરે ભમંતો;
આપે રસરૂપ એહ રસમાં રમંતો;
અહના સાગર ડોલે, ડોલો એની લહેરે.

મૂળે એક વસ્તુ, અનેક એ તો કાચું;
સમરસ સધન નિરંજન એ સાચું;
અહના સાગર ડોલે, ડોલો એની લહેરે.

૧૭

માલિકજામનો નિશો ચઢ્યો-ચઢ્યો નહીં;
એકતાર એહ હુનમાં થયો-થયો નહીં.

મોબૂદ દૃષ્ટિવેગ હજી માહરા બધા;
શુન્યમંડળે શમાવી એ ચડ્યો નહીં.

ભિન્નત્વ ભાવ બાળે તારલાનાં ઝૂમખાં,
અદ્વૈત એકજ્યોત સાં જગવી શક્યો નહીં.

આ અનિવ શીતલ ચંદ મધુર ચોર ગર્જતા,
એ અલખાસે એકતા કરી શક્યો નહીં.

આ સૃષ્ટિ માંહી સૃષ્ટ સુગત વિવિધ નાયતાં,
વ્યક્તિત્વ એહ માંહીનું ભૂલી શક્યો નહીં.

આ વિહંગ ભિન્ન ભિન્ન ગાન મીઠડાં દ્રવે ;
અલખગાનમાં ઉતારી એ શક્યો નહીં.

અહાંડ વિવિધ તારતું વાજંત્ર છેડતું,
અંદૈતતારમાં મીલાવી એ શક્યો નહીં.

આ સરિત સરવર ઉદધિ મેઘ મીઠડા ઝરા,
અનેક એકજલ બનાવી હું શક્યો નહીં.

કંઇક આડકોટ ઉભા આલના સમા ;
દેદાર દિલભર અહ્લનો લઇ શક્યો નહીં.

ગુરુએ હાથ શિર ધર્યો, શું ના ધર્યો-થયો ?
સમાધિયોગ ત્રિભુને થયો-થયો નહીં.

૧૮

મારે અંતર અમૃતજી થાય,
ગુરુજી કાંઈ હુંથી ન સમજાય છ. રેક.

વૃક્ષખીજમાં આઘ ખીજ, કે
હશે વિટપનો વિસ્તાર છ ?

કે વૃક્ષખીજ એ ચ હશે અનાદિ ?

એનો બુદ્ધિ ન પામે પાર ;

ગુરુજી ! કાંઈ હુંથી ન સમજાય છ.

નળસ્થળ સૃષ્ટિ કેમ ઉપજ્યાં ?

કાણે એનો કરતાર છ ?

સંગરંગ સૂજનારને કે નહીં ?

દોષિત બ્રહ્મ શું થાય ?

ગુરુ ! કાંઈ હુંથી ન સમજાય છે.

ત્યાં જે જોઈ ત્યાં ભિન્નત્વ જાણે,

એકરસ કહ્યું કેમ જાય છે ?

નભ ગ્રહ તારા જૂઠા જૂઠા ચા,

હું-તું-ભેદ ઉભરાય :

ગુરુ ! કાંઈ હુંથી ન સમજાય છે.

ગુણના ગંજ બધાં, ત્યાં ક્યાંથી

નિર્ગુણ બ્રહ્મ સુહાય છે ?

ચંદ્રસૂરજ ગુણ, સુરતે લેપ એ,

બ્રહ્મા વિષ્ણુ લેપાય ;

ગુરુ ! કાંઈ હુંથી ન સમજાય છે.

જનમોજનમની કલ્પના ફૂડી

તે કેમ રોજી રખાય છે ?

મનવિગુતના વેગ કહો ક્યાં

સ્થળ વિષુ સમગ્ર સમાય ?

ગુરુ ! કાંઈ હુંથી ન સમજાય છે.

આ સંસારના ભાવઅભાવે

સુખદુઃખ દિલમાં થાય છે ;

સ્વભાવસિદ્ધ એ પ્રલક્ષ જાણે,

છાડ્યે ત્રિભુ કેમ છાડાય ?

ગુરુ ! કાંઈ હુંથી ન સમજાય છે.

૧૯

લક્ષ અલક્ષે દોરવાય,

બહાલિડા ! ભરપૂર અહા દર્શાય છે. ૨૬.

ખીજમાંથી વૃક્ષ વાધ્યું,

વિટપે ખીજ અપાર છે ;

ખીજમાંથી સૃષ્ટિ સધળી,

આઘ ખીજ ઝોંકાર;

બહાલિડા ! ભરપૂર અહા દર્શાય છે.

સ્થળસ્થળમાંથી : અનિલ લહરો

અવની ઉરમાં વાય છે ;

અહાને સંગરંગ લાગે નહીં

ઘટઘટ રમતો સદા ય ;

બહાલિડા ! ભરપૂર અહા દર્શાય છે.

અનંત ઉર્મિ ઉદધિમાં ઉછળી

ઉદધિ માંહી સમાય છે ;

અહાઉદધિમાં અનંત અહાંડો

ઐમ ઉછળી વિલાય :

બહાલિડા ! ભરપૂર અહા દર્શાય છે.

સહુમાં વસે, ને સહુથી ન્યારો,

જેમ સૂર્યજ્યોતઝંજાર છે ;

બાહર ભીતર અહા બધે ઐમ,

અહાંડપાર અપાર :

બહાલિડા ! ભરપૂર અહા દર્શાય છે.

કાષ્ઠ મથતાં અગ્નિ વાધે ,
 ચેતે દીપથી દીપ છ ;
 ગુરુ ચેતાવે ચિત્તગારી તો ત્રિભુ
 પ્રગટે એક અદ્વૈત ;
 બહાલિયા ! બરપૂર બ્રહ્મ દર્શાય છ.

૨૦

લક્ષ અલક્ષે લય થાય,
 દેશીડા ! દિલમાં બ્રહ્મ દર્શાય છ. ૨૬.

ઉર્વિ સલિલે, સલિલ અનિલે,
 અનિલ તેજે શમી જાય છ,
 તેજ ગગનમાં, ગગન બ્રહ્મમાં ,
 એમ લયે બ્રહ્મ સમજાય ;
 દેશીડા ! દિલમાં બ્રહ્મ દર્શાય છ.

પ્રાણ મનમાં , મન બુદ્ધિમાં
 કીક કરીને ઠહરાય છ ,
 બુદ્ધિ અહમ્માં, અહમ્ માયામાં ,
 માયા બ્રહ્મે બળી જાય ;
 દેશીડા ! દિલમાં બ્રહ્મ દર્શાય છ.

એક અખંડ ઉગે અવિનાશી ,
 અંતરગત ગોળખાય છ ;
 શુરણા સર્વે શાંત થતામાં
 આનંદધન : ઉભરાય ;
 દેશીડા ! દિલમાં બ્રહ્મ દર્શાય છ.

વિષયવિષયીતું બાન ન રહે જ્યારે-
સ્થિર સંભાધિ સધાય છ ;
દિવ્ય શાંતિમાં સતતા અનુભવ
સતમાં સુરતા સમાય;
દેશીડા ! દિલમાં ધ્રુવ દર્શાય છ.

અલ્પજ્ઞઃ છવ જ્યારે અહમ્મૂઢ છાંડે
સારે બ્રહ્મ સનાતન થાય છ ;
એ જ સનાતન વસ્તુ ત્રિભુ એમ
મરજીવાએ મણાય ;
દેશીડા ! દિલમાં બ્રહ્મ દર્શાય છ.

૨૧

એને સોહમ્ સમજાય ,
સાધો ! એને સોહમ્ સમજાય છ. ટેક.

અંતર ઉજ્જવળ કાયઃ સરીખું
નિર્મળ જ્યારે થાય છ ,
સસારપરની સ્વયંબોધિત ત્યારે
આપે પ્રગટ એ થાય ;
સાધો ! એને સોહમ્ સમજાય છ.

બુદ્ધી આંખે ભમે ખલકમાં,
તો ય જાગૃત ન જરાય છ ;
અંતર ઉઘેલાના જેવું,
પ્રપંચપૂરે નવ ધાય ;
સાધો ! એને સોહમ્ સમજાય છ.

ખુલ્લે કાને વિચરે જગતમાં,
 તો ય બધિર વરતાય છે;
 અનહદ નાદે રહે શ્રુતિ નિત્યે,
 અન્ય શબ્દે ન ચળાય;
 સાધો! એને સૌહર્મ સમજાય છે.

નહિ બન્યત, નહિ સ્વપ્ન સુપુષ્પિ,
 તુર્યાપદ નવ જાણુ છે;
 સકળ સ્થિતિથી એહ નિરાળી,
 એકતાર નિર્વાણુ;
 સાધો! એને સૌહર્મ સમજાય છે.

દુઃખસુખ ને ભાવઅભાવ એના
 બ્રહ્મઅગ્નિમાં ભૂંજાય છે;
 • સ્થિર દીપક સમ ને મહાવર્ત્તિએ
 ત્રિભુ બ્રહ્મ મણાય;
 સાધો! એને સૌહર્મ સમજાય છે.

૨૨

સધન છૂડ મગાન બીતરંગહારમાં બધે;
 અવાચ્ય આનંદમાં હજી બળી શકું નહીં.
 ભરપૂર આ બ્રહ્માંડ સમરસ શાંતિમાં સ્થતું;
 બાણું, તથાપિ શાંતિમાં સ્થ શકું નહીં.
 અથાગ ગભીર વ્યોમ સ્થિરતામાં ફરી રતું;
 ફરી જવાનું સર્વ, તો ય ફરી શકું નહીં.

શમી ગયા શું, શાંતિમાં તમાગ તારલા !
 બાણું એહની કળા, કરી શકું નહીં.
 મૌન શીતળ ચંદ્રિકા બહાર લૂંટતી ;
 બહાર સમજું એ, તથાપિ લઇ શકું નહીં.
 મૂંગા મૂંગા આ શૈલ શાંતિસિંધુમાં ડૂબ્યા ;
 જૂકાતી એક વાર હું ડૂબી શકું નહીં.
 એક પંખીનો ય શબ્દ લેશ ના સુણું,
 અંતરમુખ એ થયાં, હું થઇ શકું નહીં.
 વૃક્ષ સ્થિર આ બધાં, ન પહોં હાલતાં ;
 તદ્દરૂપ તેવું તાન લગાવી શકું નહીં.
 દીસે ન નામ માત્ર વેગ આ અનિલમાં,
 નિર્વેગ શાંતિ એવીમાં ભળી શકું નહીં.
 દૃષ્ટિ સૃષ્ટિ બ્રહ્મ એકતાર સહુ બને,
 સ્થિર સમાધિ ત્રિભુ એ સાધી શકું નહીં.

૨૩

બાનાની પત એવી રે ઝહરતું એ પીયૂષ કરે ;
 અંધારાં અજવાળી રે દિલડામાં દીપક કરે. ટેક.
 મહાપ્રલય મેદાનમાં અગન ચહુદિશ વાય ,
 એહ અગન પ્રાસી જતાં મહેશ નિજ ઉર માંચ ;
 પચાવી એને પ્રીતે રે બલ્લાનંદનો ભાવ ભરે ;
 બાનાની પત એવી-રે.

નહીં અમરતનુ કે નહીં માનવ તનુ મર્યાદ ,
 દેવે વરાહતનુ ધારીને રે હર્યો અમુરનો હિન્માદ ;

નિજ દાઢે ધરા રાખી રે, ઉઢારી એક સ્તુતિ કર્યે ;
જાનાની પત એવી રે.

કુલીનપણાનું કંઈ નહીં, ધરી પ્રચંડ પ્રતાપ,
સોહસ્યંભથી નીકળી રે નૃસિંહ મારે તરાપ ;
મહાલાદને ઉગારી રે નખે અસુરપ્રાણ હરે ;
જાનાની પત એવી રે.

વિશ્વંભરને વય નહીં, નહિ કાળનો સ્વાંગ,
કૃષ્ણ કાલિંદી ત્રાટકી રે નાથ્યો કાળી નાગ ;
ફણે ફણે પગ ઠોઢી રે નાગને મુખડે રૂ.ધર ઝરે ;
જાનાની પત એવી રે.

મહા વિપત્તિમાં ગણે મહામંપતનું મૂળ ;
નિજ કુળ ચાલવ ડાટીને રે કરે કૃષ્ણ નિર્મૂળ ;
મક્ષયવારી પાયરી રે મંહીયા પાછાં અક્ષાડ કરે ;
જાનાની પત એવી રે.

૨૪

જેમાં સહુ સંસાર અનંદઓધ-મચાવતા,
લાં રડતું જરખેજર મલ્યું જાગ્યમાં માહરા.
પ્રભુનું આતું એવું રે પ્રવૃત્તિ એને નવ નડે ;
ધાર્યું જેણે અંગે રે એના સર્વે જન્મ ટળે. ૮૩.

અહો ! એ આતું શું ક્યું ? વિશાળ વ્યોમ સમાન,
અકચકતા નવલખ ગૃહો રે એ મંહી લે આરામ ;
અંતર એને તો થે રે અહમ્માવ ન કદી થે ચઢે ;
પ્રભુનું આતું એવું રે.

અહો ! એ જ્ઞાનાની પતે સૃષ્ટાની સહુ સૃષ્ટિ ;
 નિજ નિજ કાર્યે વર્તતી રે કરતી અમૃતવૃષ્ટિ ;
 જળસ્થળે જીવે સૌમાં રે ઉછળતા શા રમ્ય રમે !
 પ્રભુનું જ્ઞાનું એવું રે.

અહો ! એ જ્ઞાનાની પતે અનિલજીવનના ઝોધ
 પોષે સહુ બ્રહ્મડના રે ભાતભાતના ભોગ ;
 નયન લહેરાતાં લહરે રે મીઠડાં એનાં 'મોજાં' વડે ;
 પ્રભુનું જ્ઞાનું એવું રે.

અહો ! એ જ્ઞાનું શું કયું ? ઉદ્ધિ બની ગંભીર
 અનહદ શક્તિએ ઉછળે રે અનહદ શીતળ નીર ;
 નાત્રે ઉપર ચાલે રે, ઉરમાં જીવજંત વાસો વસે ;
 પ્રભુનું જ્ઞાનું એવું રે.

અહો ! એ જ્ઞાનાની પતે પેહાડ ઝાડ યોગાનં
 વિધવિધ ઉગે વનસ્પતિ રે સુમન વેલી ભૂંગંગાનં ;
 જડચેતનનાં સહુનાં રે અંતર માંહિ તૃપ્તિ રમે ;
 પ્રભુનું જ્ઞાનું એવું રે.

૨૫

અવજનના તારમાં તારો મિલાવી તાહરા હું દે ;
 સુરો ઉચા નીચા મધ્યમ-જન્યે એવા બળવા દે.

પ્રભુ ખંચેથી ખંચાવું, દીલા મૂક્યે દીલા ચાવું ;
 ચહે એવું બની રહેવું ; જન્યે એવાં બળવા દે.

કદી સાંજે સતારે, કે કદી મધ્યાહ્ન મધરાતે,
 કદી ચે પાર તહેવારે, જન્યે એવાં બળવા દે.

પણે પરમાત્મની બધી થે વહે, અમૃતના અંશો ;
સહુ થે માંગલિક માની બને એવા બળવા દે.

કદી ઉંચા ચઢી પહાડે નીચે નવખંડને ન્યાળી
ગમીનાં નેત્ર ભીનાંમાં ખળે એવા બળવા દે.

કદી ભવ્ય વ્યોમને ખોળે તારાંત્રિયા ઝૂમખાં ઝૂંચે,
અહો ! એ ઝૂમખે ઝૂલતાં બને એવા બળવા દે.

અને કંઈ વાયુની લહરે, પરમ પરિમળ બધાં રેલે,
વહતાં લહર એવીમાં બને એવા બળવા દે.

કદી રમ્ય આગતા ક્યારે કુળાં ફૂલડાં રતિ સ્નાને,
ઝીલે ભુંગ ગુજતાં, સાં થે બને એવા બળવા દે.

કદી મદમસ્ત ઉદધિમાં તુષાનો વીંઝતાં મોજે
ચીરાતી કિસ્તિમાં ખેશી બને એવા બળવા દે.

કદી મહેફિલ મોટીમાં, કદી બાઝારગિરદીમાં,
કદી એકાંત સુખદુઃખમાં બને એવા બળવા દે.

૨૬

ખરતાં જૂનાં પાન નવીન તરવર ધારતાં ;
એવાં દેહનાં દાન જન્મ જન્મ હવેને મળે.

વળી ઉદધિમાં જેમ અનેક ઉછળે ઉર્મિઓ,
અનેક પ્રહાંડ એમ વણસીમ ઉછળે આત્મમાં.

નાનામોટા લોઠ અસંખ્ય ઉછળે ને રામે ;
અનંત હવેની ઝોક ઉગે ને એમ આપમે.

પૃથ્વી બ્યોમ ને સ્વર્ગ અંતરિક્ષ આદિ આ બધું,
દેવ-મુનિનો વર્ગ, પળમાં પ્રલયે સમી જતાં.

એ આગળ કોણ માત્ર મર્ત્યજીવન હું માનવી ?
ગદાં જેનાં ગાત્ર, અંગઅંગ અળખામણાં.

હાડ માંસ રૂધિર મેદ શુક ચર્મે મઢયાં ;
એણું ગંદું શરીર ; ચમારપણું છૂટી ગયું.

વહાલા ! ન કરીએ વહાલ ચમારપણાના સંગતો ;
જૂઠી એ મોહજાળ અનેક જન્મ બાળી મૂકે.

પ્રથમ સૃષ્ટિ સજગાવ, દૃષ્ટિમાં મૂક દાહ ટુંડ
જૂનો મંત્ર જગાવ મનની કલના મૂકીને.

૨૭

માનવ જાત મહેમાન, મહેમાન નિશ્ચિની મેદની ;
અનંત એનાં અવસાન સાધુ ! સલ લોહે કયાં.

આવેલ અતિથિ એને આદર દેજો રે,

મહાજન ! મીઠપે મળજો રે ;

પ્રેમાશ્રુએ એનાં ચરણ પર્ષાળી રે

થોડાં થોડાં થઈ જાજો રે ;

આવેલ અતિથિ એને આદર દેજો રે.

જાંત પૂછતાં તમને જાહેર થાશે રે,

એ છે અજન્મા જોગી જૂના રે ;

ચંદ્ર સૂરજ સૃષ્ટિ અનિલે નહોતા રે,

મેરામ પ્રવાસી ને દીનાં રે ;

આવેલ અતિથિ એને આદર દેજો રે.

શૂન્ય સેજલડીએ કંઈ બુઝા મૂતા રે ;
 આપે અણધાર્યા ઉડી લાંથી રે
 અવધૂત વેશે એણે અટણ માંડ્યાં રે,
 જાતું છે સાં આળ્યા ન્યાંથી રે ;
 આવેલ અતિથિ એને આદર દેજો રે.

થોડીક પળને માટે થયેલ પરોણા રે,
 રખે ઉછું એમાં કાંઈ રાખો રે ;
 વીતી વેળા તે પાછી હાથ ન આવે રે,
 રખે હારતાં જન્મ બાધો રે;
 આવેલ અતિથિ એને આદર દેજો રે,

પંખીના મેળા જેવો મેળો છે એનો રે,
 ઉડી પ્રભાતે મેરામ જાશે રે ;
 કોટી ઉપાયે પાછા મળશે ન કો દી રે,
 બહુલમ રોક્યા ના રખાશે રે;
 આવેલ અતિથિ એને આદર દેજો રે.

રેણુ અંધારી માટે રોકાઈ રહ્યા છે રે,
 મજલ કરી છે એણે મોટી રે ;
 કૃપા કરીને ત્રિજુ તમ ઘેર આવ્યા રે,
 મુકામ નાંખેલ કોટાનકોટી રે ;
 આવેલ અતિથિ એને આદર દેજો રે.

૨૮

તું-કેસરીને બંધન કશું ? મમતાજળ તોડી દે,
 તારી સ્વતંત્રતા કારણે ગિરિગુણ વેરી લે ;
 તું-કેસરીને બંધન કશું ?

કેસરીકુળની મર્યાદા એ, આલે ગર્જન થાતાં .
શિર પછાડીને મરે, 'બ્યોમે વીજ ચમકતાં ;
તું-કેસરીને બંધન કશું ?

આત્મ સામા ધૂરકે બાલે, બંબક શિર દે ટકારા,
ભાંલું ખીજવેઃખીખી કરી, નાર બતાવે નિજ નોરા ;
તું-કેસરીને બંધન કશું ?

કેસરીકુળની મર્યાદા એ, ઉડી એક ફક્તગે
કુંભરથળ ચીરે હસ્તિનાં, પંજે રક્તમાં રંગે ;
તું-કેસરીને બંધન કશું ?

જો ને નીચ ચાંડાળ ચાં માંસ મુડદાલ નાંખે,
ખિલી મુશકની સમ ગણી એક લાડીએ હાંકે ;
તું-કેસરીને બંધન કશું ?

કેમ કસે બહાલા ! ફક્તમાં ? તારી તુલના નથી હાં ;
ખીજર પંજે તોડી ત્રિશુ હોઇ જ વન કેરો રાજ ;
તું-કેસરીને બંધન કશું ?

૨૯

કેસરિયાં કપડાં કરી ધર્મને ચુકે ઉભો થા ;
ખુલી સમશેર શાજની લઇને રણમાં ધસી જા ;
કેસરિયાં કપડાં કરી.

દેવને દુર્લભ ચુક આ બહાલા ! સમય ન ચૂકે,
તેમ ચલાવ્યા વિણ આડિ તારો કેડો ન ચૂકે ;
કેસરિયાં કપડાં કરી.

પાંચે પાદરમાં દેવો પડ્યા. અનુગળ સૈન્ય અધોરી ;
નગરના ડોહ ને કાંગરે ફૂલ કરતા બળજેરી ;
દેસરિયાં કપડાં કરી.

રાજભુવન સુધી આવિયા કરમાં લઇ કૂર ફાંસા,
ચેત ! આ આવી અંતની થડી, વસમી સુણ અરિવાયા ;
દેસરિયાં કપડાં કરી.

જો ! શયતાન સેનાપતિ હવે તારી ગમ આવે,
તેગ પ્રકડ, નહિ તો તે તો બનોભવ ફેદી બનાવે ;
દેસરિયાં કપડાં કરી.

નાખશે તને મોહકૂટીમાં, નિગિરના કુંડે રોળાવે ;
ઉઠ ઉઠ, નહિ તો આવી રહ્યું, ત્રિભુ કેટલું ચેતારે ?
દેસરિયાં કપડાં કરી.

૩૦

હમારા દેશમાં જાતાં હમોને કોઇ ના રોકે ;
હતા મહેમાન એ દિનના, હમોને કોઇ ના રોકે.
હતું પ્રારબ્ધમાં જેવું, બની આવ્યું બધું તેવું ;
હમારૂં ભોગવ્યું ભાવી, હમોને કોઇ ના રોકે.

હયા કંઇ વરણની વાતાં ચઢી તમ આંગણે આવ્યા ;
તમે ચે યોગ્ય સત્કાર્યા, હવે જો બાપુ ! ના રોકા,
તમારાં સૌ ઋણો માંહી હમારા સૌ ઋણો બાબ્યાં ;
તમારા આંગણાં માંહી ઉઘાવી પાપ, ના રોકા.

હમારે જે શિરે બોલે, તમારાં તે જીવન નિરખ્યાં ;
અધો એ બોલે ઉતારી ઉગવો, આવ, ના રોકા.

તમેએ ભાવતું દીધું, હમેએ ભાવતું કીધું ;
 હમારા ભોગ આપ્યા છે હમેશાં, ના હવે રોકા.
 તમારા ભાવની લિઝુંત હજી આ ઉરમાં સાથે ;
 તમેને સાલશે એવું, રખે ! તો ના હવે રોકા.
 હમારૂં ઉર જો બહાલાં ! તમેને મીઠું બાવ્યું,
 તમારી ભૂમિમાં તો એ મૂકીને જાણું, ના રોકા.
 તમેને સોંપશું સંધા ઉતારી અંગના જામા ;
 હમે નિર્બંધ વહી જાણું, હમેને ના હવે રોકા.

૩૧

સોહમ સાધ્યે તને સાહેબ મળશે રે,
 ખલકધણીની ખજારો પડશે રે ;
 અંતર બાહર બધે એ બહુનામી રે,
 એક અન્યુતે ચિત્ત કરશે રે ;
 સોહમ સાધ્યે તને સાહેબ મળશે રે.
 પરવરી રહ્યો મલુ પૃથ્વીને રૂપે રે,
 તારૂં રથૂલે બન્યું એવું રે ;
 જેવું એ તેને દેવું સોંપી સદાતું રે,
 ચિંતવન બીજાતું કરે શેવું રે ;
 સોહમ સાધ્યે તને સાહેબ મળશે રે.
 વારી-અનિલરૂપે વિલુ એહ વાધ્યો રે,
 રૂધિર પ્રાણુ બધું તારૂં રે
 એવું છે માટે એને આપી તું દે ને રે,
 બની જા પ્રહાણનો ઉતાર રે ;
 સોહમ સાધ્યે તને સાહેબ મળશે રે.

અગત-ગગતરૂપે કાગતા આદિયા રે

છવાયો ચાંદ લોકે આપે રે ;

જડરા-જડન જલુ એનું કે તારું રે ?

એનું , તો તુને તેને સોપે રે ;

સોડમ સાધ્યે તને સાહેબ મળશે રે.

સચરાચર સંધું તણુ ગુણે સંધાયું રે ,

માલિકનાં એ ગુણુ માને રે ;

તારા થે ગુણુ એના , માટે દે એને રે,

નિર્ગુણ હોય થઈ જ ને રે ;

સોડમ સાધ્યે તને સાહેબ મળશે રે.

અજગરને રહેવું આનમલક્ષી રે ,

હરિષ્ચંદ્રા શું હિત કવું રે ;

તું હી સત્ય એક તું હી અખડ અણી રે,

સલ ત્રિશુ સોડમ કવ્યવું રે ;

સોડમ સાધ્યે તને સાહેબ મળશે રે.

૩૨

આસ-ઉઆસે સાધુ ! સોડમ સાધો રે ,

અંતર કિન્નરા એથી યાશે રે ;

ખીલ-અભાંગ કેરી પાર પરિણત રે ,

લાં તને સીધા, લઈ જશે રે ;

આસ-ઉઆસે સાધુ ! સોડમ સાધો રે.

પ્રભુપરાયણ હવે દિલદાને કર્યું રે,
 કલના ઉઠંતી છોડી દેવી રે ;
 આવવા ન દેવી પાછી સ્વપ્ને થ એને રે,
 છે એ નાગણ કાળી જેવી રે ;
 શ્વાસ-ઉશ્વાસે સાધુ ! સોહમ સાધો રે.

નિશ્ચળ વૃત્તિએ તને નિબનંદ મળશે રે,
 ચંચળ મનને સ્થિર સ્થાપે રે ;
 એહ અલખને જ્યારે લક્ષમાં લેશે રે,
 તુર્ત શમશે ત્રિવિધ તાપે રે ;
 શ્વાસ-ઉશ્વાસે સાધુ ! સોહમ સાધો રે.

ગાઠ સુપ્રભિ જેવો સંસાર બાધો રે,
 સ્વપ્નાં તને શન્ય સમજશે રે ;
 ભારે તુંમાંથી જ્યોતિ ઝળહળ જાગી રે
 સચરાચર ભરપૂર ભાસે રે ;
 શ્વાસ-ઉશ્વાસે સાધુ ! સોહમ સાધો રે .

અલખ મળ્યાની બાપુ ! એવી અંધાણી રે,
 હુંપણાનું ભાન મૂળે ન આવે રે ;
 સમરસ શાંતિ એને અંતર બાહર રે,
 એકરસ સુરતા જામી જાવે રે ;
 શ્વાસ-ઉશ્વાસે સાધુ ! સોહમ સાધો રે.

સદ્ગુણાતીતમાં જેણે તાર મિલાવ્યા રે,
 તે મહજ સમાધિએ સૂતા રે ;

આવાગમનનો ત્રિભુ દેરો મટાડી રે
 સાધુડાં જુગેજુગ છલ્યાં રે ;
 શ્વાસ-ઉશ્વાસે સાધુ ! સોહમ સાધો રે.

૩૩

ભીતર સમૃદ્ધિ અનહદ ભરી, જોવી હોય તો તું જોઇ લે ;
 ભવની ભાવઠ ભાગુશે, અભય અખૂટ એ લેઇ લે ;
 ભીતર સમૃદ્ધિ અનહદ ભરી.

નહીં ચિરાગ સૂર્યચંદ્રના, નહિ નૂર તારાખખના ;
 બહારતું એમાં કંઇ નહીં, એ તો નૂર છે અંતરનાં ;
 ભીતર સમૃદ્ધિ અનહદ ભરી.

નોખત શીંગી તંસૂર નહિ, નહીં ઉદધિઅવાજે ;
 સાજ બિનાના સુર તું સુણી લે, અંતરમાં વાજે ;
 ભીતર સમૃદ્ધિ અનહદ ભરી.

હીરા માણેક નહિ મોતીડાં, નહીં ખનિજ કથુંથે ;
 મૃત્વીમાં નથી એવું અંતરે જોઇ લે ઝબકે, ઘણુંથે ;
 ભીતર સમૃદ્ધિ અનહદ ભરી.

નહિ પીણું શામણું ચેત કે નહિ રંગ જ્યોત ગુલાબી ,
 બહારનો રંગ એકે નહીં, જોઇ લે અંતરની જ્યોતિ ;
 ભીતર સમૃદ્ધિ અનહદ ભરી.

જે જોઇએ તે તુજ આત્મમાં, ભૂલે બાહર ના ભમવું ;
 ત્રિભુવન ગેખી ધુનમાં નિશંદિત મસ્ત પડી રહેવું ;
 ભીતર સમૃદ્ધિ અનહદ ભરી.

૩૪

સસ્ય ગંગા શબ્દની સાત રે,
વીરા ! ધરતું હૃદયમાં ધ્યાન રે,
બહાલા ! મનથી મગતા મૂકિયે એ છ. ટેક.

બ્રહ્મમાં કલ્પિત કાળ છે રે,
કાળમાં ઇંદ્રાદિક થાય ;

મૃગવારીના આધમાં
એમ ચૌદ ભુવન ઉભરાય રે
બહાલા ! મનથી મગતા મૂકિયે એ છ.

કલ્પિત સૃષ્ટિ બ્રહ્મમાં રે,
કલ્પિત બ્રહ્મા એનો પાપ ;
અસંખ્ય અજ એવા યદ્ય ગયા,
ભરે વેદપુરાણ એ સાખ રે;
બહાલા ! મનથી મગતા મૂકિયે એ છ.

કલ્પિત સૂર્ય તે ચંદ્ર છે રે,
કલ્પિત તારાઓનાં વૃદ્ધ ;
મહાપ્રલયના મેલનમાં
એતું નિકળતું સુણ્યું નિકંદ્ર રે ;
બહાલા ! મનથી મગતા મૂકિયે એ છ.

વાણી એ કલ્પિત બ્રહ્મમાં રે,
વર્ણન કરશે શું વેદ ?
પરાની એ પરા પોહોંએ નહીં,
ક્યાંથી લઈ શકે યુદ્ધિ એ ભેદ રે ;
બહાલા ! મનથી મગતા મૂકિયે એ છ.

અમરિપિત એક બ્રહ્મ છે રે,
 સ્થિર સ્વરૂપે સદા ય ;
 સિદ્ધ કરે એ સમાધિએ,
 સત્ય શબ્દની પદ્મજો ખડાંય રે ;
 બહાલા ! મનથી મમતા મુકિયે એ છ.

૨૫

સાધુ ! બીતરતું સદુ બહાર રે,
 સ્થાને સ્થાને એ બ્રહ્મવિહાર રે,
 સાધુ ! મનવા એ લહેરે માણતા એ છ. ટેક.

આહું કનક પથરાય આ રે
 જોને ! સૂમંગળની માંભ :
 જગતું જીવન એ જોને,
 રવિ માંહી એ જ્યોત સદા ય રે ;
 સાધુ ! મનવા એ લહેરે માણતા એ છ.

જોને ! લીલમલીલાં જાણ્યાં રે
 એહ લહેરે બ્રહ્મત ;
 પ્રગટ્થલી બૃદ્ધી રહ્યાં,
 એ સદુ બીજ જીણે સોઢે તંત્ર રે ;
 સાધુ ! મનવા એ લહેરે માણતા એ છ.

જોને ! અનિલ શીજો આ પળે રે
 તૃપ્ત મુગંધિત વાય ;
 સ્થાને સ્થાન બહેદી હૃદયાં,
 રહી મુગંધ મુમનની માંભ રે ;
 સાધુ ! મનવા એ લહેરે માણતા એ છ

જોને ! હલકે ભર્યા ઉછળે રે

આદ્યુત સુર ગર્જન ;

અહુદિશ એ બેદી વહે,

શાખદખલે સહુ શખદ ઉઠત રે ;

સાધુ ! મનવા એ લહેરે માણુતા એ છ.

તું જગત ને સૃષ્ટિઓ રે

દિશા કાળ કહો જોડ ;

ત્રિભુ અક્ષરે સહુ રમી રણાં.

વસ્તુ અક્ષરાતીત છે એહ રે ;

સાધુ ! મનવા એ લહેરે માણુતા એ છ.

૩૬

વીરા ! ભીતર ખાહર એક રે,

જ્યાં ત્યાં વ્યાપક એક અલેક રે,

વીરા ! એક જ્યોતિનાં અજવાળિયાં એ છ. ટેક.

મોજાંની માળ મહાસાગરે રે

ઉપરા ઉપરી દ્રવંત ;

એકખીજ આથડે-ભજે,

શાંત એ મંદી વારી દીસંત રે ;

વીર ! એક જ્યોતિનાં અજવાળિયાં એ છ.

જોને ! વાયુની લહરીઓ રે

શીળી ઉઠી કાંઈ વાય ;

ગર્જ-ધૂમે વંટોળિયા,

સહુમાં વાયુ તો એક જણાય રે ;

વીરા ! એક જ્યોતિનાં અજવાળિયાં એ છ.

કોલે તરુવર ઝૂલતાં રે
 વિધવિધ ધરીને આકાર ;
 કડવાં-મીઠાં, રંગરંગનાં,
 એમાં અચ્યુત રસ નિર્વિકાર રે ;
 વીરા ! એક જ્યોતિનાં અજવાળિયાં એ છ.

ઉંચાનીચા કાળા પર્વતો રે
 શુદ્ધ ખીણ ને યોગાન ;
 ધાર-હુંગર ને ટેકરા,
 સહુમાં માટી રહી છે સમાન રે ;
 વીરા ! એક જ્યોતિનાં અજવાળિયાં એ છ.

એમ આ અહ્માંડ બહુરૂપી રે
 વિધવિધ વપુએ વિલસંત ;
 શુદ્ધ અક્ષ ત્રિભુને દિલે
 શાંત નિરવધિ નિત્ય દીસંત રે ;
 વીરા ! એક જ્યોતિનાં અજવાળિયાં એ છ.

૩૭

હું નહિ, તું નહિ, આબ પૃથ્વી એમાં કશું નહીં ;
 એ સહુ સુર અમાપ, સાચો માલિક સુરાસેહ.

અમેદ વસ્તુ એક અનુપમ, શિવશક્તિ નહિ કોઈ સત્તા,
 દેવદત્તજમા વાણ ન એમાં, કાળસ્થાનની ન એહ કથા.

નહિં ઉદધિ સરવર નદીઓ કંઈ, નહિ ઝરણાં આ ઝમઝમતાં,
 પવનવદન એમાં નહિ કશું યે, હે મન ! સહુ ખોટી ઝમણા.

નહિ તરુવર પર્વત કે પ્રાદા , ગગનચુદ્ર મંહી જે દૂર્મતા,
 નહિ આકૃતિ , નહિ માપ જ એમાં, હે મન ! સહુ ખોટી ભ્રમણા.
 સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ નહિ કંઈ , નહિ મંડળ સૂરજચંદ્રનાં ,
 દિશાકાળમાં એ નહિ આવે , હે મન ! સહુ ખોટી ભ્રમણા.
 નહીં જ્ઞાની કે જ્ઞાન જોય કંઈ , ત્રિપુટિ બધી એ સાવ વૃથા ;
 અતીત પુરૂષ એમાં કેમ ઉતરે ? હે મન ! સહુ ખોટી ભ્રમણા.
 હું નહિ , તું નહિ , નથી કોઈ એં થયાં થતાં કેં થાવાનાં ,
 અત્યંત નિરંજન અઅધૂત જ્યાં લાં એક અનેકરૂપે રમતા.

૩૮

સમર તું ઉરમાં સંધે ભરેલો ભાવ છે આહ્વી ;
 મૂકે તું દૃષ્ટિ તારી ત્યાં મળે રસ એ તને આહ્વી.
 પ્રથમ નિજને તું ભૂલી જા, જગતના ભાવમાં ભળી જા ;
 જગાવી મંત્ર જૂનાને જપી લે જાપ એ આહ્વી.
 ઊંડા આવેગ ઉછળે છે, હલ્લે તું ખંજરે તેને ;
 ફરી ઉડે નહીં એ જો, ઉગે તો વૂર એ આહ્વી.
 સૂતાં મંદિર ફરી દે સૈા , દશે ચે દ્વાર વાશી દે ;
 ભીડી દે ભોગજો સંધી, નિરખ તો જ્યોત એ આહ્વી.
 મૂકીને બહાર મસ્તાની ભીતરના ભાવમાં રમ તું ;
 પછી દિલ વશ તને વતે, પીઓ રસ તો સદા આહ્વી.
 પ્રથમ એ કાંક ગૂંગળાશે, પછી બસ શાંત થઈ જશે ;
 પરમ પાંખે ઉડતાં એ મળે પીયૂષ તને આહ્વી.

ત્રિકૃટિ સ્થાન પર તારે જરા, થોભાવતું એને;
 અને કર શુદ્ધ લાં સ્નાને, મળે રસ તો તને આહી.
 અહા ! શી બહાર લાં લેવી ગગનના તારલાઓની !
 ગભીર શા તેજના ભજૂકા છૂટે ! લાં લે મગ્ન આહી.
 બજે હુંદુભિ દેવોના, સિનારો સૃષ્ટિના વાગે,
 ગભીરા સુર ઉત્તરિના, સુણી લે શબ્દ એ આહી.
 પછી બસ લાં હરી બનવું, ધીમે લય એહમાં થાવું ;
 મગ્ન એ મુખ શું ગાઉં ? ત્રિભુ : લે હરેર એ આહી.

૩૯

પરાપારનો ભેદ બહાવિડા ! વરણી શકે નહિ વેદ ;
 અમલખ લખ્યામાં કેમ આવશે ?

બહાવિડા રે ! શું સમજાવું ?

જોને ! અનંત વ્યોમ અપાર, દશે દિશ અનંત ગંભીર વિસ્તાર;
 એને મુઠ્ઠીમાં ટોણ સમાવશે ?

બહાવિડા રે ! શું સમજાવું ?

જીવનવૃષ્ટિના ઓઘ, બહાવિડા ! જીવનવૃષ્ટિના ઓઘ,
 જીવપિપિલ કેમ એ માપશે ?

બહાવિડા રે ! શું સમજાવું ?

સાત સાયરનાં પૂર ભરજક જલકી જાયે વર,
 કેમ પંખી યાંચે પી જશે ?

બહાવિડા રે ! શું સમજાવું ?

ત્રિભુ લાગી શબ્દની દોર, બહાલિયા ! જામી રહ્યો એકંતર ;
કોઈ મુગરાં જન. એ પ્રીતશે ;

બહાલિયા રે ! શું સમજાવું ?

૪૦

વિશ્વંભરનો શંભુ મેજો બોમ તારલા મકચકતા,
નીચે ઉર્મિ લીજો ગલીચો, સંત બપલાં પૂવણ ભરતા.

ચંદ્રસૂર્ય એ ચોટ્ટીવાળા હરનિશ એ પહેરે ભરતા,
મધુરા પવનો લહેરે લહેરે સ્વચ્છ ભૂમિ સંધી કરતા.

ઝમઝમ શબ્દે પહાડી ઝરણાં નલગાન મીઠકું કરતાં ,
બુલબુલ તાન ગિલાવી સાથે લીલામૃત જનમાં ભરતાં.

ઘોરલીધરની ઘોરલી જેવા વાંસમાંથી મુર સરસરતા,
નાટારંભ કરે ગોપી સગ નાચુકડી નર્તની લતા.

તરુવર સંધાં મહાવર્તી સમ સાધિ સમાધિ સ્થિર રહ્યાં ,
પાંખપાંખમાં ગૂંથી પંખીઓ એ શાંતિ માંડી શમતા.

જૂઠાવ એમાં જીવન તાહરે, શાંતિસિંધુની લહર મંહી,
ત્રિભુ બહાલિયા ! ને જોછો, પરિવ્રજની ત્રિભૂતિ ત્યંહી

૪૧

અમર ભૂમિના સંત ઓલિયા , સંસારથી અવળા રંગો ;
દિવસ મંહી રજની જૂવે, હૃદયમાં જૂવે શોકઅંગો ;

અમર ભૂમિના સંત ઓલિયા.

સંસારસાગર સુખનો લાગે હલાહલ ભરિયો,
મનસુખનાં મોજાં મંહી ઊંડી દુઃખની ઉર્મિઓ ;

અમર ભૂમિના સંત ઓલિયા.

વાળાં વાગે વિધવિધનાં, મુણી, મંગળશબ્દ, એતે
રુદ્ધ તણા મુર મોઝરે, ગળે અચુઓ નેતે ;
અમર ભૂમિના સંત ઓલિયા.

અગનપલિતો કરમાં લજ્જા નિજનું બધું યે પ્રજ્જળે,
આખ હડાવે તેમ અંગમાં શાંતિ અદ્ભુત ભાળે ;
અમર ભૂમિના સંત ઓલિયા.

એ શાંતિ હદખેહદ ભરી, કાળના માપ ન માપે ;
હિપાડયાં ત્રિભુવન પાવનાં, વધતાં આજે જ આજે ;
અમર ભૂમિના સંત ઓલિયા.

૪૨

શૂરા સંત કોઇ ચિન્હે અલસને, અંતર અહમ્પદને ટાળે,
મગન મસ્ત થઇ શરે શરીર, અલખઅખાડમાં મહાલે.

બની મોહળા રાગરોગથી બધાં કર્મનાં બી બાળે,
મન-ઇન્દ્રિયનો વેગ શમાવી અંચળ ચિત્તને પરજ્જળે.

સ્મૃતના રસને ડેળું મારે, પ્રેમધર્મ હૃદયે પાળે,
શીલસંતોષમાં શૂરાપૂરા, હૃદયે જોડે, સત પંથ ચાલે.

અટન કરે નહિ, રહે એકલા, કોઇ શું દિલ ના દિલ ભેળે,
નિર્બંધ યોગી અટંગી એવા નિઝનંદમાં નિલ ખેલે.

જાપે અજપા લાપ સદા યે, હરખે અનહદમાં ચાલે,
પીએ પ્રેમરસ, ચઢે ખૂમારી, હનરે નહિ એ કોઇ કાળે.

તાળી લગાવે ગગનગુફામાં, અધર તખ્ત આસન વાળે,
મહાવર્તી એ સ્વતંત્ર વર્તે, અલ્પદર્શી અલ્પમાં મહાલે.

૪૩

અલખ નિરંજનનો જૂનો ગગનઅખાડો ;
અચળ મહાયોદ્ધા એમાં અનંત અક્ષાડો ;
અલખ નિરંજનનો.

વ્યાયામ કરતાં ગયા જુગજુગ વીતી ,
નિયમિત અચળ પ્રભુમાં કરતાં પ્રતીતિ ,
અલખ નિરંજનનો.

હગલે ને હગલે એને પ્રેમ કરે શો !
અનહદ ધુનની શી બહાર મચવતો !
અલખ નિરંજનનો.

એ ધુન સાથે જો છવ ! ધુન તારી ભેજે ,
જન્મમરણથી તું મુક્ત થાય મેજે ;
અલખ નિરંજનનો.

૪૪

નિજ રૂધિરને યજ્ઞ તૃપ્ત કરી ત્રય લોકને ,
મુર સહ કરીને લગન , શુન્ય ભેદી શરા ચઢે.

મારી જ્ઞાનસ્મૃતિ ફરી જાગી ,
આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં ;
મારી ગયેલ સમૃદ્ધિ લાધી ,
આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં. ૨૬

બહાલિડા ! લોહભેડી આ મગતાની તોડી
મહારી મુરતા અદ્ધે ભેડી ;
આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં.

બહાલિડા ! તિમિર ઘોરનાં કાળજી ફૂડાં ,
 એમાં હતાં ભૂતડાં ભૂડાં ;
 આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં.

બહાલિડા ! અર્કચામવાસે ભૂત ગયાં શીટી ,
 એં તેા અમરમંડળી દીડી ;
 આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં.

બહાલિડા ! ઘેર અન્ન આ વ્યોગ તૂટી પડતું ,
 મારે શિરે ખડ્ગ વીઝતું ;
 આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં.

બહાલિડા ! એ તો પીયૂષની કરે વૃદ્ધિ ,
 રસ અજળ્ય કરે કંઈ સૃષ્ટિ ;
 આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં.

બહાલિડા ! ઘેરા ધૂવડ ધૂરકતાં'તાં ,
 સૂની સંધ્યા શુન્ય કરતાં ;
 આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં.

બહાલિડા ! ધૂવડ શીટી કોયલ મરત ગાતી ,
 આ ઉરે હલક ન સમાતી ;
 આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં.

બહાલિડા ! ભરતા વ્યાજો તિમિરમાં ફૂંકાયા ,
 એહ સુખથી વરસતી જ્યાણા ;
 આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં.

બહાલિડા ! વ્યાજ શીટી બન્યાં એ અમૃતઝરણાં ,
 દ્રવે અખંડ પ્રલની કરુણા ;
 આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં.

બહાલિયા ! ધરતી વ્યોમ ન દિશ એકે દીસતી ,
કંઈ વનવેલી ન વિલસેતી ;

આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં.

બહાલિયા ! ડાળી ડાળી 'સપ્તિની રહી ઝૂલી ,
ત્રિભુ શ્રદ્ધાકૂલે રહી ફૂલી ;

આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં.

૪૫

અનંતતાના અંશ અનંતતામાં ભેળવી
સુરસસંગ નિઃશંક હૃદયે વિરલા માણુશે.

શટકતો ફરે સદા તું-નામ ઉપરે ;
બાતિલ જહાંથી થયો તું-નામ ઉપરે ,

લૂંટાવી બાદશાહી , કોડી હાથ ના મહું ;
ફકીર થઈ ફાકા કરે તું-નામ ઉપરે.

બજના, અખૂટ સૂર્યઅંધારાના ,
ઉગવું એની રોશની તું-નામ ઉપરે.

અનેલલહરે ઝૂલતાં આ વિટપ બાલુકાં,
કરે અદૌર આંખથી તું-નામ ઉપરે.

સુમનસુમન ભૂંગ તણી ધુન જામતી ,
બમ્બું એહ ઘંટડી તું-નામ ઉપરે .

વિહંગના આલાપ વન ગમ્મવતા મીઠા ,
ઉતારે એથી આરતી તું-નામ ઉપરે.

અંમરવતીના ગોખ સમે દાગમહેલ આ
એનો હવે હવન કરે તું-નામ ઉપરે.

પુનિત ભાવથી ભરેલ સ્વર્ગકપવતો
સર્વ એ ઓવારે હું તું-નામ ઉપરે.

જલાતું હાડકોટ રૂધિરથી દોભી દોભી,
આદ્યતિ અંગની દહીં તું-નામ ઉપરે.

દમગદમ હું લખગતપનેચ્ય જથી જથી
કુરગાની ત્રિભુની કરે તું-નામ ઉપરે.

૪૬

જામે માઝમ રાત, સૃષ્ટિ એ ગ્રન્થમાં સમી ;
એમાં અચળ નિવાત રાશની સુર જગાવતો.

દીપક કરે રે, દિવમાં દીપક કરે,
મારો સાધુ દિવમાં દીપક કરે એ છ. ૨૬.

મધ્ય રાત્રિના મેદાનમાં રે નવ અંડ નિશ્ચ કરે ;
આપે જલાવી વ્યોતને અંતરપડળ હરે ;
મારો સાધુ દિવમાં દીપક કરે એ છ.

,પહાડી પવન કર્યો પાયરો રે, દેંક્યો તિમિરદળે ;
ઝપટ આવરણુ એ દીપને દોઢ દી પાછો ન કરે ;
મારો સાધુ દિવમાં દીપક કરે એ છ

ઉડુગણુ શાશી રવિ ફૂટીતે રે છણી સ્નેહ નિજ કરે,
ફૂચા તિમિરે ફેંકી દધ દીવેલ સભર ભરે ;

મારો સાધુ દિલમાં દીપક કરે એ છ.

કાળ કળાડી કાપિયો રે એની 'ઝાળે જાળે ,
પૂદણંઓ વિધવિધ વિશ્વનાં એમાં ઉડતાં બળે ;

મારો સાધુ દિલમાં દીપક કરે એ છ.

ધટ્ટાં ઉર્જવળાં કરી ગયો , આત્માની જ્યોતિઓ ઝમે ;
ત્રિલુ તલપ બધી બૂઝવી નિલ નિલ નમણો કરે ;

મારો સાધુ દિલમાં દીપક કરે એ છ.

૪

આ નં ૬

અલખ સુરદરબાર ચિત્તવૃત્તિ નવ સંચરે ;

બંધ થયેલાં બાર કેમ કંઈ કહે ઉઘડે !

“અલખ નિરંજન આવે, મારા દાતા ! દિલમાં દીપક કરાવે રે ૭ ;

સ્નેહપાત્ર સભર રસ ભરિયું, નેહનીધાંએ પ્રગટાવે,

મારા દાતા ! દિલમાં દીપક કરાવે રે ૭.

આઃહરપાત્ર મેં વિરાગઅગનમાં ફરી ફરી જ્વાળે પકાવ્યું રે ૭ ;

તારા વિરહનાં અંશુરૂધિરે અનહદ પાણી ચઢાવ્યું,

મારા દાતા ! દિલમાં દીપક કરાવે રે ૭.

અહમ્ સાથે અંસકારધાતુ લઈ બ્રહ્મએરણે ચઢાવ્યું રે ૭ ;

જ્ઞાનહથોડે ટીપી ટીપીને અનુપમ પાત્ર બનાવ્યું,

મારા દાતા ! દિલમાં દીપક કરાવે રે ૭.

‘તું હી તું હી’ પોકાર-ચંત્ર પર દગ પર દમ લગાવ્યું રે ૭ ;

સ્વર્ગભુવનના રસાયનોથી ધસી ધસી સાફ ઉઘાળ્યું,

મારા દાતા ! દિલમાં દીપક કરાવે રે ૭.

પરમ શુદ્ધ થયું, સ્વૃણની રેખા એક રંગે, જે નહિ એમાં રે ૭ ;

ચંદ્ર સર્યં ને ગગનતારલાં પ્રગટ ઝળકતા જોમાં,

મારા દાતા ! દિલમાં દીપક કરાવે રે ૭.

આવ, આવ, જો નયનના તારા ! હૃદયપૂલડે વધાવું રે ૭ ;

એકે વ્રખતનાં દર્શનમાં ત્રિભુ જન્મેજન્મ મુજ વારં,

મારા દાતા ! દિલમાં દીપક કરાવે રે ૭.

૨

વીરા અલખઉપાસી ! આવે, સંત !

દિલની વાતો કરિયે ;

મૂકી મૂકી મર્યાદા છોડો તંત ;

દિલની વાતો કરિયે. ટેક.

વીરાજી મારા ! બેહદ બ્રહ્મવિલાસો ,

હૃદમાં રહ્યા દ્રષ્ટિતમાસો ;

સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી મારા ! હૃદમાં નદીઓ સહુ વહેતી ,

બેહદ ઉદધિમાં વિલાતી ;

સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી ! નદીઓ વર્ષામાં મચ્છ રમાડે ,

ઉન્હાળે ત્રાસ પડાવે ;

સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી ! ઉદધિ અનંત લહરો એકધારી ,

ઋતુકાળ થકી વહે ન્યારી ;

સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી ! નદીઓ પહાડે ખીણે અથડાયે ,

એ રંગોએ રંગાયે ;

સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી ! ખીણો પહાડો સહુ ઉદધિમાં હોયે ,

કણ દેખી શકે નહિ કોયે ;

સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાણ ! એવાં સરત સમાં જળ આણે ,
 કાંઈ કામી અનેક પંથ રાણે ;
 સંત ! દિલની વાતો કરિયે

વીરાણ ! અનંત ઉદાર ધૂલરસ દરિયો ,
 એમાં રમે ત્રિભુ મરણવો ;
 સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

૩

અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો , મારા મનવા ! તું પી જા ;
 સમરસ વસ્તુ સભર ભરી , ઝળહળ જ્યોતે જામી જા ;
 અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો.

સૂર્ય ચંદ્ર જે મેળવી બ્રહ્માંડપ્રાણે ભળી જા ;
 ચંચળ તત્તને નિશ્ચળ કરી અલક્ષે લક્ષ લઈ જા ;
 અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો.

પ્રગટ છે ઘટમાં એ પ્રભુ , અનહદ કરતો અવાજ ;
 બાહર સુર બંધ પાડીને એ અવાજે ભળી જા ;
 અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો.

મગતા બધી યે મૂકી પરી છૂટા ત્રાહિત થઈ જા ;
 હું-પદને યે હુમીને શુન્યપારે સીધો જા ;
 અજર પ્યાલો સાધુ પ્રેમનો.

નૂરતખતની ઉપરે નિરંજન, તેજઅંગારા ,
 સુરતાનાં ચક્ષુ જોલીને દિલબર કરી લે દેહારા ;
 અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો.

૬

પ્રભુની પ્રેમધુણીમાં જલાવી મુહું મારું,
ખણીને ખાખ ઉડાવી, રહ્યો આભાસ ના નામે.

ઉભા છે સાક્ષીઓ એના બધા આ બ્યોમના તારા ;
ભરે છે સાખ ચમકારા, રહ્યો આભાસ ના નામે.

બણે આ નેત્ર ભીનાંથી મધુરી લહેર મારતની,
હમારા મસ્ત મુર્શિદનો રહ્યો આભાસ ના નામે.

દિશાઓ પૃથ્વીની જૂતી ઉરે ઉડાણથી બોધે,
હમોમાં તૃપ્ત હરિજનનો રહ્યો આભાસ ના નામે.

મુણાવે સૃષ્ટિનાં શૃંગો ચઢાવેલી સગાધિથી,
હમો જ્યાં એ નરવરનો રહ્યો આભાસ ના નામે.

બધાં યે વહેળિયાં ફૂદી કુંજા કંઈ હાસ્યથી કથતાં,
હમો જ્યાં વિહારીનો રહ્યો આભાસ ના નામે.

ઉચ્ચારે શાહી આલગની, બધાં વનદેવીનાં ચમતો,
હમોને માણનારાનો રહ્યો આભાસ ના નામે.

હજારો હાથ ઉચાથી કરી સંજ્ઞા રહ્યો ઉદ્ધિ,
હમારા દોસ્ત હૃદયનો રહ્યો આભાસ ના નામે.

બધા યે વિશ્વના દેવો ઉચા આલાપથી ગાતા,
હમારા પ્રેમ પુનિતનો રહ્યો આભાસ ના નામે.

હમારા નિશ્ચયો ગાતાં ખસ્યું બેળું બલે કહેજો ;
હમારા લક્ષથી જોતાં રહ્યો આભાસ ના નામે.

૭ .

પરમ પદ પાવે રે કોઇ પ્રા. ટેક.

જગત દૂખે નિંદ માંહ , અલખ પુરુષ એક જાગે છ ,
એને નયને નિંદ ન હોય , વિલસે અંતરવિરાગે છ ;
એ વિરાગે ગણા જતું જ્યારે તુરિયાએ જામે ચિત્ત ,
પ્રપંચ સુષ્ટિની પાર પરિબ્રહ્મ પ્રગટ એક અદ્વૈત ;

પરમ પદ પાવે રે કોઇ પ્રા.

બ્રહ્મઅગ્નિની માંહ કલ્પના કર્મ હોમાવે છ ,
અહંમ્ પદને થે ગાળા ત્રિવેણીનટ પર જાવે છ ;
અંદામૃતના રસ સરિખડું અદ્ભુત તેજ ઉભરાય ,
જહં જ્ઞાતાસ્મિની સુરતાએ ત્યાં નકલંક પુરૂષ ન્હાય ;

પરમ પદ પાવે રે કોઇ પ્રા.

ગડગડ ગરજો મેઘ , ઉદ્ગધિ ઉઠે અવાજ છ ,
જામર શીંગી તંબૂર છૂટે એમ છત્રીશ વાજાં છ ;
જ્યંક જ્યંક વિદ્યુત જ્યંકે , વરસે મોતી અપાર ,
તારાસમૃદ્ધિ કાંઈ રંગજેરંગી મારે વ્યોમ અળકાર ;

પરમ પદ પાવે રે કોઇ પ્રા.

ગાઠ તિમિરના ઓધ ગગનપટ શમતા આવે છ ,
સલ શબ્દની ધુને ગુરૂનાં બાળ શમાવે છ ;
શમતાં વેત સઘ સ્વયંજ્યોતિ આપે પ્રગટ થાય ,
મરણવા એ સુરતાએ મળા એકરૂપ સોહાય ;

પરમ પદ પાવે રે કોઇ પ્રા.

સસ્ય નિરંજન એક ભીતર બાહર સુહાવે જી ;
 નહીં આદિ, નહિ અંત, મધ્ય નવ કાળ કહાવે જી ;
 નહીં પાંચ પચ્ચીશ, કે નહિ આયાદિક મંડાણુ ,
 અલખ એક સભર ત્રિભુ ભરિયો, પહોંચે ન મન બુદ્ધિ વાણુ ;
 પરમ પદ પાંવે રે કોઈ પૂરા

૮

ખુદાઇ જગ પીવામાં હમોને તો મળ આવી ;
 અને એ ગસ્ત નિશામાં પડી રહેતાં મળ આવી.

બધાં જે તારલાઓની ચમકતી રોશની દેવી
 હમારી દ્રષ્ટિમાં જાગી, હમોને તો મળ આવી.

બધી બેહસ્તની ખૂબી ભરીને પોપચાં માંહી
 ધીમેથી મીંચતાં તેને હમોને તો મળ આવી.

અને શાં ઉરને કમળે રલાં બ્રહ્માંડ ઉભરાઇ !
 લટકતાં સસ્યને દોરે ! નિરખવામાં મળ આવી.

બધાં જે દેવ તે દેવી અને અંતરીક્ષનાં અગરો
 પુનિત એ ભાવનાથી કંઇ ખડાં કરતાં મળ આવી.

હમોને અલખના નાદો ' અંહી આવો.' બોલાવે સાં ;
 લહર તો એહ અનહદમાં હમો વહેતાં મળ આવી.

ત્રિવેણીતટ ઉપર જતાં, પુનિત રસવારિમાં નહાતાં,
 હમારા અંગ બદલાતાં, થતાં રસરૂપ મળ આવી.

કરે વિદ્યુત ચમકારા, ને વરસે નૂર એકધારાં,
 અખંડ એ તેજહિનિયારા હમો જોતાં મળ આવી.

બધું યે ઘેર પડદામાં બૂંસાઈને શમી જાતું,
છવાતું ગાઢ અંધારું, શમી જતાં મળ આવી.

અહો ! શી બ્રહ્મની જ્યોત ! અગર રસ શાંત ઉઘોત
રહી જગી ! ભળી એમાં હમોને તો મળ આવી.

૯

બહુનામીનું નામ ન હોય કે,
જ્યાં સ્વાં અખંડાનેદ્ર એ જોય કે,
બહાલા અખધૂત ! એ નિજ આતમા એ છ. ટેક.

જળહળતી જ્યોતિ બધે કે રોશની જમી બરપૂર ;
અંતર એ માંહી ગળી ગયું, નખશિખ જળકી રહ્યું એ વર કે,
બહાલા અખધૂત ! એ નિજ આતમા એ છ.

નહિ પર્વત, નહિ પૃથ્વીઓ કે, નહિ અંદા, નહિ કાંધ સૂર ;
વ્યોમ અનળ વારી નહીં, એ સૌ બ્રહ્મ સનાતન વર કે,
બહાલા અખધૂત ! એ નિજ આતમા એ છ.

વિષ્ણુ શિવ વિરંચી નહીં કે, તેત્રીશ કોટી નહિ, અન્ય ;
મહત્તત્ત માયા કશું નહીં, એ તો પ્રગટ બ્રહ્મનું ચૈતન્ય કે,
બહાલા અખધૂત ! એ નિજ આતમા એ છ.

એમાં ત્રણ અવસ્થા નથી કે, નથી ત્રણ ગુણની કંઈ ગંધ ;
નિલ અસંગમાં સંગ શો ? નિલ સુકત સદા નિર્બંધ કે,
બહાલા અખધૂત ! એ નિજ આતમા એ છ.

આગળ પાછળ સહુ દિશે, કે બીતર બાહર બ્રહ્મ ;
ત્રિલુ સમરસ જ્યાં જુવે એકાકાર સ્વાં એક અખંડ કે, ,
બહાલા અખધૂત ! એ નિજ આતમા એ છ.

હમારી શહેનશાહીમાં ખુદાનો હાથ છે ;
હમારા પાયતખ્તમાં ખુદાનું નર છે.

હમારા ચસ્મમાં ખુદાઇ ચંદ્રસૂર્યનું
રહ્યું મિલાવી નર સાથ તારલા તણું.

ખલાંડ આ ભરેલ ભાવ મીઠડા દ્રવે,
હમારું ઉર સ્થાન સ્થાન એવું વહે હવે.

તંબુ હમારો વ્યોમ, તખ્ત પૃથ્વી ખેસવા,
પવન હમારો દાસ, આપે શીતળી હવા.

મેઘવૃષ્ટિ સૃષ્ટિ હમારીને સીંચતી,
ને દિલસૃષ્ટિ અનુપ રૂપ અજળ ધારતી.

વનરાજી નૂતન નૂતન, નૃત્યે જૂલતી ,
હમારે શિરે-પૂલડાંની ઝડી વર્ષતી.

ઉંચી ગ્રીવાએ પહાડ પણે અંદગી કરે,
હમારો દેવભાવ એના ઉરમાં ઠરે.

શિખર શિખર શેલનાં શાં ડોકિયાં કરે !
ત્રેગધાર અરણ્ય એનાં નયનથી ઝરે.

હમારો હાથને ઉછાળી સિંધુ જો ! રમે,
ઉદાર એવું દિલ દયારનેહમાં રમે.

ધંડું છું અંગે અંગ પરમ ઉજ્જવળી પ્રભા,
હમારે રોમ રોમ વહે મીઠડી ગળા.

૧૧ .

આ તે શું જાણું ઉરે ?

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું ;

તારી સખળ* જ્ઞાનની સાને

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું. ૨૩.

શુરુત ! કેસરીકુળતું_પિરદ જણાવ્યું,

એના સુખથી તૃણ પડાવ્યું ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

શુરુત ! કસ્તુરીમૃગ હું તૃણ સંઘતો,

બાહર અલુદિશ બસંતો ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

શુરુત ! ઉદર બેદીને_સુગને મૂંઘાડી

દિવ્ય કસ્તુરીની વાડી ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

શુરુત ! સુગંધભાવે હું ભોગી ધ્રુમરસો

દાંધ કીચડમાં રડવડતો ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

શુરુત ! કુંવરદામાં પાછો મેં મૂક્યો,

કમળવનસહરે જૂક્યો,

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

શુરુત ! મૃગજૂળ જળ ધારી ધાધ અજદાતો,

સાં મૂક્યો અગનપલીતો ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! માફ અંતર ભેદીને બતાવ્યું

નિર્મળ જળ સુરસરિતાનું ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! ખીલોર ખાહરનું, મણિ મેં માની,

કરી ધચ્છા ઉચ લેવાની ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! સ્થિતામણિ હું—દિલકામાં ગોતી

એની દિવ્ય બતાવી જ્યોતિ ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! સુજમાં સર્વસ્વ રહું છે સમાધ ;

ખાહરતી બધી ઠગાધ ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! અંતરસૃષ્ટિની ખાહર બધી છાયા ;

ત્રિભુ હવે નહીં જાય બહાયા ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

૧૨

ઘેરાં ઘેરાં શાં અભ્રે ।

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં ।

ને ઉર શું ઉર ચાંપીને

આજ એકાકાર સુહાતાં । ટેક.

બહાલિયા ! બોમપૃથ્વી વચ્ચેનો એ મેળો,

એમાં ક્ષણભર ધ્રુષ્ટિ ભેળો ;

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં,

બહાલિડા ! એ મેળાની ધુને આ દેવી

કંઈ વિલસી રહી વનદેવી ;

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

બહાલિડા ! રવિએ નિજનું બહું ચે દીધું સાગી ,

એ મંદી દૌધ કાંતિ શમાવી ;

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

બહાલિડા ! ત્રિવિધ તાપને તરત શમાવે,

એગ ધુનના અનિલ આવે ;

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

બહાલિડા ! રસથી દ્રવતી સહુ જાયે સરિતા,

લહેરતી ઉમિં ધુન પીતાં ;

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

બહાલિડા ! મોટા મોટા પહાડો એ ધુને

ઉભા ધ્યાન જમાવી શુન્યે ;

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

બહાલિડા ! ઉદયિઅંતર ધુન ના શમાયે,

શે પળપળ છલકી જાયે !

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

બહાલિડા ! પૃથ્વી કલુકલુ ધુન એ જાગી,

દેવી ઉભી જતી અનુરાગી !

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

બહાલિડા ! પૂર્ણ કળાએ મોર તલ કરતા,

એ ધુનથી અશ્રુ નીગળતાં ;

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

શુરુજી ! માફ અંતર ભેદીને બતાવ્યું
નિર્ભળ જળ સુરસરિતાનું ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

શુરુજી ! ખીયોર બાહરનું, મણિ મેં માની,
કરી ધમ્મજા ઉચ્ચ લેવાની ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

શુરુજી ! ચિંતામણિ હું-દિલ્લડામાં ગોતી
એની દિવ્ય બતાવી જ્યોતિ ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

શુરુજી ! મુજમાં સર્વસ્વ રહ્યું છે સમાધ ;
બાહરની બધી ઠગાધ ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

શુરુજી ! અંતરસૃષ્ટિની બાહર બધી છાયા ;
ત્રિભુ હવે નહીં જાય બહાયા ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

૧૨

ધેરાં ધેરાં શાં અભ્રો

૦ આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં !

ને ઉર શું ઉર ચાંપીને

આજ એકાકાર સુહાતાં ! ટક.

બહાલિડા ! બોમપૃથ્વી વચ્ચેનો એ મેળો,
એમાં ક્ષણભર દ્રષ્ટિ લેજો ;

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં,

બહાલિડા ! એ મેળાની ધુને આ કેવી

કંઈ વિલસી રહી વનદેવી ;

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

બહાલિડા ! રૂપિએ નિજતું બધું ચે દીધું ત્યાગી ,

એ મંદી દીધ કાંતિ સમાધી ;

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

બહાલિડા ! ત્રિવિધ તાપને તરત સમાધે,

એમ ધુનના અનિલ આવે ;

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

બહાલિડા ! રસથી દ્રવતી સહુ જાયે સરિતા,

હૃદયંતી ઉર્મિ ધુન પીતાં ;

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

બહાલિડા ! મોટા મોટા પહાડો એ ધુને

ઉભા ધ્યાન જમાવી શુન્યે ;

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

બહાલિડા ! ઉદ્ધિશાંતર ધુન ના સમાધે,

શો પળપળ છાકડી જાયે !

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

બહાલિડા ! પૃથ્વી કણકણ ધુન એ જાગી,

કેવી ઉભી બની અનુરાગી !

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

બહાલિડા ! પૂર્ણ કળાએ મોર તૃણ કરતા,

એ ધુનથી આશ્રુ નીંગળતાં ;

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

બહાલિડા ! વન ને કુંજ ને વિટપે ને વેલી,
ભુંગધુને' શી આનંદ હેલી !

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

બહાલિડા ! ગુરુના શબ્દે દિલધુન એમ ખૂલે,
ત્રિલુ જરામરણ નિજ ભૂલે ;

આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

૧૩

વીજ ચમકે રે મીઠા મેહુલાની માંલ ;
અંબર ગરજે રે, સૃષ્ટિ સ્નેહથી ઉભરાય. ટેક.

રસથી વ્યોમ આ સુહાય, મીઠો મેહુલો છવાય,
આશ્રિ આશ્રિ કેરે અંગ આનંદ જામે આભંગ,
ને દિગંતો બધા ય પ્રસન્ન શાંત શાં દેખાય !

અંગ મારાં રે જૂઠે પ્રસન્નતા માંલ ;

વીજ ચમકે રે.

પણે અગ્નિની હાર ગભીર કરતી વિહાર,
ક્ષણમાં નૂતન આકાર ધરે આપથી અપાર,
દેતી ઉલટાવી અંગ, ઉલટપુલટ ધરી રંગ ;
નૂતન રંગે રે અંગ મારાં પલટાય ;

વીજ ચમકે રે.

ઉભી અડોઅડ જો ! એહ, લાગી રમવાની લેહ,
પૂદી કરતી કંઠક બાલ, કંઠક ચૂમતી ગાલ,
કંઠક હસી તાળી લેતી, કંઠક કર્ણગુંજ કહેતી ;
એ ગુંજારે રે ઉરે મરતી જાગી જાય ;

વીજ ચમકે રે.

પળમાં એ બધી ભૂંસાય, ખીણ પળે નૂતન થાય,
 એકએક પલટી ભય, પાછી અલગ અલગ થાય ;
 નૂતન નૂતન ભજવી ભાવ લેતી લક્ષ અલક્ષ દહાવ ;
 એના દહાવે રે મન મારું ભરમાય ;
 વીજ ચમકે રે.

ક્યાંક ચેત દુકુળ લાલ, અબ્ર જાંબુ ગુલાલ,
 ક્યાંક અબ્ર કૃષ્ણ પીત, નીલરંગ ચકચકિત,
 એવા રંગ કંઈ સુહાય, અબ્રદેહ મંહી દંકાય ;
 એહ નીરખી રે રોમ મારાં પુલકાય ;
 વીજ ચમકે રે.

અવિચિત્ર એહ રાસ, જામે અબ્રનો વિલાસ,
 કૃષ્ણમૂર્તિ સમી એક બળવે બંસરી અહાલેક,
 ફરતી સુહાગી અબ્રનાર થંભી જાતી મજબાજ ;
 ઉર થંભે રે કૃષ્ણભોરલીની માંભ ;
 વીજ ચમકે રે.

થંભે ઉદ્ધિનાં અંગ, થંભે સરિતના તરંગ,
 ઝાડપાન શૈલશૃંગ થંભે ઉર્વિ અંગાંગ,
 જડ ચેતન અંતરિક્ષ દશે જાગી જાતી દિશ ;
 આત્મ થંભે રે, ઉરે ધુન ના સમાય ;
 વીજ ચમકે રે.

પણે દેવતાનાં વૃંદ અભે ઝીલતાં આનંદ,
 સ્થિર શાંતિની માંભ ઉરની લહર જામી જાય,
 નૂતન ભાવ સહુને એક, સર્વ સ્નેહમાં ગણેલ ;
 એહ જોતાં રે સ્નેહઝરણુ ધૂટે કાય ;
 વીજ ચમકે રે.

મેઘ બ્યોજે ગર્જત, ઘોષ ઉર્ધ્વિ ઝીલંત,
 ઉઠ્યાં ગરજી ઝાડપાન સરિત સરવર યોગાન,
 એહ શબ્દે સંસાર વીંધ્યો સારો આરપાર ;
 ઉંર ગર્જે રે ઊંડા આનંદની માંહ ;
 વીજ ચમકે રે.

બ્યોમે વાદળી નતંત, કેકી નૃત્ય ભૂ કરંત,
 ઉદધિલહર હારોહાર કરે નૃત્ય ખેશુમાર,
 વાયુ નૃત્ય ભર્યા વાય, નૃત્યે સરિત સરતી જાય ;
 અંતર માંડે રે નાચે સૃષ્ટિનૃત્ય માંહ ;
 વીજ ચમકે રે.

આભે અભ્રો અનેક ભેટે સાથ એકમેક,
 નીચે સિંધુલહર અગાધ ભેટે એકમેક સાથ,
 વચ્ચે અનિલઉર્ધ્વિ અનંત એક ખીજમાં ભળંત ;
 મારા દિલમાં રે ઉર્ધ્વિઉર્ધ્વિ ભળી જાય ;
 વીજ ચમકે રે.

વૃક્ષવૃક્ષ ડાળેડાળ મળે પર્ણપર્ણપાળ,
 ચચેચંચુ, પાંખેપાંખ વિહંગ જોડે શાખેશાખ,
 ઝૂલે માળા અંતરિક્ષ, મંહી હોંચે ભીડી પક્ષ ;
 મનને માળે રે આત્મા હોંચે ખીડી પાંખ ;
 વીજ ચમકે રે.

બ્યોમ વિશાળું છયાય, ચારિદ એકતાર થાય,
 દિશા બધી યે રસરૂપ જ્યાં જ્યાં જોઉં ત્યાં અતુપ,
 શાંત ગંભીર રસ માંહ અનિલવેગ સહુ સમાય ;
 ઉરવેગો રે ધીરે ધીરે સ્થિર થાય ;
 વીજ ચમકે રે.

જેઉં આબલાંની માંલ શીતળ શાંતિનો જમાવ,
 જેઉં આબલાંની પાર, શાંતિનો લાં પારાવાર,
 જેઉં જગતનાં વનકુંજ, શાંતિની લાં શુંજશુંજ ;
 આત્મ મારે રે એહ શાંતિ શી ઉભરાય !
 વીજ ચમકે રે.

૧૪૮

છાયું મેઘથીં વ્યોમ ! બરપુર જામી રહું શું વ્યોમ !
 નીચે મોરલાઓ નાચતા ;
 બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ઝૂલી રહી વનવેલ, શુશામાં ગાછ રહી છે ઢેલ,
 ચોગાને હરિણો લોટતાં ;
 બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

સરવર ઉપરે ગાન, રસબર જમરા કરતા ગાન,
 કમળને ઉદરે પોદતા ;
 બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ડાળે ડાળેથી સુર, પંખીના મધુરસ ઉડતા સુર,
 આનંદની ધુન આલાપતાં ;
 બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

હવે મુખ ધેનુતાં વૃદ્ધ ઉભાં જો ! એકતાર આનંદ,
 રસબર સાથે છવ જોડતાં ;
 બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ત્રિભુમાં આનંદહેલી બહાલિડા ! જામી રહી રસરેલ,
 હવે છોડી કડી છૂટે નહીં ;
 બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૧૫

થયો મેઘ તૈયાર વરસવા નિજ હૈયાની ધાર,
વિરહી પૃથ્વીને ઠારવા;

બહાલિડા રે! શું સમજાવું ?

જો ને ! પુલકતાં અંગ, બહાલિડા ! વનવનના રોમરંગ,
એ મેહુલિયાને આલિંગવા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

પાંખડી પાંખડી ધુન, જાગી એ પુષ્પપુષ્પમાં ધુન ;
શાં રસમાં લાગ્યાં ડોલવા !

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

મેઝ કરંતા નૃત્ય, કલાપીની કલા ન વરણી જાય ;
પ્રેમાશ્રુ લાગ્યાં ચાલવા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ડાળોડાળની માંછ પ્રભુનાં પંખી ભૂલી નિજ ભાન,
જો ને ! જૂલણે લાગ્યાં જૂલવા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

હરિજન--આતક ભાન ભૂલિયા, નિજ સ્વરૂપનું ભાન ;
માંડયા ત્રિહુ ગાન ગજવવા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૧૬

ચમ અંતરથી લીન, સુદિ આ રસધરમાં શી લીન !
સરોજ-નયન શાં મીચિયાં !

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું

વનદેવી આ વાર પ્રેમમાં મગ્ન થઈ એકતાર,
શાં અંગેઅંગ નમાવિયાં !

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

વિહંગસુરની ધાર ઉંચે મુખ અભિષેક કરતી જાય,
એ ધુને અંતર જમાવિયાં ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ડોક ઉંચીએ શૈલ પછે જો ! ઉભી હારતી હાર ;
શાં અંતર ઉંચે રાપિયાં !

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

અનિલ શાંતિ ભરપૂર અંતરમાં જામી રહી રસપૂર,
દહેરંતા મંદ એ ઠરી ગયા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

સ્થળે સ્થળ મૂકું નેત્ર, રજેરજ ઉર્વિનાં મહુ રોમ
રસભર ત્રિલુ ધુન ધારી રહ્યાં ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૧૭

અચરજ જેવું આજ, નિરખ તે ! એવાંબર આજ,
એના દશ દિશ છડા અડી રહ્યા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

જોતે ! નીચે જોળ ચોગાન, મનહર વિશાળ જોળ ચોગાન ;
એને પર્વત વીંટળાઈ રહ્યા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ફેરવ દ્રષ્ટિ ચહુદિશ, આમને ટેકવીને ચહુદિશ
શિખરેશિખરો શોભી રહ્યા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

દિશે દિશે આ આપ ધન્દનાં, શિખરે શિખર શાં આપ
દેંધ ભવ્ય ભાવ ભજવી રહ્યા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

અહો ! શા રંગબેરંગ, હેડલા આપ તણા નવરંગ
શા શિખરે શિખરે અડી રહ્યા !

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

એ પ્રહમહેલની બહાર અનુપમ અજબ, ન વરણી જાય ;
ત્રિભુ આહુલાદે દ્રવી રહ્યા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૧૮

વળી આરંભ્યો નાદ, મેહુલે પૂરમ પ્રેમનો નાદ ;
પડધાઓ દશ દિશ પડી રહ્યા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

અનંત વ્યોમ ઉદાર નિરવધિ શાંતિ ભૂક્ષી આ વાર
જોને ! હર એનાં ચમકી રહ્યાં ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

અલખ ગતિના અનિલ, દિગંતોના યાત્રાળુ અનિલ
સ્વચ્છંદ ગતિએ વહી રહ્યા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

વળી ઉદધિ આ વાર, ઉછાળી જળખોળલા આ વાર
કેવી પ્રેમાંજલિ અર્પી રહ્યા !

બહાલિડા રે શું સમજાવું ?

વનદેવીનાં વસ્ત્ર, અહો ! એ નવપક્ષવનાં વસ્ત્ર
પાલવધેરે ઝૂલી રહ્યાં ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

કુંજકુંજમાં લહેર, બધે યે જામી રહી એ લહેર ;
ત્રિભુ દિવ્યતામાં ઝૂલી રહ્યા ;

બહાલિડા રે શું સમજાવું ?

૧૯

શી. ધ્વનિ તણી બલિહાર ! અહો ! શી સ્નેહશબ્દની ચોટ !
શી સ્નેહાધીન સૃષ્ટિ થઈ !

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

નદી યે નદીનાં નીર, ઉડંતી જળસાડી યે રચીર
શી એમ ને એમ થંભી ગઈ !

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

તૃણ ખાતી સહુ ધેન, ધરી એ તૃણ મુખ માંહી ધેન
ઉયે મુખ ધ્વનિ સુણી રહી ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

શુંગે શુંગને શીર્ષ, અને સહુ શુદ્ધ શુદ્ધાને મુખ
એ ધ્વનિની હલક હાલી રહી ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

કુંજકુંજમાં મહેલ, ધ્વનિના કુસુમકુસુમમાં મહેલ !

શી આનંદધર્મ ફરકી રહી !

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

એ પ્રેમાલાપનું ગીત કલાપીને વસ્તું કંઈ ને ચિત્ત ;

ત્રિભુ પ્રેમધુન જમી રહી ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૨૦

જોને ! દ્રવવા માંડ્યો મેઘ, રસનો દ્રવવા માંડ્યો મેઘ ;

એને પૃથ્વી માંડી પી જવા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

દિલને કરી વિશાળ વરસતાં પ્રેમામૃતનાં ખુંદ,

એને ઉરમાં માંડી ઝીલવા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

કંઠે કાળજી, સ્વામ, શૈલના કાળમીટના બહાણ

એ ઝડીમાં માંડ્યા ભીના થવા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

વનસદ્મી બુલબુલ ઝીલી એ પર્ણપર્ણમાં ધાર,

માંડી ઘૂંટડે ઘૂંટડે એ પીવા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

કરમાયેલા છોડ, થઈને લીલા રસના રોપ

નિજ અંતર માંડ્યા ઠારવા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

રથાન રથાન સહુ સૃષ્ટિ, રસસૂક્ષ્મ અતૃપ્ત ઉરની સૃષ્ટિ
મંડી રસધરરસ ઝીલવા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

, ૨૧

જેમ જેમ વૃષ્ટિ થાય, તેમ તેમ વિરહ અનળની લાલ
આ સૃષ્ટિ માંડી જાડવા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

જોને ! અંતરનો બાક ભૂમિનો ચહુદિશ માંહી છવાય ;
શી વરાળ માંડી ઉડવા !

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

રણુરણુ સૂકાં શુન્ય, ઉડે સાં વરાળનાં એ અભ,
કંઈ જાએ જાએ નભ ઉડતાં ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

અરણ્ય અરણ્યને અંગ વિરહના ધોવાવા લાગ્યા રંગ ;
નિશ્વાસો લાગ્યા છૂટવા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

જનવનમાંની જવાળ, વિરહના વહિ, તણી મહાજવાળ,
એના છેલ્લા બડકા બબૂકતા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

બ્રહ્મને રસબ્રહ્માંડ, બહાલિડા ! વિરહઅનળ ઉભરાય ;
એને રસવૃષ્ટિએ ઠારિયા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૨૨

જોતે ! વૃષ્ટિના ઝોધ, ધીમે ધીમે ગર્જતા ધ્રુવના ઝોધ
શી ગહન ગતિથી વરસી રહ્યાં !

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

પૃથ્વી પુણ્યના ગેદ ઝીણે શાં ઉર જોલીને એહ !
શાં અંગોઅંગ ભીનાં થયાં !

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

વનવન કેસં મૂળ છાંં એ ધરતીઉદરમાંનાં મૂળ
એ રસ પીને રૂપ સમારિયાં ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

જડહૈયાના પદાડ, અહો ! ત્યાં રસધરની શી ચોટ !
પતથરે પતથર ટ્રવી રહ્યા :

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

સૂકાં રાત વેગન કરીને રસવૃષ્ટિનું પાન
સુશોભળ શીતળ થઇ રહ્યાં :

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

હૃદય હૃદયની ગાંઠ અહો ! એ રસધર દહાણું દહાય ;
ત્રિશુ આનંદઝોથે ગળી ગયા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૨૩

પડી વૃષ્ટિની ચોટ, અહોહો ! અહાવૃષ્ટિની ચોટ,
જોતે ! ઝરણાં સ્થળ સ્થળ દોરતાં :

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

જોને ! ભજૂકતી ભોમ વટિમાં ડવતી રોમેરામ,
કંઈ કોટી કૂવારા ઉડી રહ્યા :

વહાલિયા રે ! શું સમજાવું ?

જોને ! શૃંગશૃંગને નેનૂ ઉઘાં એ વ્યોમવાસીને નેન
કંઈ સરિતસ્રોત જાયે વહ્યાં ;

વહાલિયા રે ! શું સમજાવું ?

દશ દિશ ગિરિની માળ વટિમાં રહી આબાસે માત્ર ;
ગિરિ એ રસ ગાંહી ગળી ગયા ;

વહાલિયા રે ! શું સમજાવું ?

શબ્દસુદિતાં પંખી વટિમાં મૂક થયાં તણ ઝંખ ;
સહુ અંતરમુખ જામી રહ્યાં ;

વહાલિયા રે ! શું સમજાવું ?

સક્ષ વિવિધ સંસાર દૂખ્યો તે વટિને પાસવાર ;
ત્રિલુ તિજપણું સહુ ભૂલી રહ્યાં ;

વહાલિયા રે ! શું સમજાવું ?

૨૪

નહિ દિવસ, નહિ રાત, વટિમાં નહિ ચંદ્ર, નહિ સૂર્ય ;
કાંઈ એકાકાર જાયું હોઈ રહ્યું ;

વહાલિયા રે ! શું સમજાવું ?

નહિ પૃથ્વી આકાશ, વટિમાં નહિ કાળ કે સ્થાન ;
એમ એકાકાર જામી રહ્યું ;

વહાલિયા રે ! શું સમજાવું ?

નહિ રૂપ, નહિ રંગ, વૃષ્ટિમાં નહિ આકૃતિ, નહિ નામ ;
જડચેતન નવ જાયે કહ્યું ;

ઠહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ઉપર નીચે બહાર વૃષ્ટિમાં ચણ્ણદિશ અખંડ એકતાર ;
જ્યાં જોઈ ત્યાં સમરસ છાપ રહ્યું ;

ઠહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

અહો ! મીચીને નેન જોઈ હું બીતરગુફાની માંહ,
એ જ રસે ઉર રમી રહ્યું ;

ઠહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

બ્રહ્મ બર્યો બ્રહ્માંડ, એક એ પરમ સત્ય પ્રચંડ ;
ત્રિશુ નિજપણું મંહી ગળી ગયું ;

ઠહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૨૫

એક રસિકડી લહેર, અબ્રના મધુર હૃદયની લહેર
વિધવિધ રૂપ ધારી રહી ;

ઠહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

મર્યા સરોવર નીર, કુંજમાં વનવન કેરે તીર,
એ લહેર ફૂલમંડલિ ચઢી ;

ઠહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ગંગા ગોળ ચમકાર, મંહીના ઉર્ધ્વકંઠ સહુ પહાડ,

સખા એ લહેર લોટી રહી,

ઠહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

અનંત ગતિના અનિલ, અને એ અનંત સાયરની છોળ,
સહુ ભરતીઓઠ શૂલી રહી ;

બહાલિયા રે ! શું સમજાવું ?

અંદરસૂર્યની ન્યોત, અને મ્હાલુ દિશાકાળની કુંજ,
એ લહેરે સદાની ઝૂંટી રહી ;

બહાલિયા રે ! શું સમજાવું ?

દિવ્ય ધાર્મિક ભાવ, દિલની ઉદાર દેવી હાંમ
ત્રણુ એ લહેર ઝીલી રહી ;

બહાલિયા રે ! શું સમજાવું ?

૨૬

પીધો ગ્રેમરસ પૂણું, પૃથ્વીએ પીધો ગ્રેમરસ પૂણું ;
એની તૃષ્ણા તનથી ઉડી ગઈ ;

બહાલિયા રે ! શું સમજાવું ?

થયું નિર્મળું આભ, હાંકું હાંકું નગતધેરતું આભ ;
કંઈ ઉદયકળા ઉઘડી રહી ;

બહાલિયા રે ! શું સમજાવું ?

નગતે ધર્યું નવરૂપ અનળ આશ્ચર્યવંતું અનુપ ;
સૃષ્ટિ દેવપ્રભા ઓઢી ઉભી ;

બહાલિયા રે ! શું સમજાવું ?

પૃથ્વીનો પુલકિત દેહ, લીલમલીલો પૃથ્વીનો પુલકિત દેહ ;
નવી તૃષ્ણા છૂપસી રહી ;

બહાલિયા રે ! શું સમજાવું ?

અર્થોક્તિ ઉદયો. ઉગમ, સ્થળ સ્થળ પરમ પ્રગટ્યો પ્રકાશ ;
શી બલ ભૂરૂપી ચર્મપી રહી !

બહાલિયા રે ! શું સમજાવું ?

અજ વરસ્યો અત્તાંડ વિથને તૂમિ થઇ અંગાંગ ;
ત્રિભુ આત્મનૃપ ઉભા અંહી ;

બહાલિયા રે ! શું સમજાવું ?

૨૭

એને ! વસુંધરાને મેઘે આજ

ખાલો રસનો પાયો ;

એ પીતાં પીડમાં વાધ્યો પ્રેમ

પરમ ધર્મ દર્શાયો. ટેક.

બહાલિયા ! પ્રથમે પૃથ્વી આ ધખતી'તી કેવી !

હુતાશન પ્રગટ્યા જોવી ;

આજ ખાલો રસનો પાયો.

બહાલિયા ! આજે અમૃત ઉરે ડ્રવે એને,

બીતર બાહર રસ રેસે ;

આજ ખાલો રસનો પાયો.

બહાલિયા ! રોમે રોગથી અમૃતદોશ વરસે,

દુતિમંડલ મુખે ફરકે ;

આજ ખાલો રસનો પાયો.

બહાલિયા ! ગિરિને શિખરેથી ઉડતી'તી જ્વાલા,

ત્યાં વહે પીયૂષની ધારા ;

આજ ખાલો રસનો પાયો.

બહાલિયા ! બ્યોમ અગ્નિથી હવું, શું બગેશું !
દીસે સાંત રસે એ રૂબેશું ;

આજ ખ્યાલો રસનો પાયો.

બહાલિયા ! જયસંત વર્ણિ' ને શુંકનો'તો વાયુ.
જન્ય અમી ન ઉરમાં સમાયું ;

• આજ ખ્યાલો રસનો પાયો.

બહાલિયા ! કુંજેકુંજ જ્યાં ખાખ ઉડતી'તી,
ખડેકી રહી કુંજસજ્જિ ;

આજ ખ્યાલો રસનો પાયો.

બહાલિયા ! જ્યાં જ્યાં જળતી'તી માનવ દૃષ્ટિ,
ત્યાં દિવ્ય ભાવની વૃષ્ટિ ;

આજ ખ્યાલો રસનો પાયો.

બહાલિયા ! ઉર્મિ રસ રસ રસવિસ્તાર,
આમન્વયની એકતાગ :

આજ ખ્યાલો રસનો પાયો.

બહાલિયા ! અહરસ અલ્પાંશમાં એ તથી માનો,
તોડી પ્રાણે વહે છત્રદાનો :

આજ ખ્યાલો રસનો પાયો.

બહાલિયા ! ઉભા દેવો એ, રસમાયરને કહે,
ત્રિભુ વહે એ ઉર્મિ મોઢે :

આજ ખ્યાલો રસનો પાયો.

૨૮

લેપ વિનાનું વ્યોમ, વિસ્તર્યું લેપ વિનાનું વ્યોમ,
તેને ઉદરે તારા ઓપતા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું !

વહે વાયુ નિર્લેપ, પ્રભુના વહે વાયુ નિર્લેપ,
એમાં જગના જીવ સહુ જીવતા ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ઉભી પર્વતની હાર, સમાધિસ્થ સ્થિર પર્વતની હાર,
એના શિર પર અબ્રો જૂલતાં ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

શા વહે ચંદ્રથી ઓધ, દૂધના લેપ વિનાના ઓધ !
એ હહેરાતાં વન પી જતાં ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

જેને ! લેપ વિનાની પૃથ્વી, પ્રેમમાં રસભીની આ પૃથ્વી,
ઉપર લીલાં તુલુ જામતાં ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

નિર્લેપ અહ અગાધ, અખંડાનંદ અહ અગાધ,
ત્રિભુ એમાં અહાંડો ભાસતાં ;

બહાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૨૯

બહાલિડા ! શાંતિખેળે રે સૃષ્ટિ આ જો ! ઉંધી ગમ ;
અંગેઅંગ એને રે પ્રસન્નતા જામી ગમ. દેક.

ઉચ્ચે આલમાં ચંદ્રિકા ને સહુ ઉદ્દગણુમાળ
 સૂતાં આછાં અબ્રકે દિવ્ય સદિતાં બાળ ;
 મીઠી અમૃતધારા રે એ અબ્રમાંથી જાયે વહી ;
 બહાલિડા ! શાંતિખોળે રે.

કરી સમાધિ શંકરે ધરી બ્રહ્મનું ધ્યાન,
 ને મંહી વન કુંવાસૈનાં થયાં શાં અંતરધાન !
 'વૃક્ષ વેલી છોડે રે પાન એકે હાથે નહીં ;
 બહાલિડા ! શાંતિખોળે રે.

દશે દિશા ભરી દટિ જો ! દીસે શાંતિ ભરપૂર,
 તૃપ્તિ થતાં સહુ અંતરે નિર્ભળ વરસે વૂર ;
 નખશિખ પીયૂષ રેદ્યું રે હુમાં ને બ્રહ્માંડ મંહી ;
 બહાલિડા ! શાંતિખોળે રે.

એ સમાધિની ધૂનમાં મનહું કર મસ્તાન ;
 અદ્ભુત જેવા શબ્દ ત્યાં અનહદ પડશે કાન ;
 કોના-ક્યાંથી આવે રે ? શોધે તો ય સૂઝે નહીં ;
 બહાલિડા ! શાંતિખોળે રે.

એહ શબ્દસરિતે બધાં પૃથ્વિપડ પૂરાય,
 ને બોમે ક્ષીણી ચંદ્રિકા એહ શબ્દમાં ન્હાય ;
 અનિલ અંતર લઇને રે દશે દિશાએ જાયે વહી ;
 બહાલિડા ! શાંતિખોળે રે.

પંચ તત્ત્વને ઓઘ ને ચૌદ ભુવનને મહેલ
 એહ ધ્વનિની હલકથી અગળ જ્યોત જાગેલ ;

એહ સુરની વાટે રે સજ્જવનમંત્રો જાયે વહી ;
બહાલિડા ! શાંતિખોળે રે.

શું એ અલ્લના સખદનો ફરી થયો અવતાર ?
કે રજની પૂરી થતાં અર્જ ઉઠ્યા આ વાર ?
અલ્લા સાથે સૃષ્ટિ રે જગાડવાની વેળા થઇ ?
બહાલિડા ! શાંતિખોળે રે.

સ્વર્ગ-સ્વર્ગના સત્ત્વનું બન્યું દિસે ધ્વનિઉર,
ગાંધર્વી કે કિન્નરી કે નારદનું વર ?
શિવસમાધિ છોડાવા રે કાગકળા કે ઉભી થઇ ?
બહાલિડા ! શાંતિખોળે રે.

નિશ્ચય કળા એ અલ્લની, સ્થૂલ નયને ન જણાય ;
આંતર ચક્ષુએ જોઇ લ્યો, રસનાં પૂર ઉભરાય ;
સૂતાં જગત જગાડે રે, ત્રિભુ અલ્લામૃત જાયે વહી ;
બહાલિડા ! શાંતિખોળે રે.

૩૦

જેમ ચંદ્રમાં ત્યંદ્રની શાંતિ રે,
જેમ સૂર્યમાં સૂર્યની કાંતિ રે,
જેમ અલ્લદર્શી રહે અલ્લમાં એ છ. ટેક.

અંતર નિલ અલ્લસક્ષમાં, જીજ્ઞે ક્યાંઇ ચે નવ ધાય ;
કાંઇ ન અન્ય નજરે તરે, જ્યારે સકળ અલ્લ સમગ્રય રે,
જેમ અલ્લદર્શી રહે અલ્લમાં એ છ.

દિવસ એને દીસે નહીં, નહિ રજનીનું એને ભાન ;
સંધ્યા ઉપા સમજે નહીં, એવું અખંડાનંદનું ધ્યાન રે,
એમ અક્ષદર્શી રહે અક્ષમાં એ છ.

પૃથ્વી બ્યોમ પ્રીછે નહીં, નીંદે જગતની નહિ જાણ ;
સુપુષ્પિત સ્વપ્ન એને નહીં, એવું ચિન્મય તત્ત્વે તાન રે,
એમ અક્ષદર્શી રહે અક્ષમાં એ છ.

પ્રાણ પવનની પરવા નહીં, મન ચિંતવનમાં, ન બહાર ;
નિજપણાની ચે ગમ નહીં, આડે પહોર અક્ષ એકાકાર રે,
એમ અક્ષદર્શી રહે અક્ષમાં એ છ.

બીતર બાહર એ બધે, સમરસ સુહાગી એ સંત ;
ત્રણ એને જઘ વારણે મોંઘી ચરણરણુકા ચૂમંત રે,
એમ અક્ષદર્શી રહે અક્ષમાં એ છ.

૩૧

નેહ નયન આ શું ચંદા આવે !
ભિન્ન ભિન્ન સૃષ્ટિ અભિન્ન બનીને
ગળા જતી એના પુનિત બાવે ;
નેહ નયન આ શું ચંદા આવે !' ૨૬.

ચીરા કરાડો કઠોર પહાડો,
વિવર જાડાં અને ખાડા ખરાબા,
એવી આ અવની પીયૂષશીણ શી
ઝગાર ભારતી સમરસ ! સીસા !
નેહ નયન આ શું ચંદા આવે !

ક્ષાર ઉદધિ જે નિજ અંગ ઉછાળી
 અંદામૃત ફેરે પાન કરતો,
 ધડી ધડી હદ-ખેહદને ઝોળંગી
 અનહદ નાદની ધુને ચઢતો !
 નેહ નયન આ શું અંદા આવે !

અચળ અંડપણું દધ લાગી
 અનિલધટા પૂર્ણ તૃપ્ત થઈ શી !
 સર્વ દિશામાં શાંતિ પ્રસારી
 પોતે પોતામાં જભી ગઈ શી !
 નેહ નયન આ શું અંદા આવે !

ઉડુગણુવુંદે ચમક તિવ્ર લાગી
 અંતર ઉડે સ્થિરતા જમાવી,
 નિજનું બધું જે ગાળી દધને
 અચળ શૂન્યમાં સુરતા મિલાવી !
 નેહ નયન આ શું અંદા આવે !

નરવધિ આભ શું ઉજ્જવળ બનિયું !
 અંતર શાંતિ છવાઈ રહી શી !
 કળજળપણું એનું કયાં ગયું ઉડી ?
 દિવ્ય પ્રજ્ઞા મંહી ઝળકી રહી શી !
 નેહ નયન આ શું અંદા આવે !

૩૨

તારક મંત્ર શું અંદા સુણાવે !
 કુદરત બંધી જે બંધ તણને

નિર્બંધ મુક્તિમાં જૂકતી, હાવે ;
તારક મંત્ર શું ચંદા મુણાવે !

ઊડી પાતાળ સુધી જડ ધાણી
પર્યંતમાળે હતી 'એકતારા,
મંત્ર મુણુંતાં ઉજ્જવળ બનીને
શૃંગશૃંગે, શું મારે ઝગારા !
તારક મંત્ર શું ચંદા મુણાવે !

લે ને ! સરોવરની લહરી લહરી
ઉપરાડપરી આનંદે ઢળતી,
ચંદામૃતની દ્રષ્ટિ પડતાં
ચમકી ચમકી શી જાય દ્રવંતી !
તારક મંત્ર શું ચંદા મુણાવે !

'ચંદ્રમણિ કેરા જડ પથરાઓ ચે
મહાન મંત્રનો મહિમા જણાવે,
નિજના સ્થૂળને ગાળી દ્રવંતાં
વારિભિંદુડાં ટપકે શું હાવે !
તારક મંત્ર શું ચંદા મુણાવે !

પૃથ્વી પડેલા ચક્રોર પંખીડાં
મંત્ર તણો ઉચ્ચાર ચતામાં
આકાશમાર્ગે પાંખ પ્રસારે
હારની હાર શી મુક્ત દયામાં !
તારક મંત્ર શો ચંદા મુણાવે !

કેણાં કુમુદનાં બંધ હૃદય સદૃ
હૃદી હૃદી એ મંત્રે ડવંતાં,

નિજનું બાન બધું યે, ભૂલી
લહેરતાં રસપાન કરતાં ;
તારક મંત્ર શો અંદા સુણાવે !

૩૩

સમદર્શી વહાલા ! અંદ્ર સુહાવે !
નહિ સુખદુઃખના રાગલાગ મનમાં,
અંતર હલટે નહિ અન્ય બાવે ;
સમદર્શી વહાલા ! અંદ્ર સુહાવે ! ટેક.

જો ને ! સરોવર ભૂંગ ભરેલાં
કુસુદો નયનો લોલ ચમકાવે !
શૂન્ય સરોજ દઇ ડોક ઢાળી
જાય બળી સામા દારણુ દાહે ;
સમદર્શી વહાલા ! અંદ્ર-સુહાવે !

નૂતન કુસુમાવલિએ વેલી
પાયરી ગંગ વધાવતી બાલા ;
ફણીશ ફલંગે મારી કુંદાડા
નાંખે સમીપે જવલંત જવાલા ;
સમદર્શી વહાલા ! અંદ્ર સુહાવે !

ટુફરવે મૃદુ શાંત કોકીલા
ચપળા સન્મુખ ગાન ગળવે,
ધૂધૂરવે ધૂવડો ધૂધૂવીને
કર્ણ ચીરે કંઈ ભીષણ બાવે ;
સમદર્શી વહાલા ! અંદ્ર સુહાવે !

પાંખ પ્રસારી અન્યોઅન્ય નિરખી
 ચક્રોર મસ્ત ઉડે રસલહેરે,
 ચક્રવાહ પંખીડાં ગરીબ વદને
 જૂરી જૂરી ક્રુષ્ણદ અત્યુચ્છા ખેરે ;
 સમદર્શી વહાલા ! ચંદ્ર મુહાવે !

સરિત લહરે લહરે બિંબને લેખ
 રમતી ભમતી રમાડતી વંદે,
 કાળી આંખ ગુહા ભીંડી નાંખી
 ત્રિભુ તિમિરની તનયા નીંદે ;
 સમદર્શી વહાલા ! ચંદ્ર મુહાવે !

૩૪

અનુપમ યતિ જ્ઞેને ! ચંદ્ર મુહાવે !
 અંતરમુખ રહીને સ્વતંત્ર એ
 કોઈ નયન શું નયન ના મીલાવે ;
 અનુપમ યતિ જ્ઞેને ! ચંદ્ર મુહાવે !

જ્ઞે ! આ નારાઓનાં વૃંદ મળી મળી
 પ્રેમથી પૂજવા એનાં પદ આવે,
 દૂર-દૂરેથી જાંખી કરીને
 ઉરના ત્રિવિધ તાપ શમાવે ;
 અનુપમ યતિ જ્ઞેને ! ચંદ્ર મુહાવે !

અર્ધ્ય મુગંધના અર્પણ કરવા
 વાયુ ભરી ભરી અંતર લાવે,

એ યે દૂરથી આર્પાં અંજલિઓ
 અંગોથાંગ તૃપ્ત ભાવે ખૂંટાવે ;
 અનુપમ યતિ જોને ! અંદ્ર સુહાવે !

ઉદ્ધિ યે કરજોડ ઉઢાળા '
 અહ્ભુત ગાનથી સ્તુતિ ભણુંતો,
 દૂરથી તે યે ચરણ પખાળા
 મોંઘું અમૃતપાન કરંતો ;
 અનુપમ યતિ જોને ! અંદ્ર સુહાવે !

વૃક્ષેવૃક્ષ વેલીવેલી બધી યે
 ' પલ્લેપલ્લે શાં વિક્રસ્યાં ભાવે !
 અંદામૃતને ધારણ કરંતાં
 દૂરથી નાજુક અંગ નમાવે ;
 અનુપમ યતિ જોને ! અંદ્ર સુહાવે ! '

કુતૂહલ ભરેલાં ગિરિનાં ય પદનો
 એક પરે એક તરવરતાં શાં !
 એ પણ દૂરથી આંખી કરીને
 ત્રિભુ અંતરની શુદ્ધિ અહંતાં ;
 અનુપમ યતિ જોને ! અંદ્ર સુહાવે !

૩૫

ધાર્મિકપણું બહાલા ! અંદ્ર ધરાવે !
 દૂપણુ દિલનાં દૂર કરીને
 કેવલ્યપદમાં સ્થિરતા કરાવે ;
 ધાર્મિકપણું બહાલા ! અંદ્ર ધરાવે. ૮૬.

ધોમ ધખંતું આ વાતાવરણે
 જગત પ્રલય સમ બાળી મૂકંતું ;
 અમૃત અમૃત વરસી સહુ દિશમાં
 નિર્મળ શાંતિનું લહાણું કરંતું ;
 ધાર્મિકપણું બહાલા ! ચંદ્ર ધરાવે.

વૃક્ષવૃક્ષનાં અવયવ ધસાઇ
 દાવાનલનું પ્રત્યક્ષ રૂપ ધારે,
 વિટપ વિટપ જો ને ! એક ખીખરે
 આનંદમાં કંઠેકંઠ લગાવે ;
 ધાર્મિકપણું બહાલા ! ચંદ્ર ધરાવે.

અગનની શગડી સમું આ યોગાને
 રજરજ બીપણુ દાહ મૂકંતું,
 જો યે દિમની કણિકા સરીખું
 જોનારનું ટુંકું શયન બનંતું ;
 ધાર્મિકપણું બહાલા ! ચંદ્ર ધરાવે.

કરમાઇ ખાખ શી વેલની સમૃદ્ધિ,
 ભૂંગાન ભૂંસાઇ ગયુંતું,
 નૂતન જીવન આવલિઓ ધારે,
 મધૂપનું મધુગાન મચંતું ;
 ધાર્મિકપણું બહાલા ! ચંદ્ર ધરાવે.

હાંદતાં પશુપંખી બધાં યે
 પહોળે મુખે ભોમ તડકડતાં શાં !
 નિરવધિ શાંતિ માંહી રૂપી જઈ
 ત્રિભુ સ્વરૂપમાં ભમી ગયાં શાં !
 ધાર્મિકપણું બહાલા ! ચંદ્ર ધરાવે.

૩૬

સજીવનવિદ્યા શી ચંદ્ર ચલાવે !

દ્રષ્ટિ પડતાં મૃત દેહ સર્વે

અનુપમ નૂતન જીવન પાવે ;

સજીવનવિદ્યા શી ચંદ્ર ચલાવે ! ટેક.

નિર્જીવ દેહને નાંખી દીધેલા

ઘોર કબર કરી વ્યોમની માંડી,

તેહ તારલિયા દૃષ્ટિ પડતાં

ઉઠે બધા આભસમાધમાંથી ;

સજીવનવિદ્યા શી ચંદ્ર ચલાવે !

અનિલ લહરીની નામનિશાની

અવની ઉપરથી ઉડી ગઈ'તી,

દૃષ્ટિ પડતાં એહ લહરી ચે

અદૃશ્ય ઉપજી સુગંધ શી લહાતી !

સજીવનવિદ્યા શી ચંદ્ર ચલાવે !

હાડપીંજરનાં ચે ખોખાં વિખાઈ

પહાડો સૂકો અવયવના પડેલા,

દ્રષ્ટિપાત થતાં ધ્રુવચંદ્રના

ઝળહળ જ્યોતે શું મારે ઝગારા !

સજીવનવિદ્યા શી ચંદ્ર ચલાવે !

સ્મશાન સરિખા શંકતરાશિ

ઉન્હી કણકણ લહાય ભભૂકતા,

સજીવનદ્રષ્ટિ એક જ અડતાં

રજરજ મારે સપ્રભ ચમંડારા ;

સજીવનવિદ્યા શી ચંદ્ર ચલાવે !

જ્યાં જ્યાં પ્રલયની ઝાળ ઉડતી'તી,
 લાં લાં ચંદ્રની દ્રષ્ટિ સંરંતી ;
 અમૃતવૃષ્ટિ અતૂલ કરીને
 ત્રિભુ સજીવન ભાવ ભરંતી ;
 સજીવનવિદ્યા શી ચંદ્ર ચલાવે !

૩૭

અક્ષરસ ભીનો આ ચંદ્ર ઉગંતાં
 હૃદયેત સ્નેહમાં ગળતી બંધી ચે,
 નિબનંદની ઝાંખી કરંતાં ;
 અક્ષરસ ભીનો આ ચંદ્ર ઉગંતાં. ટેક.

આનંદઐષે આ ગગન સુહાવી
 તારાનાં સુખનો વરસી વધાવે,
 નિર્મળ નયનો ઉઘાડીને પાછા
 દિશદિશમાં શો મોહ મચાવે !
 અક્ષરસ ભીનો આ ચંદ્ર ઉગંતાં.

અદ્ભુત ઘોષ આ ઉદધિ ગળાવી
 ઉંચે સુરે સ્તુતિગાન કરંતો, '
 અનંત વિચિત્રે નમન નમી નમી
 દ્રવી દ્રવી ઐને પાથે પડંતો ;
 અક્ષરસ ભીનો આ ચંદ્ર ઉગંતાં.

પૃથ્વી ચે શરીર સમારીને ઝૂલડે
 ચંદ્રની ચાંદની ઝીલી ચૂમંતી,
 ઝાંખી કરી કરી વન કેરી વેલી
 એક બીજી સહ મળીને નમંતી ;
 અક્ષરસ ભીનો આ ચંદ્ર ઉગંતાં.

શાંત મુનિ સમા પહાડનાં શિખરે
 ઉચે મુખે ચંદ્રઝાંખી કરંતાં,
 ઝમઝમ ઝરણે પ્રેમનાં અશ્રુ
 અસ્ખલિત આંખથી એને શ્રવંતાં ;
 બ્રહ્મરસ ભીનો આ ચંદ્ર ઉગંતાં.

પ્રેમધેલાં શાં કુમળાં કુમુદઝાં
 સરવરે લહરે લહરે જૂલંતાં !
 મુખડે મુખડે શા બ્રહ્મના ભાવે
 ત્રિભુ અંતર બ્રહ્મતૃપ્તિ ભરંતાં !
 બ્રહ્મરસ ભીનો આ ચંદ્ર ઉગંતાં.

૩૮

આ તે શું જાગ્યું ઉરે !
 આજ રસમસ્તીમાં ખેલું ;
 તારા સખળ જ્ઞાનના સુરે
 આજ રસમસ્તીમાં ખેલું. ટેક.

ગુરુજી ! લોહખેડી મગતાની નાંખી તોડી,
 મારી સુરતા બ્રહ્મે જોડી ;
 આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! પાર્થિવબંધુઃખને સ્થાનકે આજે
 અદ્ભુત આનંદ બિરાજે ;
 આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! માફ રથૂલ ને સૂક્ષ્મ જણું મે
 કંઈ ઉડતું વિકાસ માંહે ;
 આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! આખા છાત્રાંડે સભર ભરાઈ,
તો ય લાં યે નહીં સમાઈ ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! ઉદ્ધિ અનંતતાની ગતીમાં
મારી પૂરી ન માય પ્રતિમા ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! વાતાવરણ આ વિશ્વવિશાળ,
એમાં ન માય દિલ કંઈ માફ ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! મહા અંતરીક્ષ માંડી ઉડી જતો,
લાં પૂરો નથી હું સમાતો ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! અદ્ધર લાંથી હું આલમાં ઉછળતો,
નથી લાં યે હવે હું માતો ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! લાંથી આગે અગોચર મોહું,
લાંની અનંતતામાં ફેલાઈ ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! છૂટે હુમાંથી સૂર્યો ને તારા,
છૂટે અનેક ણીજાં તત્ત્વો ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! ઉડુગણવૃંદ આર્દ્ર્યમદે છે કેવાં !
મારામાં ખદોત જેવાં ;

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! અનંત ઉત્પત્તિ પ્રલય અનંતા,
મારે રોમરોમ ચમકંતા :

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! હુંથી અન્ય ગયો હવે હું ભૂલી,
એવી વસ્તુ લાધી અમૂલી :

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! કદી ના મનપુલ્કિએ હું મપાઈ :
ત્રિભુસ્વરૂપ શે સમન્નવું ?

આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

૩૯

કોઇ અમરાપુરનો વાસી

રાસ રમે અભયમંડપમાં ;

તેની પ્રભા છયોટ પ્રકાસી,

રાસ નૃતન ઘટોઘટમાં. ટેક.

બહાલિડા ! જોને ! નભ માંહી સૂર્યની જ્યોતિ,

તેને અંતર બ્રહ્મવિભૂતિ ;

રાસ રમે અભયમંડપમાં.

બહાલિડા ! જોને ! ગભીર આ બ્યોમવિસ્તારા,

અનહદ બ્રહ્મ તેથી અપારા ;

રાસ રમે અભયમંડપમાં.

બહાલિડા ! જોને ! અનિલની લહરે લહરે

બ્રહ્મ અમૃતવૃષ્ટિ વેરે ;

રાસ રમે અભયમંડપમાં.

બહાલિડા ! જોને ! નિર્મળ રસ દ્રવે વારી,
ક્ષીરસાગર અલપથારી ;

રાસ રમે અભયમંડપમાં.

બહાલિડા ! ઉર્પિ અદ્રત અલ્પે વિલાસે ,
સહુ સ્થળમાં સ્વર્ગે ભાસે ;

રાસ રમે અભયમંડપમાં.

બહાલિડા ! જ્યાં જ્યાં દ્રષ્ટિ મૂકે ત્યાં ત્યાં એવું ;
દિલભર દર્શન કરી લેવું ;

રાસ રમે અભયમંડપમાં.

બહાલિડા ! દ્રષ્ટિ દર્શન દસ્ય અલસમૃદ્ધિ,
સહુ અળગી કરે ઉપાધિ ;

રાસ રમે અભયમંડપમાં.

બહાલિડા ! દ્રષ્ટિ દર્શન દસ્ય ન ભૂલી,
અલપથારી થાશે ખુલી ;

રાસ રમે અભયમંડપમાં.

બહાલિડા ! સલ સુરતા થે પછી પાવે,
ત્રિભુ જન્મમરણ ના આવે ;

રાસ રમે અભયમંડપમાં.

૪૦

નયણાં ઠરે રે, મારાં નયણાં ઠરે,
દિલભર નિરખતાં મારાં નયણાં ઠરે. ટક.

સ્થૂલ ઉપાધિ બધી ચે નાંખી ઉખેડી, બહાલા !
સૂક્ષ્મ રૂપે મારે હંધું હરે ;

દિલ્લર નિરખતાં મારાં નયણાં ઠરે.

મનઃક્રિયાની બધી અગત બૂઝાવી, બહાલા !
પ્રેમનાં પીયૂષ અંતરબાહર ઝરે ;

દિલ્લર નિરખતાં મારાં નયણાં ઠરે.

શ્વાસેઉચ્છ્વાસે મારે રાગ રમંતો, બહાલા !
ગગનગુફામાં જઈને આસન કરે ;

દિલ્લર નિરખતાં મારાં નયણાં ઠરે.

મુંવાળાં સુમનતા અમને જામા સન્નવી, બહાલા !
મોરમુગટ મારે માથે ધરે ;

દિલ્લર નિરખતાં મારાં નયણાં ઠરે.

કંઠે મારે કૃપાનો હાથ લગાવી, બહાલા !
કુંજ ગલીમાં આવી અટત કરે ;

દિલ્લર નિરખતાં મારાં નયણાં ઠરે.

ત્રિભુ તલપ હવે રહી નથી નામે, બહાલા !
નેણાંમાં ભરીને તને નિદ્રા કરે ;

દિલ્લર નિરખતાં મારાં નયણાં ઠરે.

૪૧

વિશાળ ઉર તાહરે આ બ્યોમમાં વહે ;
મુખ પ્રસન્નતાભર્યું દિગંતમાં વહે.

ચંદનવિટપમાં વહે આમોદ અંગનો,
કલ્પવૃક્ષ માંહિ તારી સાંધુતા વહે.

ગંભીર ઉદધિને સ્વરે ગંભીર તું-ધ્વનિ,
તારી મોજલહરી એની લહરીએ વહે.

પુતમચંદ્ર માંહિ તારા બાલનું અમી
ત્રિવિધ ત્રાપને હમેશ દારતું વહે.

તારો દૃષ્ટિપાત જોઈ વીજળી મંદી,
પાપઅબ્રમાળ અસીવીજ તું વહે.

વહે છે તારો સ્નેહ અવિચ્છિન્ન ઝરણમાં,
સુરસરિતમાં પુનિત સત્ત્વ તુજ વહે.

સરોજ માંહિ ઉઘડે મૃદુ તારી આંખડી,
ચુંબરવ તારો ભુંગગાનમાં વહે.

લીલમનો જામે જડેલ તૃણરાશી આ,
મયૂરપીચે મુગટકળા કેટી જો ! વહે.

શું કયું ? જ્યાં જ્યાં મૃદું હું નેત્ર માહરાં
તુજ સ્વરૂપ લાં ત્રિભુ ઉદય થઇ વહે.

૪૨

હમારાં નેણાંમાં અળધત કરી ગયો વાસા :
કરી ગયો વાસાં, નિર્ભય કરી ગયો નિવાસા :

હમારાં નેણાંમાં અળધત. ૨૬.

વનવન વૃક્ષેવૃક્ષે જોઉં જળકારા,
ચપળાના તુંધી થાપે જગે ચમકારા ;
હમારાં નેણાંમાં અળધૂત.

અનિલની લહરે લહરે અવિનાશી આવે,
લટપટ ગતિએ માંહણે મનવો મનાવે ;
હમારાં નેણાંમાં અળધૂત.

જોઉં વ્યોમ તારેતારા, તેજના અંધારા,
એમાંથી એ ઉરે આવી કરે ઉજારા ;
હમારાં નેણાંમાં અળધૂત.

ઉદધિ અનંત વિચિત્રે લહેરાતો આવી
ઉર્મિ ઉર્મિ ભરી મને ધુત મચાવી ;
હમારાં નેણાંમાં અળધૂત.

ભિન્ન ભિન્ન સૃષ્ટિમાંથી ભિન્ન ભિન્ન રૂપે
એનો એ આવી ત્રિભુ ઉરે ઉર યાંપે ;
હમારાં નેણાંમાં અળધૂત.

૪૩

જાગી રહી એ જ્યેષ્ઠ હુંમાં તુંમાં આભમાં,
પૃથ્વીમાં એતપ્રેત, અહાંડ પાર, જેહદ બધે.

નજરે તરે રે, નકલંક નજરે તરે,
નેણાંભર નજરે તરે,

મારો અળધૂત નકલંક નજરે તરે એ જ. ટેક.

પૃથ્વીના આ પદ ચંદ્રી રે, આદ્યશ આનંત પરે,

તિન ગતિએ તારણે એનો એ અટન કરે ;

મારો અવધૂત નકલંક નજરે તરે એ છ.

રસરૂપ થઇને રેલનો રે સરંવર સરિતા બરે,

મેઘાંબરમાં એ વહી અરમર મોતીડાં અરે ;

મારો અવધૂત નકલંક નજરે તરે એ છ.

પહાડે, ઝાડે પુષ્પમાં રે મધુરા મધૂપસ્વરે,

કલ્પલુ કરતાં પંખીમાં ભિન્ન ભિન્ન રૂપ એ ધરે ;

મારો અવધૂત નકલંક નજરે તરે એ છ.

મંદ શીતળ આ વાયુમાં રે ધીમા ધીમા ચરણો બરે,

સાથે ચંડળી દેવની, મુનિવર સ્તુતિએ કરે ;

મારો અવધૂત નકલંક નજરે તરે એ છ.

આંખડી અમૃત ભરી રે પ્રેમનાં અરણ્યાં અરે,

બાહરઅંતરમાં બધે હરિજન હેરિયાં કરે ;

મારો અવધૂત નકલંક નજરે તરે એ છ.

જ્યાં જોઈ હાં એ વિના રે અન્ય ના નજરે તરે,

ત્રિભુ મંગળ ગાઇ એહમાં રસના ઘૂંટણ બરે ;

મારો અવધૂત નકલંક નજરે તરે એ છ.

આ (વરહ)માંના ખંડોના ઢાળ

પ્રતિજ્ઞા:ગજલ, મદ્રાઇલુન મદ્રાઇલુન મદ્રાઇલુન કચલ.

મંગળાચરણ:ધીરાની કાશી.

ચિરાગ

- ૧ મનને ચઢાવી મેલ્યું ચાકડે રે.
- ૨ આજ તો લગ્નણી વહાલાજીને આલિંગન દેતાં.
- ૩ હરિગીત છંદ.
- ૪ મનને ચઢાવી મેલ્યું ચાકડે રે.
- ૫ વસંતતિલકા, આજ તો લગ્નણી વહાલાજીને આલિંગન દેતાં.
- ૬ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !
- ૭ હરિગીત છંદ.
- ૮ મનને ચઢાવી મેલ્યું ચાકડે રે.
- ૯ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !
- ૧૦ હરિગીત છંદ.
- ૧૧ વસંતતિલકા, મનને ચઢાવી મેલ્યું ચાકડે રે.
- ૧૨ મનને ચઢાવી મેલ્યું ચાકડે રે.
- ૧૩ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !
- ૧૪ સોરઠો, સાધુ ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ જી.
- ૧૫ મનને ચઢાવી મેલ્યું ચાકડે રે.
- ૧૬ હારગીત છં
- ૧૭ હરિગીત છંદ.
- ૧૮ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !
- ૧૯ ધીરાની કાશી.
- ૨૦ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા ! સોરઠા.

વિરહ

- ૧ ગઝલ, સુદતઘલુન સુદતઘલુન સુદતઘલુન કે.
- ૨ આ નવતેરી નગરીમાં ચોર ચોરી કરે છે છાના
- ૩ શાહુલવિકીડિત, સોરઠા.
- ૪ મનને ચઢાવી મેલ્યું આકડે રે, સોરઠો.
- ૫ ગઝલ, મદ્રાઘલુન મદ્રાઘલુન મદ્રાઘલુન કઅલ.
- ૬ સોરઠા.
- ૭ ગઝલ, મદ્રાઘલુન મદ્રાઘલુન મદ્રાઘલુન કઅલ.
- ૮ કહા કહે ! મન સ્થિર નહિ રહેને.
- ૯ વસંતતિલકા, આ નવતેરી નગરીમાં.
- ૧૦ સોરઠો, અતિત એ બોલે-એ બોલે.
- ૧૧ ગઝલ, મદ્રાઘલુન મદ્રાઘલુન મદ્રાઘલુન કઅલ.
- ૧૨ સોરઠો, રાસા હદ-બેહદના.
- ૧૩ સોરઠો, રાસા હદ-બેહદના.
- ૧૪ સોરઠો, વાફે મારા વીરા રે ! સંગ ન કરીએ નીચનો એ છ.
- ૧૫ સોરઠો, ગઝલ, મદ્રાઘલુન મદ્રાઘલુન મદ્રાઘલુન મદ્રાઘલુન
- ૧૬ સોરઠા.
- ૧૭ ગઝલ, સુદતઘલુન સુદતઘલુન સુદતઘલુન કે.
- ૧૮ ગઝલ, મદ્રાઘલુન મદ્રાઘલુન મદ્રાઘલુન મદ્રાઘલુન.
- ૧૯ વાફે મારા વીરા રે ! સંગ ન કરીએ નીચનો એ છ.
- ૨૦ સોરઠા.
- ૨૧ સારંગ.
- ૨૨ રાસા હદ-બેહદના.
- ૨૩ ગઝલ, મદ્રાઘલુન મદ્રાઘલુન મદ્રાઘલુન મદ્રાઘલુન.
- ૨૪ હરિગીત છંદ.
- ૨૫ સોરઠા.

- ૨૬ જેણે પ્રીત્યું કીધી.
- ૨૭ હરિગીત હંદ.
- ૨૮ પાપ તારાં પ્રકાશ, જડેજા !
- ૨૯ સોરઠા.
- ૩૦ સોરઠો, ધીરાની કાશી.
- ૩૧ સોરઠો, ધીરાની કાશી.
- ૩૨ સોરઠો, ધીરાની કાશી.
- ૩૩ અતીત એ બોલે-એ બોલે.
- ૩૪ સોરઠા.
- ૩૫ દીંડી, સોરઠો.
- ૩૬ આજ તો લગણી વહાલાજીને આલિંગન દેતાં.
- ૩૭ ગઝલ, મફાઈલુન મફાઈલુન મફાઈલુન ફેઅલ.
- ૩૮ ગઝલ, મફાઈલુન મફાઈલુન મફાઈલુન ફેઅલ.
- ૩૯ ગઝલ, મફાઈલુન મફાઈલુન મફાઈલુન ફેઅલ.
- ૪૦ સો હી રામ સમરૂં મારા આતમનો આધાર.
- ૪૧ ગઝલ, મુફતઈલુન મુફતઈલુન મુફતઈલુન ફે.
- ૪૨ સો હી રામ સમરૂં મારા આતમનો આધાર.
- ૪૩ સોરઠા.
- ૪૪ અતીત એ બોલે-એ બોલે.
- ૪૫ વાઈ મારા વીરા રે ! સંગ ન કરીએ નીચનો એ જી.
- ૪૬ સોરઠો, પાપ તારાં પ્રકાશ, જડેજા !
- ૪૭ ગઝલ, મફાઈલુન મફાઈલુન મફાઈલુન ફેઅલ.
- ૪૮ રાસા હદ-બેહદના.
- ૪૯ ગઝલ, મફાઈલુન મફાઈલુન મફાઈલુન ફેઅલ.
- ૫૦ ગઝલ, મફાઈલુન મફાઈલુન મફાઈલુન ફેઅલ.
- ૫૧ ગઝલ, મફાઈલુન મફાઈલુન મફાઈલુન ફેઅલ.

૫૨ ગઝલ, મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન દુઅલ.
પ્રકાશ

- ૧ ગઝલ, મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન દુઅલ.
- ૨ સાધુ ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ છ.
- ૩ ગઝલ, મુદ્રતઈલુન મુદ્રતઈલુન મુદ્રતઈલુન દે.
- ૪ આજ તો લજાણી વહાલાછને આલિંગન દેતાં.
- ૫ ગઝલ મુસ્તદ્રઈલુન મદ્રાઈલુન દુઅલુન દુઅલુન
- ૬ ગઝલ, મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન.
- ૭ ધીરાની કાશી.
- ૮ સાધુ ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ છ.
- ૯ સાધુ ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ છ.
- ૧૦ સાધુ ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ છ.
- ૧૧ સાધુ ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ છ.
- ૧૨ સાધુ ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ છ.
- ૧૩ ગુરુ ! મેં બન ગયા રે ફકીર છ.
- ૧૪ ગઝલ, મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન દુઅલ.
- ૧૫ ધીરાની કાશી.
- ૧૬ આજ તો લજાણી વહાલાછને આલિંગન દેતાં.
- ૧૭ ગઝલ, મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન દુઅલ.
- ૧૮ ગુરુ ! મેં બન ગયા રે ફકીર છ.
- ૧૯ ગુરુ ! મેં બન ગયા રે ફકીર છ.
- ૨૦ ગુરુ ! મેં બન ગયા રે ફકીર છ.
- ૨૧ ગુરુ ! મેં બન ગયા રે ફકીર છ.
- ૨૨ ગઝલ, મુદ્રતઈલુન મુસ્તદ્રઈલુન મુદ્રતઈલુન દે.
- ૨૩ ધીરાની કાશી

- ૨૪ સોરઠો, ધીરાની કાશી.
 ૨૫ ગઝલ, મદાઈલુન મદાઈલુન મદાઈલુન મદાઈલુન.
 ૨૬ સોરઠો.
 ૨૭ સોરઠો, મનને ચઢાવી મૂક્યું ચાકડે રે.
 ૨૮ રાસા હૃદ-ખેહદના.
 ૨૯ રાસા હૃદ-ખેહદના.
 ૩૦ ગઝલ, મદાઈલુન મદાઈલુન મદાઈલુન મદાઈલુન
 ૩૧ મનને ચઢાવી મૂક્યું ચાકડે રે.
 ૩૨ મનને ચઢાવી મૂક્યું ચાકડે રે.
 ૩૩ રાસા હૃદ-ખેહદના.
 ૩૪ સાધુ ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ જ.
 ૩૫ સાધુ ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ જ.
 ૩૬ સાધુ ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ જ.
 ૩૭ સોરઠો, લાવણી.
 ૩૮ ગઝલ, મદાઈલુન મદાઈલુન મદાઈલુન મદાઈલુન
 ૩૯ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !
 ૪૦ લાવણી.
 ૪૧ રાસા હૃદ-ખેહદના.
 ૪૨ લાવણી.
 ૪૩ આજ તો લગ્નણી પાલાજીને આલિંગન દેતાં.
 ૪૪ સોરઠો, જેણે પ્રીત્યું કીધી.
 ૪૫ સોરઠો, ગઝલ, મદાઈલુન મદાઈલુન મદાઈલુન પ્રઅલ
 ૪૬ સોરઠો, ભજન.

આનંદ

૧ સોરઠો, કહા કંઈ ! મન સ્થિર નહિ રહેવે.

૨ જેણે પ્રીત્યું કીધી.

૩ રાસા હદ-બેહદના.

૪ રાસા હદ-બેહદના.

૫ સોરહો, બજન.

૬ ગઝલ, મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન.

૭ ખંજરી વાગી રે ખંડ મહાંય.

૮ ગઝલ, મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન.

૯ સાધુ ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ જી.

૧૦ ગઝલ, મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન મદ્રાઈલુન દુઅલ.

૧૧ જેણે પ્રીત્યું કીધી.

૧૨ જેણે પ્રીત્યું કીધી.

૧૩ સારંગ.

૧૪ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !

૧૫ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !

૧૬ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !

૧૭ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !

૧૮ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !

૧૯ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !

૨૦ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !

૨૧ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !

૨૨ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !

૨૩ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !

૨૪ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !

૨૫ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !

૨૬ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !

૨૭ જેણે પ્રીત્યું કીધી.

- ૨૮ પાપ તારાં પ્રકાશ, બહેનન!
 ૨૯ ધીરાની કાશી.
 ૩૦ સાધુ ! વેા હી બિધ રહેના રામસે એ જ.
 ૩૧ રામરસાયન જસને પીયો હે.
 ૩૨ રામરસાયન જસને પીયો હે.
 ૩૩ રામરસાયન જસને પીયો હે.
 ૩૪ રામરસાયન જસને પીયો હે.
 ૩૫ રામરસાયન જસને પીયો હે.
 ૩૬ રામરસાયન જસને પીયો હે.
 ૩૭ રામરસાયન જસને પીયો હે.
 ૩૮ જેણે પ્રીત્યું કીધી.
 ૩૯ જેણે પ્રીત્યું કીધી,
 ૪૦ દા લાગ્યા રે હુંગરિયે.
 ૪૧ ગઝલ, મક્રાઇલુન મક્રાઇલુન મક્રાઇલુન ફર્યલ.
 ૪૨ બિભાસ.
 ૪૩ સોદડો, બજન.

કવિ ત્રિભુવન પ્રેમશંકરનાં બીજાં છપાયેલાં પુસ્તકો

૧. વિલાવરીસ્વરનાઃ પ્રેમતું સ્વરૂપ સમજાવતું અલૌકિક દેશનું
એક કાવ્ય..
 ૨. સ્વરૂપપુષ્પાંજલિઃ બ્રહ્મા, માયા અને શુદ્ધગમ્ય અગમ્ય વાતો
વિષયનાં ભજનોનો સમૂહાય.
-

મુખ્ય એજન્ટ:—

માસ્તર લક્ષ્મીચંદ ઉત્તમચંદની કંપની,
પુસ્તકો વેચનાર ને પ્રસિદ્ધ કરનાર,
રાજકોટ પુરા.

□ મુકેશ જોષી

કાળમીઠ પથ્થર પર માથું પછાડતાં

કોઈએ ખમ્મા કહ્યું જ નહીં હોય ?

લાગે છે, દરિયાને મા નહીં હોય.

નહીંતર શું કામ એ વાદળ બનીને

આભ મહીં આમ તેમ રખડે

‘ક્યાંય મારી મા નથી’ જાણ્યા પછી

એના ડૂસકાંઓ ઝાપટામાં દદડે

દરિયાને નહીં મળતી-માના આશીવદિ

આપણને ચોમાસું ઋતુ મળી હોય...

લાગે છે દરિયાને મા નહીં હોય

દૂધ નહીં પાણી પીવડાવી પીવડાવીને

મોટો કર્યો છે એને કોઈએ

રેતીને વળગીને રોજ કહે દરિયો :

આપણેય મા હોવી જોઈએ

સાસુનું દુઃખ નથી જાણીને નદીઓએ

એ બાજુ હોંશભેર દોટ મૂકી હોય...

લાગે છે, દરિયાને મા નહીં હોય

કલાપીનો વિરહ